

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

04.02 – МКР. №1969 «С» 2023.30.10. 02 ПЗ

Антонюк Максим Анатолійович

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ННІ неперервної освіти і туризму

УДК 05:338.48(072)

ПОГОДЖЕНО
Директор
ННІ неперервної освіти і туризму

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувачка кафедри готельно-
ресторанної справи та туризму

_____ Іван ГРИЦЕНКО
(підпис)
« _____ » _____ 2024 р.

_____ Світлана МЕЛЬНИЧЕНКО
(підпис)
« _____ » _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «Впровадження міжнародного досвіду забезпечення послугами
інклюзивних туристів в Україні»**

Спеціальність 242 «Туризм і рекреація»

Освітня програма «Міжнародний туристичний бізнес»

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми
д. е. н., професор

(підпис)

Стефанія МОСІЮК

**Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи**
д.е.н., професор

(підпис)

Інна ЛЕВИЦЬКА

Виконав

(підпис)

Максим АНТОНЮК

КИЇВ – 2024

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Інститут	неперервної освіти і туризму
Кафедра	готельно-ресторанної справи та туризму
Спеціальність	242 «Туризм і рекреація»
Освітньо-професійна програма	«Міжнародний туристичний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри готельно-ресторанної
справи та туризму

_____ Світлана МЕЛЬНИЧЕНКО
«___» _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ

на магістерську кваліфікаційну роботу студентові

Антонюк Максим Анатолійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема магістерської кваліфікаційної роботи: «Впровадження міжнародного досвіду забезпечення послугами інклюзивних туристів в Україні»

Затверджена наказом ректора від «30» жовтня 2023 р. № 1969 «С».

2. Строк здачі студентом закінченої роботи: «30» жовтня 2024 р.

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи

Мета роботи: аналіз досвіду впровадження інклюзивного туризму для людей з інвалідністю в Україні, зокрема у Львівській області та теоретично обґрунтувати можливість запровадження інклюзивного туризму як соціальної послуги у Львівській області.

Об'єкт дослідження є туристсько-рекреаційний потенціал Львівської області який спроможний забезпечити надання послуг для інклюзивних туристів в регіоні.

Предмет дослідження є процес надання послуг рекреації для інклюзивного туризму Львівської області для соціальної адаптації осіб з обмеженими можливостями.

4. Календарний план підготовки та захисту магістерської кваліфікаційної роботи

№ з/п	Етапи підготовки та захисту магістерської кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Примітки (фактично виконано)
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи, підготовка завдання, складання плану, вступу, консультації з проведення дослідження	1 листопада – 10 грудня 2023 р.	виконано
2.	Підготовка першого розділу роботи	11 грудня 2023 р.- 1 лютого 2024 р.	виконано
3.	Підготовка другого розділу роботи	2 лютого – 30 березня 2024 р.	виконано
4.	Підготовка третього розділу роботи	1 квітня – 30 травня 2024 р.	виконано
5.	Підготовка тез за результатами виконаної роботи	до 30 червня 2024 р.	виконано
6.	Підготовка висновків, списку використаних джерел та додатків. Оформлення роботи відповідно до встановлених вимог, передача на перевірку керівникові.	до 1 вересня 2024 р.	виконано
7.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника (консультанта)	до 30 вересня 2024 р.	виконано
8.	Перевірка роботи на академічний плагіат	1-10 жовтня 2024 р.	виконано
9.	Отримання відгуку керівника роботи	11-15 жовтня 2024 р.	виконано
10.	Отримання зовнішньої рецензії	16-20 жовтня 2024 р.	виконано
11.	Постерна презентація роботи	21-25 жовтня 2024 р.	виконано
12.	Подача роботи на кафедру	16-30 жовтня 2024 р.	виконано
13.	Підготовка доповіді і презентації.	1-4 листопада 2024 р.	виконано
14.	Допуск магістерської кваліфікаційної роботи до захисту завідувачем кафедри	5 листопада 2024 р.	виконано
15.	Захист роботи перед екзаменаційною комісією	Відповідно до графіка	виконано

Дата видачі завдання « 1 » листопада 2023 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Лариса Гопкало
(підпис) (ім'я, прізвище)

Гарант освітньої програми _____ Стефанія Мосіук
(підпис) (ім'я, прізвище)

Завдання прийняв до виконання _____ Антонюк Максим
(підпис) (ім'я прізвище)

5. Зміст магістерської кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Особливості розвитку інклюзивного туризму як соціальної послуги для людей з інвалідністю

1.2. Характеристика природних чинників розвитку засобів рекреації і туризму у Львівській області

1.3. Оцінка потенційної місткості туристичних ресурсів

РОЗДІЛ 2. КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЗАСОБІВ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Аналіз розвитку туристичної інфраструктури для осіб з особливими потребами у Львівській області

2.2. Оцінка туристичного ринку Львівської області з питань обслуговування осіб з обмеженими можливостями

2.3. SWOT - аналіз розвитку засобів рекреації і туризму для осіб з особливими потребами у Львівській області

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Обґрунтування можливості запровадження нових видів туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області

3.2. Проектування нових туристичних напрямків для осіб з особливими потребами у Львівській області та ефективність від їх запровадження

3.3. Стратегічний туристичний альянс як спосіб розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

6. Відгук керівника магістерської кваліфікаційної роботи

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

(підпис, дата)

Лариса Гопкало

(ім'я, прізвище)

7. Висновок про магістерську кваліфікаційну роботу

Магістерська кваліфікаційна робота студента Антонюка Максима
Анатолійовича

(прізвище, ім'я по батькові)

може бути допущена до захисту в екзаменаційній комісії.

Гарант освітньої
програми

(підпис)

Стефанія Мосіюк

(ім'я, прізвище)

Завідувач кафедри

(підпис)

Світлана Мельниченко

(ім'я, прізвище)

«__» _____ 202__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП

8

РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.2. Характеристика природних чинників розвитку засобів рекреації і туризму у Львівській області

1.3. Оцінка потенційної місткості туристичних ресурсів

РОЗДІЛ 2. КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЗАСОБІВ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Аналіз розвитку туристичної інфраструктури для осіб з особливими потребами у Львівській області

2.2. Оцінка туристичного ринку Львівської області з питань обслуговування осіб з обмеженими можливостями

2.3. SWOT - аналіз розвитку засобів рекреації і туризму для осіб з особливими потребами у Львівській області

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Обґрунтування можливості запровадження нових видів туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області

3.2. Проектування нових туристичних напрямків для осіб з особливими потребами у Львівській області та ефективність від їх запровадження

3.3. Стратегічний туристичний альянс як спосіб розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Туризм в Україні - це галузь, яка ще розвивається та відкрита для пошуку нових форм роботи на ринку, шляхів вирішення проблем, що виникають в туристичній індустрії. Але, незважаючи на колосальний потенціал українського туристичного сегменту, належної уваги туризму як сектору національної економіки не приділяється.

Кожному з нас має бути забезпечено право на рівноправну участь у суспільному житті, особливо людям з обмеженими фізичними можливостями, оскільки інвалідність хоч і є складним соціальним фактором, але не може ігноруватися жодним суспільством. Саме інклюзія дає реальну можливість надання людям з особливими потребами доступу до різних інституцій, залучення в різні соціальні відносини в цілому, у тому числі й в туристичну діяльність, яка є одним із засобів реабілітації і адаптації до життя в соціумі, а також чудовою можливістю для духовного відпочинку, переосмислення власних життєвих цінностей.

На туристичному ринку за останні роки відбулося багато змін: до його сегменту залучено осіб з інвалідністю, для них активно створюються всі необхідні умови та розробляються спеціальні програми туристичного туристичному ринку за останні роки відбулося багато змін: до його сегменту залучено осіб з інвалідністю, для них активно створюються всі необхідні умови та розробляються спеціальні програми туристичного обслуговування з урахуванням їх потреб та можливостей. Такий вид туризму має багато назв, наприклад, «інклюзивний туризм», «соціальний туризм», «безбар'єрний туризм», «паратуризм» тощо. Але всі вони розуміють під собою доступність подорожей для осіб з обмеженими можливостями, тому що даний вид діяльності інтегрує цю категорію населення в соціум, надає їм можливість розвиватися, почувати себе здоровими, в т. ч. емоційно, й бути на рівні з іншими. Інклюзивний туризм в Україні є досить новим поняттям і видом діяльності. Це зумовлюється рядом проблем, як соціальних, так й економічних.

На даний момент по всій країні діють організації та об'єднання інвалідів, які надають медичні та реабілітаційні послуги. Звичайно, для них влаштовують розважальні заходи, також екскурсії, але зазвичай не на далекі відстані, у зв'язку з малорозвиненою інфраструктурою, яка не призначена для осіб з обмеженими можливостями

Часи змінюються, і що характерно, власне з ініціативи самих людей з особливими потребами. Вони не лише вимагають від суспільства більшої відкритості, вільного доступу до всіх загальних ресурсів – відпочинкових зон, туристичних маршрутів, пляжів, парків, фізкультурних комплексів, цікавих об'єктів природи, але й частіше всього самі організують пізнавальні поїздки, табори, змагання, екскурсії. Ось тут і виявляється, що наші рекреаційні зони ніяк не пристосовані до такої експансії людей з особливими потребами, не готові йти назустріч їхнім побажанням. Навіть за умови асистування волонтерів організувати повноцінний активний відпочинок для різних категорій людей з інвалідністю непросто.

Соціальна адаптація осіб з обмеженими можливостями є однією з найактуальніших проблем сучасної соціальної роботи. Історія розвитку проблеми непоносправних осіб свідчить про проходження складного шляху від фізичного знищення, невизнання, ізоляції неповноцінних членів суспільства до необхідності інтеграції осіб з обмеженими можливостями та створення безбар'єрного середовища життєдіяльності. Іншими словами, інвалідність сьогодні стає проблемою не тільки однієї людини або групи людей, а всього суспільства в цілому. Відповідно до Декларації про права інвалідів особа з обмеженими можливостями - це будь-яка особа, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого та соціального життя з нестачі, чи це вродженого чи ні, його (або її) фізичних або розумових можливостей.

Особливо рішуче підкреслюється, що вони володіють тими ж правами, що й інші громадяни, і, отже, мають право на освіту, зайнятість, охорону здоров'я, розвиток власної особистості, інтереси і хобі, а також право на відпочинок,

туризм і рекреацію.

Вагомий внесок у дослідження інклюзивного туризму зробили Волошинський О., Горбацьо І., Мацелюха А., Сварник М., Холостова Є., Дементьєва М., Петров Д., Сандовенко І., Сташківа Б, Лозинська Л. Вони стверджують, що проблема інвалідності стає популярною через те, що на сьогоднішній день українці з інвалідністю не можуть існувати без допомоги інших, вони ізольовані від суспільства та не мають інформації про свої права та пільги. А позбутися накопичених негативних емоцій, довести оточенню, а, найголовніше, самому собі, можливості свого організму і духу таким людям може допомогти туризм. Але, на жаль, проблема доступності туризму для осіб з особливими потребами недостатньо вивчена в роботах українських і зарубіжних вчених.

Інклюзивний туризм організувати непросто. Це зумовлено тим, що особи з особливими потребами обмежені в доступі до об'єктів соціальної інфраструктури, а також через тотальні «архітектурні» перешкоди, більшість з них не може відвідувати громадські місця, установи культури, крамниці, аптеки, користуватись транспортом, працювати, вести активне та повноцінне життя. Такі труднощі самотійно не можуть подолати ні туристичні фірми, ні готелі, ні екскурсіводи. Ідею доступності треба пропагувати комплексно. Тільки у такому разі туристи з особливими потребами матимуть змогу подорожувати. Екскурсіводи повинні вміти працювати з різними категоріями туристів. Не варто чекати, що світ зміниться сам, ми повинні змінювати його за допомогою своїх знань та умінь.

Саме тому набуває актуальності пошук різноманітних способів соціальної адаптації людей з обмеженими фізичними можливостями засобами рекреації і туризму та найбільш доступної території щодо розвитку туризму для даної категорії туристів. У нашому випадку, таким місцем ґрунтового дослідження послугувала Львівська область, яка є досить актуальною для надання послуг інклюзивним туристам.

Крім того, актуальність проблеми пов'язана із наявною малою кількістю

установ соціального обслуговування неповносправних, однотипністю розроблених туристичних програм і необхідністю проектування нових туристичних напрямків для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області.

Об'єктом магістерської кваліфікаційної роботи є туристсько-рекреаційний потенціал Львівської області який спроможний забезпечити надання послуг для інклюзивних туристів в регіоні.

Предметом – процес надання послуг рекреації для інклюзивного туризму Львівської області для соціальної адаптації осіб з обмеженими можливостями.

В якості гіпотези висунуті наступні припущення:

- ефективним способом соціальної адаптації людей з обмеженою дієздатністю є туризм;

- Львівська область вважається однією із найперспективнішою територією щодо розвитку інклюзивного туризму;

- Львівська область має значну кількість доступних туристичних об'єктів для людей з особливими потребами, кваліфікованих працівників, які вміють працювати з такими туристами;

- чи буде процес соціальної адаптації інвалідів засобами рекреації і туризму реалізовуватися успішніше, якщо будуть враховуватися такі особливості: формування власної активності щодо своїх життєвих проблем неовносправних; розвиток оптимізму як зосередженості на позитивних сторонах життя; формування умінь самостійно вибирати сприятливе середовище для відпочинку; формування гнучкого пристосування до швидко мінливих умов розвитку туризму.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є аналіз досвіду впровадження інклюзивного туризму для людей з інвалідністю в Україні, зокрема у Львівській області та теоретично обґрунтувати можливість запровадження інклюзивного туризму як соціальної послуги у Львівській області.

Відповідно до мети визначено такі завдання та цілі:

1. Висвітлити особливості розвитку інклюзивного туризму як соціальної послуги для людей з інвалідністю.
2. Проаналізувати соціальні послуги на можливість впровадження в них інклюзивного туризму.
3. Розкрито реальний стан впровадження інклюзивного туризму як засобу реабілітації та соціальної послуги для людей з інвалідністю.
4. Дослідити туристичний потенціал і проблеми розвитку інклюзивного туризму, а також дати оцінку цьому сегменту туристичного ринку.
5. Обґрунтувати теоретичні положення туризму щодо людей з вадами здоров'я як окремого перспективного сектору туристичного ринку у Львівській області.
6. Проаналізувати суспільну думку стосовно забезпечення права на відпочинок неповносправним особам на Львівщині.
7. Виявити бар'єри в обслуговуванні громадян і туристів-інвалідів.
8. Визначити можливі шляхи розвитку інклюзивного туризму для людей з обмеженими можливостями у Львівській області.

Для вирішення поставлених завдань були використані взаємопов'язані і доповнюючі один одного такі методи дослідження: теоретичний аналіз науково-дослідницької літератури, нормативно-правових документів з проблеми дослідження; емпіричні (експертне опитування, анкетування); комплексний аналіз; бальна оцінка; метод порівняння, коефіцієнтний метод.

Інформаційною базою слугували законодавчі та нормативні акти, матеріали періодичних видань, наукові статті, монографії, Інтернет джерела, статистичні дані Львівської обласної державної адміністрації, регіональні програми розвитку, кадастри туристсько-рекреаційних ресурсів Львівської області, архівні дані, карти, довідники, туристичні каталоги та результати власної пошукової роботи. Збір інформації проведено з використанням спостереження, опитування, аналізу документів.

Новизна дослідження полягає в наступному: розроблено туристичні

напрямки щодо забезпечення доступної соціальної адаптації неповносправних осіб на прикладі Львівської області.

Теоретична основа дослідження полягає в тому, що:

- розширені наукові знання про сутність організації соціальної адаптації осіб з особливими потребами за рахунок засобів рекреації і туризму у Львівській області;

- визначено напрями удосконалення розвитку туризму щодо забезпечення соціальної адаптації неповносправних осіб до навколишнього середовища Львівської області.

Практична значимість заключається в тому, що отримані результати можуть бути використані органами державного та муніципального управління, туристичними підприємствами, громадськими організаціями при використанні, розробці та коригуванні основних напрямків розвитку інклюзивного туризму у Львівській області заради забезпечення соціальної адаптації даної групи споживачів з метою поліпшення і вдосконалення заходів щодо інтеграції інвалідів у суспільство.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та наукові результати кваліфікаційної магістерської роботи були оприлюднені у наукових виданнях:

1. Антонюк М.А. Екологічне маркування агросадиб - інструмент сталого розвитку українського села. Збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції «Гостинність і туризм майбутнього: наукові і практичні горизонти», 16-17 травня 2024 р. Київ: НУБіП України., 2024.

Магістерська кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Перший розділ присвячений визначенню основних природних, культурно-історичних чинників розвитку засобів рекреації і туризму у Львівській області, здійснена оцінка потенційної місткості туристичних ресурсів області. У другому розділі подається розгорнутий комплексний аналіз розвитку туристичної

інфраструктури та оцінка засобів рекреації і туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області.

По результатам розроблені у третьому розділі нові туристичні напрямки для осіб з особливими потребами у Львівській області та прораховано ефективність від їх запровадження. А також впроваджено авторську концепцію інтеграції зусиль стратегічного туристичного альянсу в процес формування і реалізації стратегії розвитку інклюзивного туризму у Львівській області. Результати дослідження в систематизованому й узагальненому вигляді представлені у заключній частині кваліфікаційної магістерської роботи.

Загальний обсяг магістерської кваліфікаційної роботи складає сто тридцять три сторінок друкованого тексту, у якому представлено таблиці, рисунки, діаграми, формули, список використаної літератури та додатки.

РОЗДІЛ 1

ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Особливості розвитку інклюзивного туризму як соціальної послуги для людей з інвалідністю

Туризм в Україні - це галузь, яка ще розвивається та відкрита для пошуку нових форм роботи на ринку, шляхів вирішення проблем, що виникають в туристичній індустрії. Але, незважаючи на колосальний потенціал українського туристичного сегменту, належної уваги туризму як сектору національної економіки не приділяється. Інвалідність можна вважати соціальним феноменом, уникнути якого не може жодне суспільство, а кожна держава відповідно до рівня свого розвитку, пріоритетів та можливостей формує соціальну та економічну політику щодо людей з інвалідністю. В Україні ситуація з вирішенням проблем осіб з інвалідністю мала поверхневий характер. Це пояснювалося фінансовими можливостями і матеріальними ресурсами країни. Особливо рідко порушувались питання, пов'язані з їх відпочинком. А інклюзивний відпочинок можна організувати та зробити його навіть активним. Часи змінюються, і що характерно, власне з ініціативи самих людей з особливими потребами. Вони не лише вимагають від суспільства більшої відкритості, вільного доступу до всіх загальних ресурсів – відпочинкових зон, туристичних маршрутів, пляжів, парків, фізкультурних комплексів, цікавих об'єктів природи, але й частіше всього самі організують пізнавальні поїздки, табори, змагання, екскурсії. Ось тут і виявляється, що наші рекреаційні зони ніяк не пристосовані до такої експансії людей з особливими потребами, не готові йти назустріч їхнім побажанням. Навіть за умови асистування волонтерів організувати повноцінний активний відпочинок для різних категорій людей з інвалідністю непросто. В представленому посібнику ми пропонуємо розглянути екологічний (природно-пізнавальний) туризм як доступний метод соціальної

реабілітації інвалідів, який може стати перспективним напрямом розвитку сучасного туризму в Україні. Матеріали, зібрані з різних вітчизняних та закордонних джерел, здебільшого досить легко можна адаптувати до наших обставин. Створення доступного середовища для людей з інвалідністю дозволить їм реалізовувати свої права і основні свободи, що буде сприяти їх повноцінній участі в житті країни. Сьогодні в Україні гостро постає питання реабілітації людей з інвалідністю та особливих категорій населення держави – учасників та постраждалих в АТО та ООС. Основне завдання держави стосовно людини з інвалідністю – надати можливість повного або часткового відновлення здатностей до побутової, суспільної та професійної діяльності. За таких умов «інклюзивний туризм» створює підґрунття для реструктуризації культури суспільства, його правил і норм поведінки, прийняття всіх сторін життя й особистих відмінностей та потреб осіб з інвалідністю за рахунок їх тісних, плідних відносин зі здоровими особами в сучасному соціумі.

Згідно Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для інвалідів», прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 1993 р., процес реабілітації не обмежується наданням лише медичної допомоги, а включає також соціокультурну реабілітацію. Під соціокультурною реабілітацією розуміють комплекс заходів і умов, що дозволяють людині з інвалідністю адаптуватися в стандартних соціокультурних умовах: не тільки займатися посиленою роботою, але і користуватися накопиченими людством досягненнями культури (Інклюзивний туризм – новий вид реабілітації людей з інвалідністю, 2016). Наказом Міністерства соціальної політики України № 429 від 23.06.2020 р. затверджено Класифікатор соціальних послуг, для маломобільним групам населення, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати (Про затвердження Класифікатора соціальних послуг, 2020). Тож ми здійснили аналіз соціальних послуг, та виділили найбільш відповідні на можливість їх адаптації до впровадження інклюзивного туризму у таблиці 1.1. (Додаток Б)

У результаті аналізу можна зробити висновок що майже всі соціальні

послуги можна поєднати з інклюзивним туризмом, що в сумі матимуть кращий вплив на особу яка цією послугою користується. А також позитивний ефект покращення фізичного чи психічного здоров'я зі всіма його складовими.

На даний час набирає темпи робота по створенню для людей з інвалідністю спеціальних реабілітаційних програм, впроваджуються інноваційні технології соціальної роботи. Причетна до цього процесу і туристична сфера, в рамках якої виявляються і вирішуються гострі проблеми так званого доступного (безбар'єрного) туризму. Достатньо насичене інформаційне середовище сформувало серед людей з інвалідністю стійкий попит на туристичне обслуговування (Бавельский, Зорин, & Сеселкин, 2011).

О. Дишко (2019) говорить: «Можливості туризму як виду реабілітації для людей з інвалідністю досить великі: реалізує рухову активність, яка підвищує психічну стійкість організму; здійснює терапію і профілактику психосоматичних захворювань; допомагає встановлювати соціальні контакти та дає можливість виконувати різні соціальні ролі; виконує інтегративні функції, повертаючи людей з інвалідністю в суспільство; володіючи рисою «екологічності», покращує психоемоційний настрій; здійснює інтелектуальну, виховну та пристосувальну функцію щодо людини з інвалідністю».

Проведення екскурсій безпосередньо у міському середовищі або на природних об'єктах є поки що вкрай рідким та поодиноким явищем на території нашої держави. Здебільшого такі заходи проходять під час тематичних фестивальних заходів, зокрема, Всеукраїнського фестивалю творчості осіб з обмеженими фізичними можливостями «Барви життя» (м. Київ), Всеукраїнської соціальнокультурної акції «Зірки в темряві» (м. Київ), Всеукраїнського інтегрованого концертного проекту «Відчинилося життя» (м. Чернігів), Всеукраїнського фестивалю творчості інвалідів «Ми діти твої, Україно» (м. Київ), фестивалю «ІнклюзіОН» (м. Харків) (Покоłodна, Корнеєва, & Коваленко, 2019).

Досвід впровадження технологій інклюзивного туризму для людей з інвалідністю в Україні кожного року збільшується. Удосконалюються заходи

спрямовані на аудитою людей з інвалідністю, при цьому не відокремлюючи їх від іншого населення. Ми виділили декілька кращих практики впровадження інклюзивного туризму для людей з інвалідністю в Україні. У музеях Харкова, Полтави, Львову та Чигирині вперше почали запроваджувати доступні експозиції для людей з особливими потребами. Створили аудіогіди розраховані на людей з вадами зору, з урахуванням тифлометодик. Кожен відвідувач музею може завантажувати додаток, що в якості навігатора супроводжуватиме його по музею буквально від вхідних дверей і розповість про кожен експонат (ІнклюзіОН: у Харкові представили аудіогіди, розраховані на незрячих, 2018). Також створені відеогіди жестовою мовою для людей з проблемами слуху. Створюються тактильні таблички, що розташовуються біля експонатів, повноцінні 3D моделі експонатів та віртуальні моделі з високим ступенем деталізації. До того ж проводяться тренінги з аудіодискрипції для працівників музеїв: їм показують алгоритм роботи з особливими відвідувачами і вчать проводити інклюзивні екскурсії («Бачити серцем»: Як у Полтаві розвивають інклюзивне мистецтво, 2019). У Мелітополі, що в Запорізькій області, проектують інтерактивну інклюзивну карту туристичних визначних пам'яток Приазовського регіону (У Мелітополі туристичні атракції нанесуть на інклюзивну карту, 2020). У Дніпрі відкрили унікальний інклюзивний парк. Його збудували з урахуванням потреб особливих дітей і продумали в ньому кожен деталь – від покриття до іграшок (Перший в Україні інклюзивний парк відкрила у Дніпрі Марина Порошенко, 2018).

Інклюзивний туризм на Черкащині є унікальним явищем для реабілітації студентів з інвалідністю, містить як пізнавальний процес, так і дає можливість для успішного проходження соціалізації в умовах освітнього середовища університету. Перший на Черкащині інклюзивно-туристичний маршрут «Дорога на Пруси» створили у Сунківському лісництві на Смілянщині. Новий туристичний маршрут розпочинається за шість кілометрів від райцентру на трасі Сміла-Кам'янка. Інклюзивність цього маршруту в тому, що серед лісу дорогу прогрейдерували. Вона доступна для всіх (На Черкащині створили

перший інклюзивно-туристичний маршрут, 2020).

В жовтні 2016 р. вперше в країні відбувся I Міжнародний науково-практичний симпозіум «Актуальні проблеми впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні». Цій події передувало створення Асоціації «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму». Метою створення асоціації стало запровадження на законодавчому рівні поняття інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму як виду реабілітації, надання людям з інвалідністю, учасникам бойових дій, АТО, ліквідаторам і потерпілим від аварії на ЧАЕС та іншим особам, які їх потребують, реабілітаційних та соціальних послуг. Крім цього, засновники асоціації ставлять перед собою завдання добитися комплексного розвитку та координації в організації проведення фундаментальних, прикладних наукових досліджень у галузі надання реабілітаційних та соціальних послуг видами інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму, налагодити тісну співпрацю з громадськими організаціями інвалідів, з учасниками бойових дій, АТО, чорнобильцями, ветеранами. Фахівці Асоціації розробляють необхідну унікальну інклюзивну методологію, аби забезпечити людям з інвалідністю цікаві та комфортні мандрівки Черкащиною та й усією Україною (Мандрівки, що повертають радощі буття, 2016). А вже в травні 2021 р. відбувся II Всеукраїнський науково-практичний он-лайн симпозіум з «Інклюзивно реабілітаційно-соціального туризму» з міжнародною участю.

Результатом II Всеукраїнського науково-практичного он-лайн симпозіуму з «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму» стала резолюція симпозіуму, яка має науково-практичне вирішення для створення безбар'єрного простору в Україні з урахуванням інклюзивної інтеграції (Всеукраїнський науково-практичний он-лайн симпозіум з «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму», 2021). Одним із проектів з підтримки людей з інвалідністю є Міжнародний художній симпозіум-пленер, який проходив в м. Умань з 12 по 24 серпня 2020 р. та реалізовувався Уманським міським товариством дружби із зарубіжними країнами спільно з Центром інтегрованих

соціальних послуг міста Умань; Уманським державним педагогічним університетом імені Павла Тичини та Уманською міською радою. Метою та завданнями проекту є: формування іміджу міста Умань як культурно-освітнього, соціального, туристичного, для всіх без обмежень, шляхом висвітлення його краси через засоби образотворчого мистецтва; запрошення до реалізації проекту художників з інвалідністю із поріднених міст побратимів, що дасть можливість підвищити рівень їх майстерності за сприяння визнаних майстрів-художників та за участі студентів-волонтерів; створення умов для реалізації їх власної творчості, забезпечення послугами з комплексної соціальної реабілітації відповідно до індивідуальних потреб, соціальної адаптації та інтеграції в нові культурні спільноти; висвітлення мистецької події в засобах масової інформації, представлення творчої роботи художників з інвалідністю – учасників проекту під час мистецьких виставок та у друкованому виданні.

Отже, відповідно до міжнародних документів які покликані на захист прав людей з інвалідністю, зокрема й Європейської соціальної хартії. Підписанням Хартії держави-члени Ради Європи домовились забезпечити для свого населення визначені соціальні права з метою підвищення життєвого рівня та соціального добробуту свого населення. Кожен має право на користування послугами соціальних служб (ст. 14), також люди з інвалідністю мають право на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства (ст. 15) (Європейська Соціальна Хартія, 1996). Всі ці компоненти включають в себе послуги інклюзивного туризму. З огляду на досвід впровадження інклюзивного туризму в Україні можна зробити висновок що така послуга дійсно є популярною і попит на неї постійно зростає. Під час зустрічі з Надзвичайним і Повноважним Послом Швейцарської Конфедерації в Україні, Міністр соціальної політики України Марина Лазебна наголосила, – «Надання реабілітаційних послуг за міжнародними стандартами є одним з пріоритетів Мінсоцполітики» (Міністерство соціальної політики України, 2020). Тож не менш важливим є затвердження соціальної послуги інклюзивного туризму для

людей з інвалідністю на законодавчому рівні.

Досвід розвинених країн доводить, що озвучення проблеми назагал і визнання її масштабності сприяє засвоєнню суспільством аксіоми про те, що інший – не значить неправий, а значить інакший і має повне право ним бути. «Not wrong, just different» – мантра, яку за кордоном навчають з дитячого садочка. Якщо ми скористаємося цим шансом, то, можливо, зможемо вийти з цієї вимушеної інтеріоризації бодай трохи добрішими та відкритішими до проблем та потреб інших (Справжня Інклюзія: Not Wrong, Just Different, 2020).

Отже, позитивний вплив інклюзивного туризму неодноразово доведений. Також відомий той факт, що як соціальна послуга він легко адаптується та поєднується з більшістю інших послуг, видів реабілітації та видів туризму. Виконує позитивні функції по відношенню до людей з інвалідністю. Такі як: сприяє руховій активності, яка в свою чергу підвищує фізичну та психологічну стійкість організму; встановлює соціальні контакти і надає можливість виконувати різні соціальні ролі; сприяє інтеграції людей з інвалідністю в суспільство; розширює інтелектуальні, пізнавальні можливості та геокультурний простір; у більшості випадків є екологічним, що сприяє позитивною психоемоційному настрою. В сумі, це все робить його універсальним засобом надання соціальних послуг людям з інвалідністю.

1.2. Характеристика природних чинників розвитку засобів рекреації і туризму у Львівській області

Останнім часом в регіонах України багато уваги приділяється характеристиці можливих чинників розвитку засобів рекреації і туризму. Але визначальними серед них є внутрішні умови та природні чинники розвитку туризму. З-поміж природно-географічних чинників особливе місце посідають ландшафтні ресурси та кліматичні умови, які здебільшого і визначають туристично-рекреаційне використання території, впливають на формування та розвиток туристичного господарства, вибір району відпочинку та подорожей.

Виокремлення ландшафтних ресурсів туризму вимагає вивчення фізико-географічної характеристики території, передусім характеру рельєфу, здатності гідромережі для використання їх з рекреаційною метою, та мінеральних вод і грязей – для лікувально-оздоровчих цілей.

За наявністю природних чинників розвитку засобів рекреації і туризму Львівська область займає одне з провідних місць в державі. Природні рекреаційні ресурси Львівщини представлені лікувальними мінеральними водами, озокеритом, лікувальними грязями, водними, кліматичними, лісовими ресурсами. Частка природно-рекреаційного потенціалу Львівщини у сумарному природно-ресурсному потенціалі України складає 5,38% (табл.1.2, Додаток В). Серед карпатських областей за сумарним потенціалом природних рекреаційних ресурсів вона поступається лише Закарпаттю (7,04%) [38, с.77].

У структурі рекреаційних ресурсів області 70% припадає на ресурси відпочинку і туризму та 30% - на ресурси санаторно-курортного лікування. У сумарному природно-ресурсному потенціалі Львівської області природні рекреаційні ресурси становлять 14,3%, що значно вище відповідного показника по Україні (9,5%) [42, с. 140-142].

Оцінку природних ресурсів здійснюють різноманітними методами. Існує три основних типи оцінювання природних ресурсів: медико-біологічний, психолого-естетичний і технологічний. Коротко розглянемо кожен з них. Медико-біологічний тип відображає вплив природних факторів на організм людини, їх комфортність. Провідну роль при цьому відіграє оцінка рекреаційних кліматичних ресурсів.

При психолого-естетичній оцінці досліджується емоційний вплив відмінних рис природного ландшафту або його компонентів на людину. Мова йде про емоційну реакцію людини на той чи інший природний комплекс. Таким чином, території з високою естетичною цінністю користуються підвищеним попитом.

Технологічна оцінка включає питання техніки та технології використання природних та інших ресурсів для рекреаційної діяльності в цілому, того чи

іншого виду рекреаційних занять, оцінку можливостей інженерно-будівельного освоєння територій для створення рекреаційних установ [29, с. 100-103].

Для характеристики природних чинників розвитку засобів рекреації і туризму у Львівській області ми оцінили природні ресурси основних туристських зон Львівської області, які представлені адміністративними одиницями Львівської області (дод.А). Оцінку ми здійснювали за 5-ти бальною системою, визначаючи середній бал за кожним районом області (табл.1.3).

Таблиця 1.3 - Результати оцінки природних ресурсів туристських зон Львівської області

Адміністративні одиниці	Критерій оцінювання			Сума балів	Середній бал
	медико- біологічний	психолого- естетичний	технологічний		
1	2	3	4	5	6
м. Львів	4	5	5	14	4,7
м. Борислав	4	5	5	14	4,7
м. Дрогобич	5	5	5	15	5,0
м. Моршин	5	5	5	15	5,0
м. Новий Роздол	3	4	4	11	3,7
м. Самбір	3	4	5	12	4,0
м. Стрий	3	4	5	12	4,0
м. Трускавець	5	5	5	15	5,0
м. Червоноград	4	5	5	14	4,7
Бродівський район	2	3	3	8	2,7
Буський район	3	5	4	12	4,0
Городоцький район	5	4	5	14	4,7
Дрогобицький район	5	5	5	15	5,0
Жидачівський район	2	3	3	8	2,7
Жовківський район	3	3	3	9	3,0
Золочівський район	3	4	3	10	3,3
Камянка-Бузький район	2	4	2	8	2,7
Миколаївський район	4	3	4	12	4,0
Мостиський район	5	5	5	15	5,0
Перемишлянський район	5	4	4	13	4,3
Пустомитівський район	3	4	3	10	3,3
Радехівський район	3	3	3	9	3,0
Самбірський район	4	5	4	13	4,3
Сколівський район	3	5	4	12	4,0
Сокальський район	3	4	3	10	3,3
Старосамбірський район	2	4	3	9	3,0
Стрийський район	3	4	4	11	3,7

Турківський район	2	3	3	8	2,7
Яворівський район	5	4	5	14	4,7

Як ми бачимо з табл.1.3. найбільш забезпеченими природними ресурсами для розвитку туризму та рекреації є такі центри туристичної активності Львівської області: м. Дрогобич, м. Моршин, м. Трускавець, Мостиський район із середніми балами 5,0 та м. Львів, м. Червоноград, м.Борислав, Городоцький район, Яворівський район із середніми балами 4,7.

Що ж до оцінки можливостей інженерно-будівельного освоєння територій Львівської області для створення рекреаційних установ, то найбільш оснащеними є м. Львів, м. Борислав, м. Трускавець, м. Самбір, м.Стрий, Мостиський та Яворівський райони.

Провідне місце в структурі природного та рекреаційного потенціалу Львівської області займають лікувальні мінеральні води. З восьми типів мінеральних вод, які широко застосовуються у бальнеології, на Львівщині відомо сім, що виділяються у чотири зони їх поширення.

В зоні поширення мінеральних неспецифічних вод розташовані курорти Східниця (добовий запас родовища складає 64,6 м³/добу), Трускавець (47,2 м³/добу), Моршин (79,0 м³/добу). На базі мінеральних сульфатних вод функціонують курорти Великий Любінь (запаси вод - 57,6 м³/добу), Немирів (320 м³/добу), Шкло (5,0 м³/добу). Загальні та прогнозні запаси даного типу вод сягають декількох тисяч м³/добу. На сьогоднішній день використовується приблизно 250 м³/добу (табл.1.3).

Таблиця 1.4 - Забезпечення мінеральними водами курортів Львівської області (станом на 01.01.2023 р.) [67]

Назви курортів	Критерії порівняння			
	Мінеральні води, кількість джерел	Експлуатаційні запаси родовищ	Час відкриття мінеральних джерел	Типи мінеральних джерел
Трускавець	14	47,2 м ³ /добу	1578 рік	Води з підвищеним вмістом органічних речовин, а також залізисті
Моршин	3	79,0 м ³ /добу	1876 рік	Природні столові

				води
Східниця	38	64, 6 м ³ /добу	1979 рік	Гідрокарбонатні натрієві води малої і середньої мінералізації (1-10 г/дм ³)
Немирів	20	320 м ³ /добу	1814 рік	Сульфідні мінеральні води
Шкло	10	5,0 м ³ /добу	1616 рік	Вод з підвищеним вмістом органічних речовин в кількості 50 м ³ /добу
Великий Любінь	12	57,6 м ³ /добу	1578 рік	Сульфідні мінеральні води

При характеристиці природних чинників розвитку туризму не менш важливою є оцінка закладів відпочинку, які функціонують в середовищі природних ресурсів Львівської області та забезпечують розвиток рекреаційного туризму.

Заклади відпочинку Львівської області представлені пансіонатами, базами та установами 1-2 денного перебування (табл.1.4). З чотирьох наявних в області пансіонатів відпочинку на 74 місця у 2019 р. діяв один, у якому відпочили та оздоровились понад 2 тис.осіб. У цьому ж році у діючих базах та інших закладах відпочинку відпочило 9,2 тис. осіб та у 31 закладах 1-2 денного перебування - 3,4 тис. осіб [20, с. 18-23].

Таблиця 1.5 - Санаторно-курортні заклади Львівської області (станом на 01.01.2023 р.) [30, с.45-49]

Адміністративні одиниці	Заклади тривалого перебування, у тому числі:						Заклади одно-, дводенного перебування
	санаторії	пансіонати лікування	санаторії профілактики	курортні поліклініки	пансіонати відпочинку	бази відпочинку	
м. Львів	10	3	-	6	-	1	-
м. Борислав	10	2	3	-	-	2	3
м. Дрогобич	2	1	-	1	-	-	-
м. Моршин	14	11	2	-	1	-	-
м. Трускавець	34	22	4	1	3	3	1
Городоцький район	1	1	-	-	-	-	-
Дрогобицький район	7	6	-	-	-	-	1

Жидачівський район	1	1	-	-	-	-	-
Мостинський район	1	-	-	-	-	-	1
Сколівський район	19	-	-	-	-	-	18
Сокальський район	1	1	-	-	-	-	-
Стрийський район	3	2	-	-	-	-	-
Турківський район	5	-	-	-	-	-	5
Яворівський район	7	3	2	-	-	-	2
Всього	115	53	11	8	4	8	31

Таким чином, природно-рекреаційний потенціал Львівської області є досить великий, проте використовується він далеко неефективно. Особливо це стосується бальнеологічних ресурсів, які навіть в Трускавці використовуються на 50 %, в інших курортах - на 2-10%. Лікувальні мінеральні води інших родовищ в кращому випадку використовуються для розливу (Солуки, Олеська, Надбужанська та інші).

1.3. Оцінка потенційної місткості туристичних ресурсів

Потенційна місткість території один з найважливіших економічних показників при плануванні рекреаційно-туристського господарства. Вона визначає якісний та кількісний стан туристичних ресурсів.

Потенційна місткість - це можлива кількість осіб, які можуть одночасно перебувати на даній території, не завдаючи шкоди туристичному ресурсу. При надмірному тривалому туристичному навантаженні, незважаючи на те, що рекреаційна діяльність є одним з найбільш екологічно безпечних видів господарства, туристичний ресурс зазнає серйозних змін [53, с.270].

Туристичне навантаження - це допустима кількість туристів на одиницю площі, які одночасно можуть перебувати на даній території, після її пристосування до туристичних потреб, яка не викликає негативних наслідків в

природному середовищі. Показник туристичного навантаження залежить від особливостей будови і функціональної спрямованості використання території [53, с.272].

Цікаво те, що результати оцінки рекреаційно-ресурсного забезпечення показали, що у Львівській області чітко простежуються відмінності: коефіцієнт рекреаційної цінності коливається в межах 1,1 - 2,1 при середньообласному значенні 1,8. При цьому найвищий рекреаційний потенціал оцінено в 31 бал, а найменший – в 17 балів (табл.1.6).

Оцінювання рівня рекреаційно-ресурсного забезпечення Львівської області здійснювалося в балах за такими критеріями: Оегп – оцінка потенціалу економіко-географічного положення; Ое – оцінка естетичних якостей території; Ом – оцінка забезпечення лікувальними водами; Ол – оцінка забезпечення лісовими рекреаційними ресурсами; Ов – оцінка забезпечення водними ресурсами; Ок – оцінка забезпечення кліматичними ресурсами; Оп – оцінка потенціалу природоохоронних об'єктів території; Он – оцінка території за показниками рекреаційного навантаження; О прр – оцінка потенціалу природно-рекреаційних ресурсів; Оі – оцінка забезпечення історико-культурного фонду території; От – коефіцієнт транспортної забезпеченості; Ос – оцінка забезпечення санаторно-курортними засобами; О – комплексна бальна оцінка рекреаційних територій; Кр – коефіцієнт рекреаційної цінності [60, с.221-226].

Таблиця 1.6 - Оцінювання рекреаційного потенціалу адміністративних районів Львівської області (у балах)

№	Назва адміністративного району	Площа кв. км	Види оцінок														
			Остп	Ое	Ом	Ол	Ов	Ок		Оп	Он	Опрр (і)	Оі	От	Ос	О	Кр
								п	з								
1	Бродівський	1162	2	2	0	2	1	3	3	1	2	14	2	2	1	21	1,4
2	Буський	856	1	2	0	1	1	3	3	1	2	12	2	2	0	18	1,2
3	Городоцький	727	2	2	4	2	3	3	2	2	2	20	2	2	1	27	1,6
4	Дрогобицький	1217	2	2	5	2	3	3	3	1	3	21	2	1	4	31	2,1
5	Жидачівський	996	3	2	0	2	1	3	3	3	2	17	3	2	1	25	1,7
6	Жовківський	1295	2	2	1	2	3	3	2	2	2	17	2	2	0	23	1,5
7	Золочівський	1097	2	2	0	1	1	3	2	1	2	12	4	2	0	20	1,3

8	Кам'яно-Бузький	867	1	1	0	1	1	3	3	1	2	11	3	2	0	18	1,2
9	Миколаївський	675	2	1	0	1	1	3	2	1	2	11	2	2	0	17	1,1
10	Мостиський	845	2	1	4	3	3	3	3	1	2	20	2	2	3	29	1,9
11	Перемишлянський	918	2	2	4	2	3	3	3	1	2	20	3	2	2	29	1,9
12	Пустомитівський	953	2	3	1	1	2	2	1	2	2	14	3	2	1	22	1,5
13	Радехівський	1144	2	2	0	2	2	2	2	2	2	14	3	2	0	21	1,4
14	Самбірський	934	3	2	0	1	1	3	2	1	2	13	2	2	1	20	1,3
15	Сколівський	1471	1	2	0	2	1	3	2	1	2	12	4	3	0	21	1,4
16	Сокальський	1573	2	2	0	2	1	3	2	2	2	14	4	3	0	23	1,5
17	Старосамбірський	1245	1	2	0	1	1	3	2	1	2	11	2	2	0	17	1,1
18	Стрийський	808	2	2	5	3	3	3	2	1	2	21	2	2	4	31	2,1
19	Турківський	1193	3	2	0	1	3	3	3	1	2	16	2	2	0	24	1,6
20	Яворівський	1548	3	2	4	2	3	3	2	1	2	20	2	2	4	30	2,0
Львівська область		21833	2	2	4	2	2	3	2	1	2	18	3	2	3	28	1,8

З табл.1.6. ми бачимо, що найвищі показники мають Дрогобицький, Стрийський, Яворівський, Мостиський та Перемишлянський райони; наближені до середньообласного – Жидачівський, Городоцький та Турківський райони; нижчі за середньообласний показник комплексної бальної оцінки та коефіцієнта рекреаційної цінності спостерігаються у Жовківському, Пустомитівському, Сокальському, Сколівському, Радехівському районах тощо.

Поряд з оцінкою реального рівня використання туристського потенціалу і територіальних диспропорцій розвитку туризму у Львівській області проведена оцінка потенційної місткості виділених центрів туристичної активності.

Реальний туристський потік служить базою для визначення рівня використання потенційної місткості туристичного ресурсу. Потенційна місткість пов'язана з туристським навантаженням і залежить від норми навантаження, площі території, часом перебування туристів в її межах.

Потенційну місткість туристичних ресурсів основних центрів туристичної активності ми визначали за формулою (1.1):

$$V_i = \frac{N_i \times S_i \times C}{D_i}, \quad (1.1)$$

де V_i - потенційна місткість і-ї території, осіб;

N_i - норма туристичного навантаження на і-ту територію, осіб/км²;

S_i - площа і-ї території, км²;

C - тривалість періоду, днів;

D_i - середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на і-й території, днів [54, с.106-110].

Результати оцінки реального рівня використання потенційної місткості центрів туристичної активності Львівської області представлено у табл.1.11.

Таблиця 1.7 - Оцінка реального рівня використання потенційної місткості туристичних ресурсів основних центрів туристичної активності Львівської області [99]

Центри туристичної активності	Оцінка		Рівень використання потенційної місткості, %
	Потенційна місткість, тис.осіб/рік	Реальний туристський потік, тис.осіб/рік	
1	2	3	4
Львівська область, в цілому	261,8	168,1	64,2
м. Львів	66,6	50,5	75,8
м. Трускавець	32,3	20,4	63,2
м. Жовква	49,9	31,3	62,7
м. Моршин	11,8	7,2	61,0
м. Дрогобич	20,2	10,7	53,0
Городоцький район	9,6	2,6	27,1
Золочівський район	29,3	18,2	62,1
Пустомитівський район	25,6	14,0	54,7
Сколівський район	8,3	2,3	27,7
Яворівський район	8,2	2,9	35,4

Таким чином, можна зробити висновок, що найбільш повно на сьогоднішній день використовуються туристичні ресурси наступних центрів туристичної активності Львівської області:

- м. Львів – близько 75,8% від потенційної туристської місткості;
- м. Трускавець – близько 63,2%;
- м. Жовква – близько 62,7%;
- м. Моршин – близько 61,0%.

Для кращого сприйняття інформації та порівняння відобразимо рівень використання потенційної місткості за допомогою діаграми (рис.1.1).

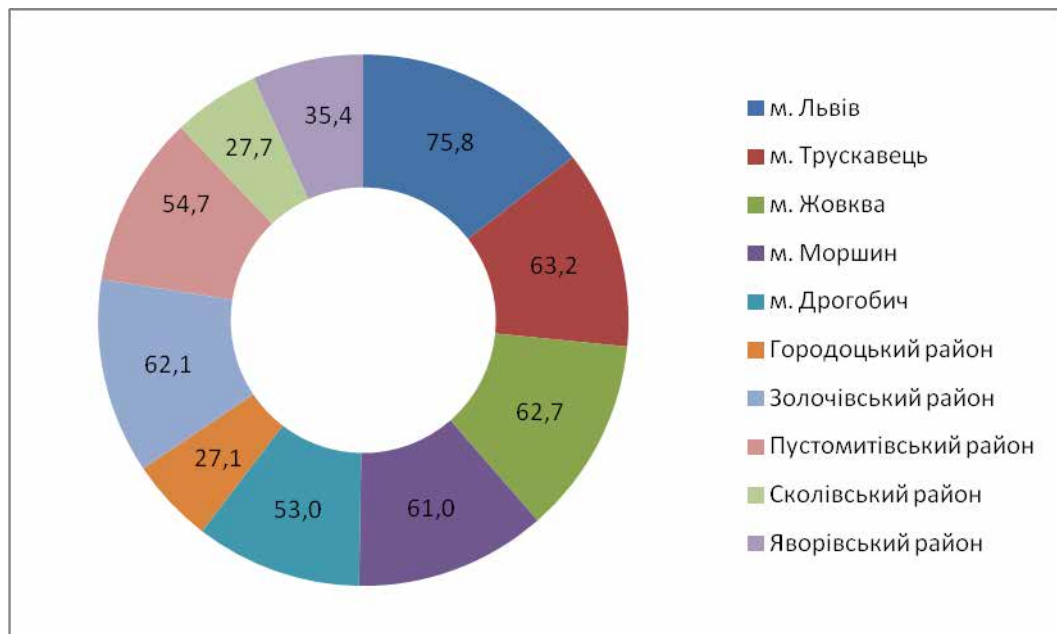

Рисунок 1.1. Рівень використання потенційної місткості центрів туристичної активності Львівської області, %

Як ми бачимо з рис.1.3. туристично-рекреаційний потенціал більшості районів Львівської області не використовується в повному обсязі. Недовикористання туристично-рекреаційного потенціалу більшості туристичних центрів Львівської області пояснюється відсутністю туристичних продуктів комплексного і тематичного характеру з якістю послуг, що відповідають міжнародним стандартам.

Місткість рекреаційних центрів (курортів, туристичних, оздоровчих, відпочинкових комплексів) - це одночасна кількість рекреантів, які можуть перебувати в даному центрі, не порушуючи в ньому і на прилеглих територіях екологічної рівноваги.

Так як місткість рекреаційного центру залежить від величини центру, природних умов, цінності рекреаційних ресурсів, тому ми визначали її за формулою (1.2):

$$M_i = K_{пi} \times K_{рi} \times H_i \times K_r, \quad (1.2)$$

де M_i - рекреаційна місткість і-го центру, тис. осіб;

K_{Pi} - коефіцієнт природних умов і-го рекреаційного центру;

K_{Pi} - коефіцієнт цінності рекреаційних ресурсів і-го центру;

N_i - кількість жителів населеного пункту, де розміщений і-тий рекреаційний центр, тис. осіб;

K_r - коефіцієнт комфортності.

Коефіцієнт природних умов (K_{Pi}) визначається фізико-географічними особливостями розміщення рекреаційного центру і становить для низовини - 1,0; для височини і горбогір'я - 1,25; для гірських територій - 1,5.

Значення коефіцієнта цінності рекреаційних ресурсів (K_{Pi}) представлені в табл.1.9. Коефіцієнт комфортності (K_r) враховує оптимальне співвідношення між кількістю постійних жителів населеного пункту і максимальною одночасно чисельністю рекреантів, які можуть перебувати в даному рекреаційному центрі, не порушуючи загальних умов комфортності. З цієї точки зору оптимальною вважається частка 15-18% рекреантів від кількості жителів населеного пункту [26, с. 134-143]. Отже, K_r рекреаційних центрів Львівської області коливається від 0,15 до 0,18.

На основі даних розрахунків визначена місткість рекреаційних курортних центрів Львівської області (табл.1.8).

Таблиця 1.8 - Рекреаційна місткість рекреаційних центрів Львівської області

Рекреаційні центри	Одноразова рекреаційна місткість, тис. осіб	
	Літо	Зима
Любінь Великий	2,2	0,5
Моршин	7,5	2,5
Немирів	1,5	0,3
Розлуч	1,0	0,4
Славське	3,3	2,0
Східниця	4,1	1,6
Трускавець	20,6	6,8
Шкло	2,3	0,8
Всього	42,5	14,9

З табл.1.8 видно, що найбільше рекреаційне навантаження як влітку, так і взимку, може здійснюватися на рекреаційний центр Трускавець (20,6 тис.осіб

влітку та 6,8 тис. осіб взимку). На другому місці – рекреаційний центр Моршин із рекреаційною місткістю влітку – 7,5 тис. осіб, взимку – 2,5 тис. осіб. Також, вагому рекреаційну частку має і центр Східниця, в якому одночасно можуть перебувати влітку 4,1 тис. осіб, а взимку – 1,6 тис. осіб.

Даючи характеристику чинниками розвитку засобів рекреації і туризму варто також здійснити аналіз переваг і недоліків туристичного потенціалу Львівщини шляхом проведення SWOT-аналізу. SWOT-аналіз дозволить виявити сильні і слабкі сторони туристичної галузі регіону, охарактеризувати сприятливі можливості та загрози, а також визначити найбільш сприятливі фактори для розвитку нових видів туризму, збільшення туристичних потоків, розширення існуючих туристичних послуг та підвищення рівня розвитку туристичної інфраструктури в області.

SWOT-аналіз ефективного розвитку туристичної сфери Львівської області наведений у табл. 1.9.

Таблиця 1.9 - SWOT-аналіз ефективного розвитку туристичної сфери Львівської області

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
1.Наявність рекреаційних та природних ресурсів. 2.Природно-кліматичні умови. 3.Вигідне транспортно - географічне положення. 4.Визначні історичні пам'ятки (стара історична частина Львова занесена до світової спадщини ЮНЕСКО). 5.Широкий спектр допоміжних послуг (закладів харчування, розважальних закладів тощо). 6.Наявність комерційних та суспільних організацій, які можуть сприяти розвитку туризму. 7.Значна кількість санаторно-курортних закладів. 8. Значний потенціал розвитку релігійного (паломницького) туризму завдяки наявності великої кількості культових об'єктів різних конфесій та віросповідань.	1.Низький рівень розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури. 2.Відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів. 3.Неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості як одного з чинників зменшення безробіття. 4.Слабка взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку туризму і рекреації в регіоні. 5.Недостатність туристичної інформації як для туристів, так і для підприємств, що надають послуги у сфері туризму (рекламної продукції, інформації про область, недосконалість бази даних щодо туристично-рекреаційних об'єктів). 6.Неефективна діяльність відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки територій для розвитку рекреаційного бізнесу.
Можливості (O)	Загрози (T)

<ol style="list-style-type: none"> 1. Поліпшення екологічної ситуації області, збереження її природного середовища. 2. Освоєння нових туристичних ринків. 3. Наявність інвестиційних проєктів розвитку зон відпочинку. 4. Можливість росту ринку туристичних послуг при ефективному використанні наявної інфраструктури та туристичних ресурсів. 5. Зростаючий інтерес громадян до історико-культурної спадщини. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зростаюча конкуренція серед туристичних регіонів України. 2. Занепад архітектурних пам'яток та урбаністичної структури міста. 3. Посилення виїзного туризму в сусідні регіони та за кордон у зв'язку з низьким рівнем надаваних послуг. 4. Складна екологічна ситуація. 5. Кризи – політичні конфлікти, природні лиха тощо.
---	--

Проведений SWOT-аналіз дозволив виявити ключові фактори успіху туристично-рекреаційного потенціалу Львівщини, та певні недоліки, які негативно впливають на розвиток туристичної діяльності в регіоні.

Дослідження засобів рекреації та туризму у Львівській області показало, що об'єктивно область має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розміщення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів і т.д. За результатами умовної таблиці кадастру основних туристсько-рекреаційних ресурсів Львівської області можна стверджувати, що існують перспективи розвитку на даній території таких видів туризму: курортно-оздоровчого, екологічного, релігійного, спортивно-навчального та сімейного (дод. В).

Проте існує і ряд факторів, які перешкоджають ефективному розвитку цього виду діяльності на сучасному етапі. При визначенні проблем розвитку галузі та шляхів їх вирішення слід оптимально поєднати соціальні потреби населення на оздоровлення та відпочинок із економічними вигодами. Тому туристичну індустрію необхідно розглядати як сферу задоволення важливих суспільних потреб, яка до того ж є ефективною в еколого-економічному плані і повинна поступово зайняти одне із перших місць в економічній структурі області. А ефективний розвиток туризму повинен базуватися на раціональному використанні природних та кліматичних умов, етнічних, історичних, архітектурних пам'яток краю, що в свою чергу, дозволить значно збільшити потік іноземних туристів в Україну й приплив валютних надходжень в

економіку країни [92]. Саме розвиток туризму та рекреації стимулюватиме економічну активність, розвиток малого й середнього бізнесу, створить робочі місця в різних секторах економіки, зменшить відтік кадрів за кордон.

РОЗДІЛ 2

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЗАСОБІВ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Аналіз розвитку туристичної інфраструктури для осіб з особливими потребами у Львівській області

Люди з обмеженими можливостями в нашій державі бояться вийти на вулицю, відчуті на собі співчутливі погляди перехожих, бояться бар'єрів, які переслідуватимуть їх на кожному кроці. Така ситуація є наслідком помилкової соціальної політики, що орієнтована виключно на сегмент «здорового» населення та відображає інтереси тільки цієї категорії громадян. Через це структура виробництва і побуту, культури і дозвілля, соціальних послуг в Україні залишається непристосованою до потреб людей з вадами здоров'я. Той факт, що саме культура і дозвілля є одними з найважливіших форм соціальної реабілітації людини, соціальної адаптації до умов зовнішнього середовища, єдиним шансом на вихід з ізоляції, не може залишатися непоміченим владою та суспільством.

Вирішальну роль у процесі культурного пізнання завжди відігравав і відіграє туризм. Для здорової людини туризм - це пізнання і оздоровлення одночасно, а для людини з особливими потребами - це рідкісна можливість побачити на власні очі архітектурні, художні надбаня людства, поринути у чарівний світ природи, збагатитися культурою та традиціями попередніх поколінь. Позбутися накопичених негативних емоцій, довести оточенню, а, найголовніше, самому собі, можливості свого організму і духу таким людям може допомогти туризм [55, с. 209-211].

Львівщина має достатньо розвинену інфраструктуру з домінуючою роллю у ній м. Львова, як головного культурного і транспортного центру. Незважаючи на відносно високий стан розвитку окремих компонентів інфраструктури для

осіб з обмеженими можливостями, її загальний стан не відповідає стандартам сучасної економіки.

Львівська область намагається не відставати від європейських країн і поступово удосконалює інфраструктуру, обладнує туристичні об'єкти для осіб з обмеженими можливостями, відкриває спеціалізовані номери у готелях та місця у ресторанах.

Коротка характеристика елементів інфраструктурного забезпечення розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями представлена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - Характеристика інфраструктурного забезпечення туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області [69]

Фактори	Характеристика
1	2
Засоби розміщення	У 2022 році на Львівщині діяли 273 готелі та аналогічні заклади, з них 128 закладів належали фізичним особам–підприємцям. Із загальної кількості готельних закладів 158 – готелів, 42 – мотелі, 60 – туристичних баз та інших засобів розміщування. Одноразова місткість цих закладів становила 16,8 тис. місць, номерний фонд налічував 8,1 тис. номерів. Хоча згідно законодавства України кожен готель повинен бути мати хоча б один номер для інвалідів, але із даної кількості готелів лише 141 закладів можуть забезпечити проживання осіб з обмеженими можливостями.
Сфера громадського харчування	Сфера громадського харчування у Львівській області для осіб з особливими потребами представлена різними типами підприємств – їдальні, кафе, бари, ресторани – 359 од. Як правило, дані заклади або оснащені пандусами та місцями для інвалідів, або завжди є персонал, який з радістю допоможе з очевидним бар'єром. Також від травня до жовтня майже всі заклади громадського харчування виставляють перед входом столики з парасольками, отже, можна просто на вулиці перекусити, відпочити у затінку без перешкод для осіб з обмеженими можливостями.
Санаторно-курортні та профілактичні послуги	Спеціалізованих засобів розміщення для осіб з особливими потребами налічується 67 одиниць, а саме 40 санаторіїв, 5 дитячих санаторіїв, 3 пансіонати з лікуванням, 4 санаторії-профілакторії, 3 пансіонати відпочинку, 12 баз відпочинку. У цих закладах налічується 16 тис. місць.
Сфера торговельного обслуговування	Торговельне обслуговування осіб з особливими потребами у Львівській області здійснюють 2585 тис. підприємств різних форм власності, в основному це супермаркети та торгові центри. Практично усюди є пандуси, доступна ширина проїзду для інвалідів та можливість розрахунку електронною банківською картою.

Продовження таблиці 2.1

1	2
Транспортне обслуговування	Що ж до транспортування осіб з певними потребами, то «Укрзалізниця» має у своєму розпорядженні спеціально обладнані вагони купейного типу для інвалідів на візках, але таких на всю Україну — шість штук. Є також організації у Львівській області, які забезпечують транспортування осіб з обмеженими можливостями. Ця послуга називається «соціальне таксі» - послуга транспортування осіб з особливими потребами.
Додаткові платні послуги	До додаткових послуг в області відносяться: послуги культурно-розважальних установ (музеїв, театрів, нічних клубів, парків і т.д.), спортивних закладів та страхові послуги. На території області діє 9 професійних театрів, розрахованих на 3,8 тис. глядацьких місць, 13 концертних організацій, 52 демонстраторів кіно, у яких є відведені місця для неповносправних. Важливе значення в розвитку культурного життя області належить музеям, яких на Львівщині налічується 26 закладів, діє 7 історико-культурних та історико-архітектурних заповідників. Більшість експонатів особам з особливими потребами дозволяють обстежувати руками. Мережа установ культури клубного типу складається з 1416 клубів та будинків культури на 258,5 тис. місць. Наприклад, у Львові є два клуби, які часто відвідують особи з особливими потребами: «Лівий берег» та «Спліт».

З табл. 2.1. ми можемо спостерігати, що Львівська область хоча й має у своєму розпорядженні певну кількість підприємств, забезпечених всім необхідним для обслуговування осіб з особливими потребами, але, на жаль, достатнього рівня вона ще не досягла.

Для людей з інвалідністю велике значення має доступність готелів, ресторанів, пляжів, лікарень, спортивних та екскурсійних об'єктів, транспорту. В якості засобів розміщення використовуються санаторії, готелі, оздоровчі комплекси, фермерські садиби, літні наметові табори. Інфраструктура в готелях включає в себе спеціально обладнані номери, басейни, пляжі, прилеглу територію.

У Львівській області вже сформувалася певна база готелів, які користуються серед осіб з особливими потребами найбільшим попитом, обладнані всім необхідним спорядженням, надають спеціалізовані послуги, знаходяться у вигідних місцях та відомі серед певного кола людей. Необхідна інформація про дані готелі подана у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Готелі Львівської області, які користуються найбільшим попитом серед осіб з обмеженими можливостями [77]

Готелі	Місцезнаходження	Контактна інформація
Готель «ВІНТАЖ БУТІК»	м. Львів вул. Старосєврейська, 25/27	тел.: (032) 274-68-34, 235- 68-34, web: www.vintagehotel.com.ua
Готель «ВОЛТЕР»	м. Львів, вул. Липинського, 60а	тел.: (032) 294-88-88, web:www.hotelvolter.com.ua
Готель «ВЛАСТА»	м. Львів, вул.Клепарівська, 30	тел.: (032) 233-34-27
Готель «ВІДЕНЬ»	м. Львів, пр.Свободи, 12	тел.: (032) 244-43-14 web:www.wienhotel.lviv.ua
Готель «ГЕЛІКОН»	м. Львів, вул. Кульпарківська, 230	тел.: (032) 242-07-00, web:www.helikon.com.ua
Готель «ГЕТЬМАН»	м. Львів, вул. Володимира Великого, 50	тел.: (032) 264-85-74, web:www.hetman.lviv.ua
ГРАНД-ГОТЕЛЬ	м. Львів, пр. Свободи, 13	тел.: (032) 297-40-99, web:www.ghgroup.com.ua
PREMIER HOTEL DNISTER	м. Львів, вул. Матейка, 6	тел.: (032) 297-43-21, web:www.dnister.lviv.ua
ЄВРОГОТЕЛЬ	м. Львів, вул. Тершаківців, 6а	тел.: (032) 275-72-24, web:www.eurohotel.lviv.ua
Готель «ЖОРЖ»	м. Львів, пл. Міцкевича, 1	тел.: (032) 272-59-52, web: www.georgehotel.ukrbiz.net
Готель «Замок Лева»	м. Львів, вул. Глінки, 7-9	тел.: (032) 297-15-63, web:www.lioncastlehotel.com
Готель «Львів»	м. Львів, пр.Чорновола, 7	тел.: (032) 242-32-70, (032) 279-22-72
Готель «Леополіс»	м. Львів, вул. Театральна, 16	тел.: (032) 295-95-06, web:www.leopolishotel.com
Готель «Nton»	м. Львів, вул. Шевченка, 154б	тел.: (032) 233-71-72, web:www.hotelnton.lviv.ua
Готель «Супутник»	м. Львів, вул. Княгині Ольги, 116	тел.: (032) 264-58-22, web:www.suputnyk.com
Готель «Перлина»	м. Львів, вул. Пулюя, 34	тел.: (032) 263-05-85
Готель «Турист»	м. Львів, вул. Коновальця, 103	тел.: (032) 237-06-28
Готель «Богдан»	Яворівський р-н, с.Бірки, вул. Б.Хмельницького, 33а	тел.: (032) 234-77-24, (032) 234-67-24
Готель «Галактика»	Львів-Винники, Миколайчука 1	тел.: (032) 296-26-96, web:www.galaktika-club.com
ГРАНД-РЕЗОРТ	Пустомитівський р-н, с.Басівка	тел.: (032) 297-16-06, web: www.grand-rezort.com.ua
МАРІОТ МЕДІКАЛ ЦЕНТР	м. Трускавець, вул. Роксолани, 6	тел.: (032) 476-90-83 web:www.mariot.net.ua

Більшість осіб з обмеженими можливостями не мають доступу до туристичної інформації або не знають, де можна її отримати. Це спричинено низьким рівнем розвитку маркетингу та просування туристських брендів серед неповносправних з використанням каналів зовнішніх мереж. Саме тому у Львівській області з кожним роком відкривають нові туристично-інформаційні центри для надання необхідної інформації (табл.2.3).

Таблиця 2.3 - Основні туристично-інформаційні центри, які функціонують у Львівській області [65]

Туристично-інформаційні центри	Місцезнаходження	Контактна інформація
Центр туристичної інформації м.Львова Львівської міської ради	м. Львів, пл. Ринок, 1	тел.: (032) 254-60-79, web: www.cultureandtourism.lviv.ua
Центр туристичної інформації на залізничному вокзалі	м. Львів, пл. Двірцева, 1 (біля каси №1)	тел.: (032) 226-20-05 e-mail: lviv.tic2@gmail.com
Центр туристичної інформації в аеропорту	м. Львів, вул. Любінська, 168 (у приміщенні терміналу «А» Міжнародного аеропорту Львів)	тел.: (067) 673-91-94 e-mail: lviv.tic3@gmail.com
Центр туристичної інформації «ЛЕМБЕРГ-ТУР»	м. Львів, пл. Ринок, 2	тел.: (032) 297-53-59 e-mail: tic_lviv@ukr.net
Західноукраїнський інформаційно-туристичний центр «Hostelling International» Львівської обласної молодіжної хостел-асоціації	м. Львів, вул. Кривоноса, 10	тел.: (067) 905-72-66
Туристично-інформаційний центр «Львівський компас»	м. Львів, пл. Ринок, 39	тел.: (032) 290-10-10 web: www.compass.lviv.ua e-mail: infoagancy@compass.lviv.ua
Туристично-інформаційний центр м. Жовкви	Львівська область, м. Жовква, пл. Вічева, 2	тел.: (03252) 2-24-98 web: www.zhovkva-tour.info e-mail: info@zhovkva-tour.info
Туристично-інформаційний центр Державного історико-архітектурного заповідника у м. Жовкві	Львівська область, м. Жовква, пл. Вічева, 2	тел.: (03252) 6-20-51
Трускавецький інформаційно-курортний центр	Львівська область, м. Трускавець, вул. Воробкевича, 1	тел.: (03247) 5-42-34 e-mail: info_truskavets@ukr.net
Туристично-інформаційний центр м. Самбора	Львівська область, м. Самбір, вул. Руська, 4	тел.: (03236) 3-41-15

Наступним етапом аналізу розвитку туристичної інфраструктури для осіб з особливими потребами є оцінка рівня розвитку туристичної та допоміжної інфраструктури у Львівській області, якості наданих послуг і наявності єдиних інфраструктурних туристських комплексів, які надають повний комплекс послуг.

В якості основних елементів інфраструктурного забезпечення розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області розглядаються:

- засоби розміщення неповносправних, потужність номерного фонду, стан і якість послуг, що надаються;

- підприємства сфери громадського харчування, рівень їх розвитку, види підприємств, рівень і якість обслуговування;

- сфера торговельного обслуговування, форми торгового обслуговування;

- транспортне обслуговування осіб з особливими потребами і трансфер, рівень розвитку транспортної інфраструктури, наявність спеціалізованих підприємств, якість наданих послуг;

- додаткові платні послуги, які включають атракції, дозвілля та розважальні установи, прокат транспортних засобів, забезпечення страхового обслуговування осіб з обмеженими можливостями, якість і доступність послуг, що надаються;

- санаторно-курортні та профілакторні послуги, наявність і стан використання бальнеологічних ресурсів, їх доступність та якість наданих послуг [7, с. 420-424].

Оцінка інфраструктурного забезпечення розвитку туризму для неповносправних у Львівській області здійснювалась з використанням методу експертної оцінки експертами відділу туризму УКТ ЛОДА. Оцінка була проведена з точки зору відповідності оцінюваних факторів вимогам міжнародних стандартів.

Оцінка кожного з факторів здійснювалось за 5-ти бальною шкалою: «1» бал – найнижчий бал інфраструктурного забезпечення, «5» - найвищий бал

(найбільш сприятлива ситуація для розвитку туризму у Львівській області).
Результати оцінки представлені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 - Результати оцінки туристичного інфраструктурного забезпечення для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області

№	Фактори	Оцінка експертів					Сума балів	Середній бал	
		1	2	3	4	5			
1	Засоби розміщення: - достатність і стан; - якість послуг.	2	3	2	1	3	11	2,2	2,4
		3	3	3	2	2	13	2,6	
2	Сфера громадського харчування: - рівень розвитку і стан; - якість та асортимент послуг.	3	2	1	3	1	10	2,0	2,2
		3	2	3	2	2	12	2,4	
3	Сфера торгівлі: - рівень розвитку і стан; - якість та асортимент послуг.	3	2	3	2	2	12	2,4	2,9
		3	4	4	3	3	17	3,4	
4	Транспортне обслуговування: - стан і розвиток транспорту; - якість транспортних послуг.	2	1	3	3	2	11	2,2	2,3
		2	2	2	3	3	12	2,4	
5	Додаткові платні послуги (розважальні установи, атракції, спортивні заклади): - рівень розвитку і доступність; - якість послуг.								2,1
		1	2	3	2	1	9	1,8	
6	Санаторно-курортні та профілакторні послуги: - рівень розвитку і доступність; - якість послуг.								2,9
		4	3	4	2	3	16	3,2	
		3	3	2	3	2	13	2,6	
Сумарний бал							148	2,5	

На підставі думок експертів розвиток туристичної інфраструктури і допоміжних галузей характеризується 2,5 середнім балом (середній рівень розвитку). У рамках даних факторів складається найбільш сприятлива для розвитку туризму для осіб з особливими потребами у Львівській області. Але, основна маса суб'єктів туристичної та допоміжної інфраструктури не задовольняє вимоги стандартів, які стосуються якості послуг, що надаються.

Після оцінки Львівської області загалом здійснимо диференціацію адміністративних районів Львівської області за ступенем забезпеченості туристичною інфраструктурою для осіб з обмеженими можливостями (табл.2.5).

Таблиця 2.5 - Забезпеченість Львівської області туристичною інфраструктурою для осіб з особливими потребами (за 2019 рік) [67]

Адміністративні райони	Щільність доріг, км/км ²	Кількість населених пунктів м/смт/с	Кількість закладів ресторанного господарства	Кількість музеїв	Кількість засобів розміщення
м. Львів	476	1/-/-	33	15	22
Бродівський	395	1/1/101	8	-	1
Буський	355	1/2/80	11	-	2
Городоцький	348	2/1/77	25	1	9
Дрогобицький	416	-/2/74	26	1	14
Жидачівський	302	2/3/113	31	-	5
Жовківський	329	3/2/160	29	3	19
Золочівський	351	2/1/107	30	2	15
Камянка-Бузький	299	1/3/75	7	-	2
Миколаївський	281	1/1/56	4	-	1
Мостиський	316	2/-/110	13	1	15
Перемишлянський	326	2/-/87	35	-	2
Пустомитівський	308	1/1/102	9	-	2
Радехівський	292	1/1/69	11	-	1
Самбірський	296	2/1/107	10	-	3
Сколівський	364	1/2/53	6	1	-
Сокальський	350	4/1/101	26	-	10
Старосамбірський	326	3/2/110	20	-	6
Стрийський	377	-/1/70	3	-	-
Турківський	343	1/1/65	3	-	-
Яворівський	355	2/4/132	19	1	12
Разом	7205	33/30/1849	359	25	141

Багато об'єктів туристичної привабливості Львівської області на сьогоднішній день не залучені в туристський оборот осіб з обмеженими можливостями в силу своєї недоступності. Низький рівень розвитку туристичної інфраструктури є причиною низької якості послуг, і в результаті, низької конкурентоспроможності туристичних продуктів, розроблених для осіб з особливими потребами.

Виходячи з цього, у табл.2.6. представлені найбільш доступні та значимі об'єкти показу, що визначають туристську спеціалізацію Львівської області та рівень розвитку туристичної інфраструктури для осіб з обмеженими можливостями [82].

Таблиця 2.6 - Об'єкти показу, що визначають рівень розвитку туристичної інфраструктури для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області

Туристичні центри	Об'єкти туристського показу	Рівень розвитку туристичної інфраструктури		
		Високий	Середній	Низький
1	2	3	4	5
м. Львів	Центральна частина міста, Порохова вежа, вулиця Підвальна, комплекс Успенської церкви, Домініканський монастир XVIII ст., Вірменський квартал, Собор Успіння Пресвятої Богородиці, Преображенська церква, площа Ринок, скульптура героя Адоніса, скульптура бога морів Нептуна, його дружини Амфітрити та богині полювання Діани, аптека-музей, Латинський кафедральний собор, каплиця Боїмів, каплиця кампіанів, Єзуїтський костел, пам'ятник Кобзареві, площа Адама Міцкевича, Будинок Книги, ансамбль споруд Бернардинського монастиря, Театр опери та балету ім.Соломії Крушельницької, Ляльковий театр			
м. Жовква	Жовківський замок, костюл св.Лаврентія, міська Ратуша, монастир Різдва Христового, синагога, Домініканський монастир, дерев'яна церква Святої Трійці, музей-заповідник «Розточчя», Крехівський монастир			
м. Дрогобич	Церква Св.Юра (XVIIст.), церква Воздвиження Чесного Хреста (XVII ст.), церква Параскевії П'ятниці (XVIII ст.), костюл Св. Бартоломія (XIV ст.), церква Різдва Пресвятої Богородиці (XVII ст.), церква Пресвятої Трійці (XVIII ст.). площа Ринок, площа Замкова Гора, "нормальна школа", гімназія, пам'ятник І.Франкові			
м. Золочів	Музей-заповідник «Золочівський замок», сакральні споруди – храм Воскресіння Господнього (XVI ст.), костел Успіння Пресвятої Богородиці (XVIII ст.), храм Святого Миколая (XVI ст.), храм Вознесіння Господнього (XVII ст.)			
м. Червоноград	Замок 17 ст., перебудований у 1806 році родиною шляхтичів Понінських, Джуринський водоспад			
м. Сколе	Національний природний парк «Сколівські Бескиди», водоспад «Кам'янка (Ключ)», Католицький костел Семи Печалей Матері Божої			

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5
м. Трускавець	Будинок музею історії міста – пам'ятка архітектури початку ХХ століття, відомий як вілла «Саріуш», музей народного художника України Михайла Біласа – майстра унікальної техніки гобеленового ткацтва, розміщений в старовинній віллі «Гопляна», що збудована в оригінальному закопанському стилі, Єпархіальний музей Самбірсько-Дрогобицької єпархії			
м. Яворів	Церква Успіння Пресвятої Богородиці та дзвіниця (ХІХ ст.), Стародавнє кам'яне святилище «Терношорська Лада», водоспад «Яворівська Ніагара», фореельні господарства, кінні маршрути			
м. Городок	Церква Святого Духа, Костел Воздвиження Святого Хреста, Церква Святого Миколая з дзвіницею, Церква св.Івана Хрестителя, 1755р., Дерев'яна Іванівська церква 1754р., Городоцька ратуша			
м. Пустомити	Церква Успення Пресвятої Богородиці 1908р., Іконостас церкви, пам'ятник Шевченку 1914р.			
сmt. Олесько Буського району	Олеський замок - видатна пам'ятка історії й архітектури ХІІІ — ХVІІ ст.			
сmt. Славське Сколівського району	Активний відпочинок для неповносправних: сплави, туристичні походи у гори			

З табл.2.6 видно, що найбільш високим рівнем розвитку інфраструктури на сьогоднішній день характеризується центральна частина Львівської області: м. Львів та м. Трускавець, а також сmt. Славське Сколівського району. До середнього рівня розвитку туристичної інфраструктури наближені м. Жовква, м. Золочів та м. Яворів, а найнижчим рівнем розвитку – м. Дрогобич, м. Червоноград, м. Городок, м. Пустомити, м. Сколе, та сmt. Олесько Буського району.

Отже, особлива увага у Львівській області приділяється питанням обслуговування туристів-інвалідів. Готелі усіх категорій повинні мати хоча б один номер пристосований до потреб інвалідів. Служба приймання повинна мати спеціальне місце для обслуговування особи, що рухається на інвалідному

візку. Персонал готелів повинен мати спеціальну професійну підготовку і бути готовим створити атмосферу гостинності, виявити до клієнтів сердечність, терпіння та доброзичливість. Присвоєння відповідної категорії готелю після сертифікації готельних послуг проводиться з урахуванням повного оснащення матеріальної бази, відповідно до вимог національного стандарту, по найгіршому номеру.

Таким чином, щоб досягти високого рівня туристичної привабливості для осіб з обмеженими можливостями та отримати максимальний соціально-економічний ефект, Львівська область повинна мати сучасну розвинену матеріально-технічну базу туризму та туристичну інфраструктуру. Адже, наявність у Львівській області унікальних туристичних ресурсів (як природного, так і антропогенного походження) не є достатньою умовою зростання туристичної привабливості території для осіб з обмеженими можливостями [98].

Для розвитку ефективної туристичної індустрії для неповносправних необхідно формувати матеріально-технічну базу туризму, споруджуючи нові готельні комплекси, модернізуючи до рівня світових стандартів уже існуючі, проводячи реконструкцію історичних пам'яток, таких як старовинні замки, які успішно можуть слугувати в якості готелів, роблячи туристичну інфраструктуру Львівської області доступною для осіб з особливими потребами.

Тому для покращення матеріально-технічної бази туризму для осіб з обмеженими можливостями необхідно:

- модернізувати, технічно переоснащувати існуючі засоби розміщення туристів, а також будувати нові за сучасними проектами зі спеціальним обладнанням для неповносправних осіб;

- впроваджувати інновації;

- організовувати тендери та цільові інвестиційні конкурси на право реконструкції та будівництва нових об'єктів туризму для осіб з обмеженими можливостями.

2.2. Оцінка туристичного ринку Львівської області з забезпечення послугами інклюзивних туристів

Інвалідність як соціальне явище притаманна кожній державі. На сьогодні рівень інвалідизації жителів планети сягає показника в понад мільярд осіб або 15 %. В Україні чисельність осіб з інвалідністю становить 2 788 226 осіб або 6,1 % від загальної чисельності населення нашої держави. Ці дані красномовно свідчать про гостроту та поширеність проблеми інвалідності [84].

Станом на 1 січня 2022 р. найбільше інвалідів I групи зосереджувалося в Львівській та Одеській областях – 5,8 %, 5,6 % від загальної чисельності інвалідів I групи в Україні в цілому; найменша їх чисельність мешкала в Чернівецькій, Херсонській та Кіровоградській областях – 0,7 %, 1,6 %, 1,8 % та 1,8 %, що кореспондується з чисельністю населення цих регіонів (рис. 2.1).

Рисунок 2.1. Розподіл чисельності інвалідів I групи за регіонами України станом на 1 січня 2022 р.(за даними Мінсоцполітики) [5, с. 56]

Щодо інвалідів II групи, то найбільша їх чисельність в м. Києві, Одеській області – 7,1 %, 7,0 %, найменша – у Херсонській та Чернівецькій областях – 1,6 %, 1,7 % (рис.2.2).

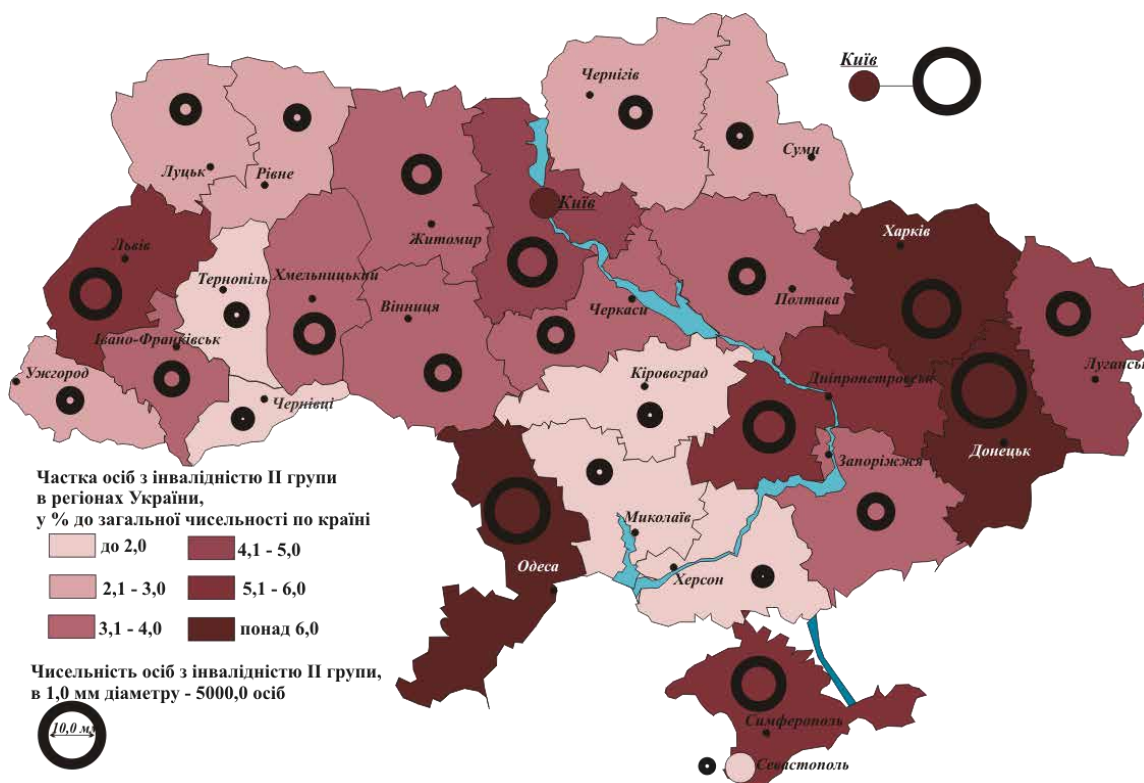

Рисунок 2.2. Розподіл чисельності інвалідів II групи за регіонами України станом на 1 січня 2022 р. (за даними Мінсоцполітики) [5, с. 57]

Відповідно до даних Мінсоцполітики, станом на 1 січня 2022 р. у Львівській та Дніпропетровській областях мешкало найбільше інвалідів III групи порівняно з іншими регіонами України – 8,2 %, 6,6 % від загальної чисельності інвалідів III групи. Найменша їх чисельність зареєстрована в Чернівецькій та Херсонській областях – 1,8 %, 2,0 % (рис.2.3).

Слід зазначити, що такі регіони, як Дніпропетровська та Львівська області концентрують найбільшу чисельність дітей-інвалідів віком до 18 років – 6,9 % та 6,2%; найменшу – Херсонська та Сумська області – 2,0 %, 2,1 % (рис.2.4).

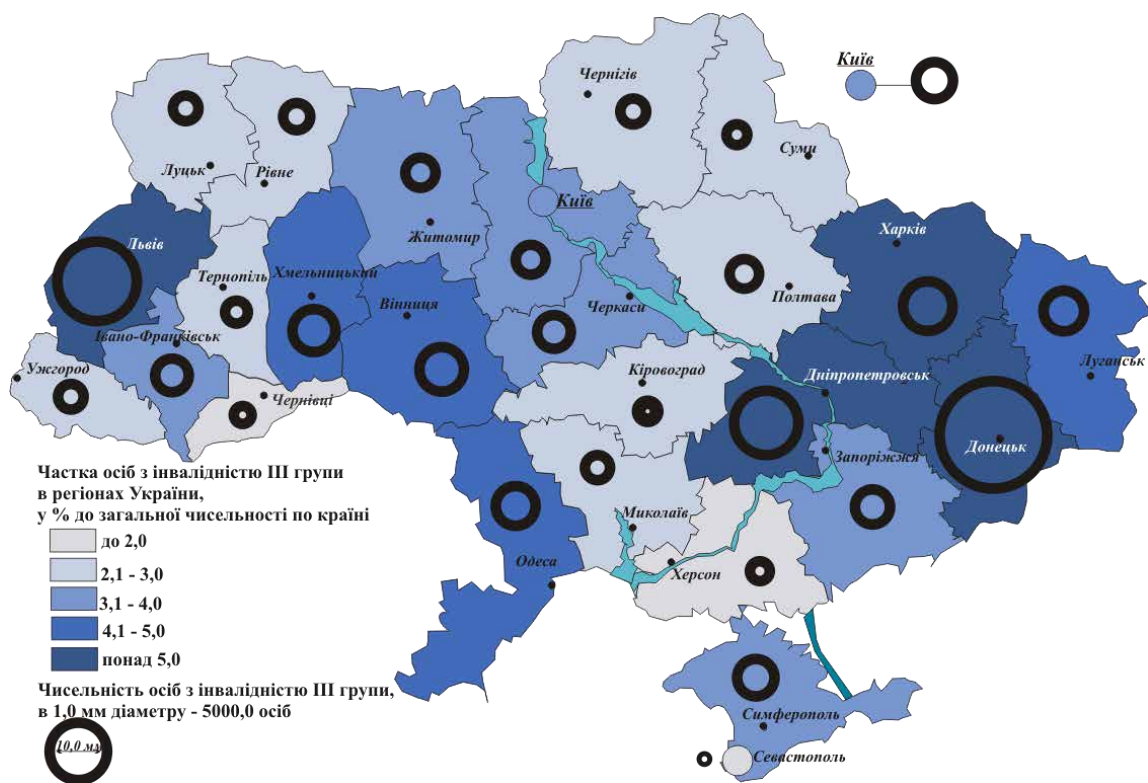

Рисунок 2.3. Розподіл чисельності інвалідів III групи за регіонами України станом на 1 січня 2022 р. [6, с.7-8]

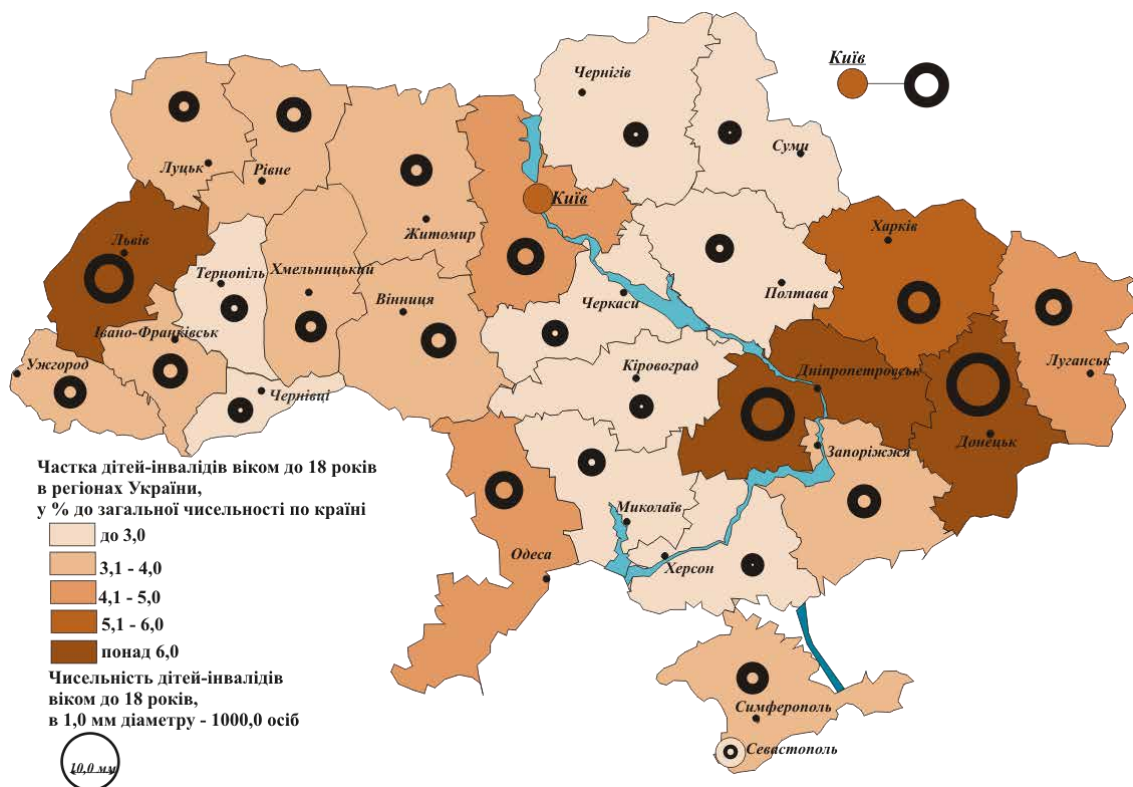

Рисунок 2.4. Розподіл чисельності дітей-інвалідів віком до 18 років за регіонами України станом на 1 січня 2022 р. [6, с.9-10]

Однак варто зауважити, що в країні відсутня статистична інформація щодо таких соціально-демографічних характеристик інвалідів, як: чисельність інвалідів за віковими групами; чисельність працездатних інвалідів у працездатному віці; освітньо-кваліфікаційний рівень інвалідів.

Як ми можемо спостерігати із даних, поданих вище, найбільше осіб з обмеженими можливостями зосереджено у Львівській області – 16591 осіб, серед яких I групи – 12438 осіб, II групи – 48390 осіб, III групи – 104688 та дітей – інвалідів – 401 особа (табл.2.7). Причинами інвалідності у Львівській області є: загальне захворювання, інвалідність з дитинства, нещасний випадок на виробництві (трудова каліцтво чи інше ушкодження здоров'я), поранення, контузії, каліцтва.

Таблиця 2.7 - Кількість інвалідів за групами інвалідності у містах та районах Львівської області (осіб) [74]

Адміністративні райони	Станом на 01.01.2022 р.					
	всього	I групи	II групи	III групи	діти-інваліди	на 1000 осіб населення
1	2	3	4	5	6	7
м. Львів	45193	3766	15223	26073	131	60
м. Борислав	2697	286	741	1662	8	72
м. Дрогобич	6684	662	1817	4174	31	70
м. Моршин	328	27	112	185	4	73
м. Новий Роздол	1567	87	380	1099	1	54
м. Самбір	2642	212	984	1444	2	76
м. Стрий	3336	194	1011	2113	18	56
м. Трускавець	1268	144	417	704	3	61
м. Червоноград	10882	400	1631	8843	8	133
Бродівський	3272	244	1234	1787	7	55
Буський	3180	181	1041	1951	7	68
Городоцький	4930	308	1177	3435	10	72
Дрогобицький	4706	402	1222	3063	19	63
Жидачівський	4304	302	1116	2871	15	62
Жовківський	5898	442	1610	3833	13	53
Золочівський	5611	313	1414	3876	8	80
Кам'янка-Бузький	3905	249	1009	2641	6	68
Миколаївський	3778	255	1004	2505	14	60
Мостиський	3092	197	984	1906	5	54
Перемишлянський	2818	196	771	1845	6	72
Пустомитівський	6071	392	1899	3759	21	53
Радехівський	3043	173	791	2073	6	63

Продовження таблиці 2.7

1	2	3	4	5	6	7
Самбірський	4316	342	1401	2570	3	63
Сколівський	2659	237	853	1566	3	55
Сокальський	6254	340	1465	4435	14	67
Старосамбірський	5152	431	1619	3093	9	66
Стрийський	3191	241	906	2030	14	51
Турківський	4315	357	1222	2734	2	86
Яворівський	6760	491	1957	4299	13	54
Львівська область	165917	12438	48390	104688	401	66

З табл. 2.7. видно, що найбільше осіб з особливими потребами є у місті Львів (45193 осіб), саме тому на даній території більше всього покладено зусиль на розвиток туризму для осіб з обмеженими можливостями. Адже, туризм для інвалідів є ефективним методом соціальної адаптації осіб з обмеженими фізичними можливостями і одночасно виступає перспективним сегментом світового туристичного ринку.

Так, у Львові з ініціативи Львівської обласної контрольно-рятувальної служби та підтримки фонду «Каунтерпарт» (USAID) створено «Центр туризму та активних видів відпочинку для інвалідів» [81].

Історія розвитку туризму та активного відпочинку для осіб з особливими потребами як масового явища розпочинається з кінця 50-х – початку 60-х років, коли прийшло загальне усвідомлення прав людини.

Різноманітні фонди, як державні, так існуючі на благодійні пожертвування, невід'ємна частина механізму туризму для осіб з обмеженими можливостями. Організації, що об'єднують інвалідів саме з метою туризму, наприклад Товариство «Зелений Хрест» у Львові, пропонують програми соціальної адаптації осіб з особливими потребами за допомогою екскурсійного, спортивного, сільського та пізнавального туризму. Але, на жаль, як у Львівській області, так і в Україні спеціалізовані підприємства для організації туризму для осіб з обмеженими можливостями відсутні.

Організацією туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області займаються різні інституції (рис.2.5).

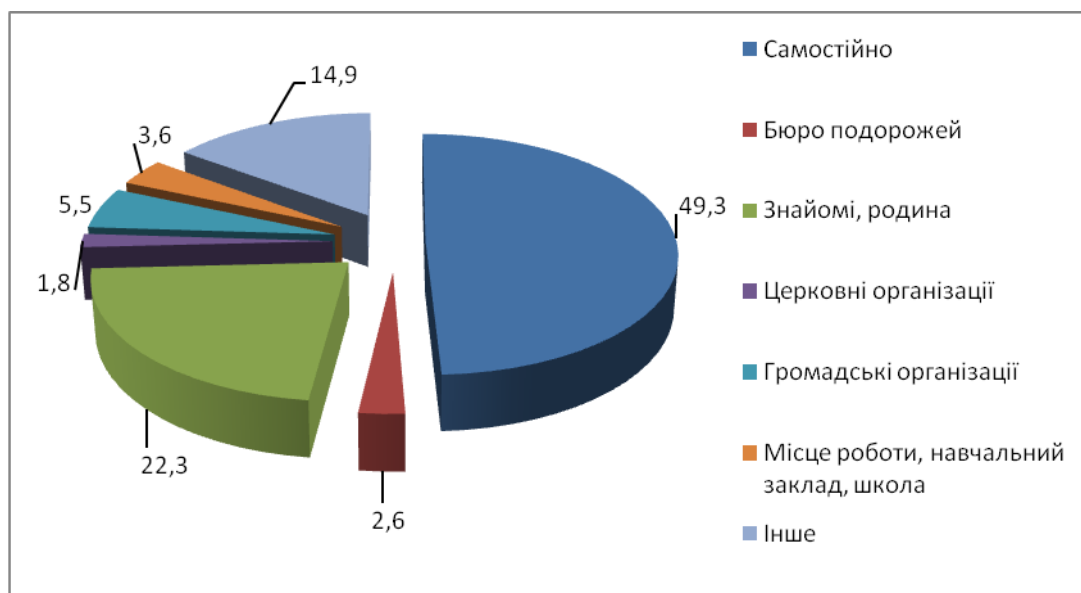

Рисунок 2.5. Співвідношення інституцій, що організують найдовші вітчизняні виїзди для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області (за інформацією товариства «Зелений хрест»), % [101]

Як можна спостерігати з рис.2.5., у переліку установ, що беруть участь в організації туризму для осіб з обмеженими можливостями, бракує багатьох структур, які б могли долучитись до його впровадження. Передусім це спричинено відсутністю загальної державної політики такого туризму. Хоча й Львівська область намагається здійснити зрушення у розвитку інвалідного туризму, але без значних інвестицій у даний вид діяльності стає майже неможливим подальше просування туризму для осіб з обмеженими можливостями.

Проблемами розвитку цього напрямку є також некомпетентні в питаннях інвалідності працівники, незнання потреб цих людей, відсутність вміння спілкуватися з ними та доносити необхідну інформацію. Саме тому необхідно з'ясувати, які саме підприємства можуть обслуговувати осіб з особливими потребами.

Провівши дослідження, було з'ясовано, які саме підприємства найбільше організують відпочинок, подорожі для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області (табл.2.8).

Таблиця 2.8 - Підприємства, які організують відпочинок та подорожі для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області [41, с. 164-169]

Бюро подорожей	Громадські організації	Навчальний заклад, школи	Церковні організації
Моршинське бюро подорожей та екскурсій «ЛЬВІВТУРИСТ»	Львівська обласна асоціація інвалідів	Львівський інститут економіки і туризму (Центр з фізичного виховання та спортивного туризму)	Автономна релігійна громада св.Іоана Богослова
	Львівська міська громадська організація «Спільнота взаємодопомоги «Оселя»	Львівська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат для дітей з важкими порушеннями мовлення	Всеукраїнський союз об'єднань євангельських християн-баптистів
	Громадська організація «Народна допомога – Львів»	Навчально-реабілітаційний центр «Мрія»	Релігійна громада церкви «Нове Життя»
	Товариство «Зелений Хрест»	Львівська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 102	Релігійна організація «Ангой» (Трускавець)
	Громадська організація «Об'єднання інвалідів з дитинства «Промінь надії»	Навчально-реабілітаційний центр «Джерело»	
	Городоцька районна асоціація інвалідів	Лівчицька спецшкола-інтернат	
	Золочівська районна асоціація інвалідів		
	Буська районна асоціація інвалідів		
	Трускавецька міська асоціація інвалідів		
	Громадська організація інвалідів «Велес»		

Як ми бачимо з табл.2.8., звичайні туристичні фірми неохоче обслуговують інвалідні тури, тому специфічні видатки (придбання спеціалізованого транспорту з підйомниками для колясок, супровід, медичний контроль над станом здоров'я інвалідів, додаткове обладнання екскурсійних маршрутів і місць проживання тощо) сильно здорожують вартість путівок і роблять їх недоступними для інвалідів. Також більшість туристичних фірм

Львова знаходяться в старих будинках, до яких ведуть сходи, тому туристам з фізичними вадами важко дістатися до такої важливої для них інформації.

Хоча й Львівщина - це легендарне місто Львів з унікальним архітектурним ансамблем і багатою історією, старовинне місто-фортеця Жовква, неповторні замки «Золотої підкови», чудові ландшафти з озерами в державному природному заповіднику «Розточчя», гірськолижні курорти Карпат, відомі рекреаційні центри Трускавець, Моршин, Східниця, ще зовсім недавно ніхто у туристичному бізнесі не говорив про потенціал ринку людей з обмеженими можливостями.

Однак тепер у європейських туристичних центрах дуже часто можна зустріти таких людей, що подорожують як групами, так і самотійно, не обтяжуючи родичів чи знайомих супроводом, адже інфраструктура підготовлена для їхніх потреб. На шляху таких туристів в Україні постає чимало бар'єрів, тому ми їх так рідко зустрічаємо на туристських маршрутах. Для розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями потрібен час, щоб суспільство і самі ці люди усвідомили, що туризм і нові незвідані краї для них відкриті і доступні.

Туризм для сліпих, туризм для глухонімих, туризм для людей з обмеженими можливостями, інвалідний туризм, реабілітаційний туризм, корекційно-освітній туризм, спортивно-туристський туризм — це різновиди туризму, спрямовані на задоволення рекреаційних потреб осіб з обмеженими можливостями. Відомо, що кількість туристів такої категорії становить 10% всіх мандрівників [88].

Люди з особливими фізичними потребами починають справедливо вимагати від суспільства відкритості, вільного доступу до всіх загальних ресурсів – в тому числі до відпочинкових зон, туристичних маршрутів, цікавих об'єктів архітектури та природи, парків, пляжів. Так, у Львівській області особи з обмеженими можливостями, принаймні зовні, можуть подивитися на шедеври архітектури (табл.2.9).

Таблиця 2.9 - Найбільш відвідувані особами з обмеженими можливостями туристичні об'єкти Львівської області [77]

Туристичні об'єкти	Місцезнаходження	Характеристика
1	2	3
Готель «Перлина Карпат»	Львівська область, смт. Славське, вул І. Франка, 43 Б, тел. (03251) 4-21-03. 135 км від Львова міжнародною трасою на Ужгород.	<p>Селище Славське – найбільш розвинутий курортно-відпочинковий район Українських Карпат. Відпочинковий сезон триває цілий рік. В селищі знаходиться г.Тростян з крісельним підйомником, на якому неповносправні на візках з супроводом мають можливість піднятись на висоту 1232м та оглянути навколишню красу. А водоспад Кам'янка та Скелі Довбуша зроблять ваш відпочинок незабутнім.</p> <p>Одна з небагатьох туристичних баз, яка має велику територію з місцем для активного відпочинку та безбар'єрними доріжками, міні гольфом, дитячим майданчиком, колибою для шашликів та відкритим басейном. Вхід до бази має 5 сходинок та можливість заїзду на візку тимчасовим пандусом. В найближчому майбутньому планується створення стаціонарного доступного входу.</p> <p>В приміщенні поблизу входу розміщена реєстратура, ресторан та два двомісні номери класу «Напівлюкс». Пороги висотою до 3см. Всі вхідні двері шириною 88см. Ширина дверей в санвузол та на балкон на даний момент 67см. У номерах подвійні ліжка на рамі. В номері є: телевізор, холодильник, телефон, балкон та санвузол. Санвузол 1,4 x 2,5 м., душева кабіна, спеціальними ручками для інвалідів поки не обладнані.</p>
База відпочинку «Христина»	с. Славське, Сколівського району, Львівської області. Тел. 8-067-2844206 8-067-6708178 0322 764046	База відпочинку «Христина» розташована по дорозі до крісельного підйомника на горі Тростян. На даний момент база налічує 12 номерів, в кожному з яких може розміститись 2-3 осіб. Всі двері в номерах, включаючи санвузол, а також у ресторані достатні для вільного пересування на візку. Територія бази невелика але доступна для пересування.

Продовження таблиці 2.9

1	2	3
Готель «Леополіс»	79008 Україна, м.Львів, вул.Театральна, 16 Тел: +380 32 295 95 00 Факс: +380 32 295 95 99	Наразі єдина у Львові пам'ятка архітектури відбунована з реконструкцією, де витримано нові українські державні будівельні нормами: «Доступність будівель і споруд для маломобільних груп населення». Є номери спеціально пристосовані для неповносправних.
Порохова Вежа	м. Львів, вул. Підвальна, 4	Для осіб з вадами зору буде цікаво доторкнутись до стін вежі. Таким чином можна відчутти епоху середньовіччя через камені, з яких збудована вежа. Доступ у вежу практично неможливий для осіб з обмеженою мобільністю навіть з допомогою сторонніх осіб, оскільки до входу ведуть 9 сходинок, а також вузький прохід у дверях – 60 см. В будинку є чи не єдиний в місті туалет, обладнаний для неповносправних, який знаходиться на третьому поверсі. Дістатись туди можна вантажним ліфтом.
Королівський арсенал	м. Львів, вул. Підвальна, 13	Для осіб з вадами зору буде цікаво торкнутися пам'ятника, палітри, прочитати надпис у вигляді барельєфу на камені. До пам'ятника ведуть три сходинки. Тому, радимо для осіб, що пересуваються на візках, оглядати пам'ятник на відстані, розташувшись на пішохідній доріжці. І цією ж доріжкою прямуємо на площу Музейну, щоб оглянути наступний об'єкт – Домініканський костел. На жаль, дорогою трапляються перешкоди, оскільки вздовж вул. Ів. Федорова паркуються автомобілі, часто з заїздом на пішохідну доріжку, а ширина тротуару становить всього 1 м.
Площа Адама Міцкевича	м. Львів	Всі об'єкти на площі особам з обмеженою мобільністю можна оглянути, розмістившись на розі площі Міцкевича та площі Галицької біля комплексу магазинів. Зі сторони будівлі «Укрсоцбанк» є зручний заїзд на тротуар. Ширина тротуару тут становить 6 м. Для осіб з вадами слуху необхідно бути особливо уважними, так як маршрут перетинає площу, на якій паркуються автомобілі.

Туристичні об'єкти, подані у табл. 2.9. були визначені як місця для відпочинку осіб з обмеженими можливостями за допомогою анкетування (дод.В). Також потрібно зауважити, що на прохання громадських організацій деякі музеї міст Львівської області дозволили невидючим людям вивчати свої експонати навпомацки. Кажуть, у Європі це — узвичаєна практика. Невидючим дозволяють торкати навіть найцінніші і найкрихіткіші експонати.

Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що кожен, а отже й особа з обмеженими можливостями, повинна дбати про свою справність і стан здоров'я. Цьому служать різні форми рекреації, а понад усе, мандрівки на свіжому повітрі. Рухова активність має велике значення в реабілітації та інтеграції неповносправних осіб.

Туризм становить доповнення до лікувальної, професійної і суспільної реабілітації, змушує до подолання різних перешкод на місцевості, виробляє самостійність і робить особу з обмеженими можливостями більш відкритою до контакту із зовнішнім світом. Можна ствердити, що рухова активність загалом задовольняє прагнення людини до пізнання власної вартості.

Форми самоствердження неповносправних людей еволюціонують в напрямку активної участі в житті. Кожна людина має право до самореалізації. Людина з особливими потребами є насамперед людиною, для цього потрібно трактувати її з пошаною, усіляко підтримувати її активність, почуття власної вартості і гідності без ярлика каліцтва. Переламати потрібно багато бар'єрів, і, наперед, психологічних [75]. Це завдання виконують громадські організації, які об'єднують неповносправних осіб. Але, на жаль, у цій сфері цілковито бракує фахівців туристичного супроводу (екскурсоводів), які вміють працювати з неповносправними особами.

У Львівській області організуються навчання фахівців туристичного супроводу (екскурсоводів, гідів-перекладачів, провідників по горах), які в установленому порядку отримали дозвіл на право здійснення туристичного

супроводу та надають послуги з екскурсійного обслуговування особам з особливими фізичними потребами.

Таким чином, за загальною світовою статистикою, у суспільстві є 8-12% неповносправних осіб. З огляду на це ми можемо констатувати, що в Україні налічується приблизно 5 млн. неповносправних, що залучені до всіх видів суспільного життя, відпочинку лише частково. Завданням цивілізованого громадського суспільства є інтеграція цієї верстви населення в загальну громаду. Завдяки цьому, на ринку відпочинкових послуг з'явиться кількомільйонна армія споживачів, які шукатимуть можливості задоволення власних потреб. Отож, підготовка технічної інфраструктури та працівників туристичних фірм, готелів, ресторанів, турбаз і відпочинково-рекреаційних зон до прийому нової категорії споживачів є актуальною [8, с.63-65].

Розвивати соціальний туризм - означає допомогти людям з особливими потребами вийти з важкого душевного стану, побороти біду, повернутися до активного життя, зрозуміти, що в цій боротьбі вони не самотні.

Реалізувати соціальну адаптацію та реабілітацію людей з особливими потребами потрібно, проводячи екскурсії культурними та історичними місцями, розробляючи та пристосовуючи для таких осіб окремі маршрути.

Розвиток туризму для людей з особливими потребами, розробка туристичних програм з урахуванням доступності для осіб з особливими потребами створюють рівні можливості для реалізації права на відпочинок кожної людини. Суспільство має сприяти здійсненню бажань людей з обмеженими можливостями, зміцнення їх віри у себе, що, своєю чергою, сприятиме зміцненню соціальних основ правового суспільства.

Львівщина з її багатою історією, архітектурою та природними ресурсами - це омріяне місце до реабілітації, відпочинку і покращення стану осіб з обмеженими можливостями, що здійснює все можливе для розвитку туризму для даної групи туристів.

2.3. SWOT - аналіз розвитку засобів рекреації і туризму для осіб з особливими потребами у Львівській області

Інвалідність є явищем соціальним, уникнути якого не може жодне суспільство, і тому кожна держава відповідно до рівня свого розвитку, пріоритетів та можливостей формує соціальну та економічну політику щодо осіб з обмеженими можливостями. Не дивлячись на це, проблема лікування, реабілітації та соціальної адаптації людей з особливими потребами залишається надзвичайно гострою у всьому світі.

Тим не менш, незважаючи на недугу, яка здолала їх, вони також хочуть дізнаватися щось цікаве про нові країни, тому заради цього подорожують по всьому світу. В Україні проблема туризму для осіб з обмеженими можливостями знаходиться на самому початку розвитку. Туризм дуже важливий для даної категорії населення, особливо для дітей та підлітків, адже це шанс не замикатися в собі, свої проблеми, а спілкуватися з людьми, відкривати щось нове, пізнавати світ, інтегруючись у суспільство.

У всьому світі значна увага приділяється пересуванню туристів з обмеженими можливостями, розробляються спеціалізовані туристичні програми. Як вже зазначалося, дані поїздки є дієвим інструментом соціальної адаптації до середовища людей з проблемами здоров'я. Проте, неможливо не відзначити приголомшливий факт нестачі цих розробок у нашій країні, як і слабкий розвиток соціального туризму в цілому.

Незадовільний стан розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями пояснюють тим, що в Україні практично не висвітлені проблеми та потреби цих людей. Соціальна реклама та просвітницька громадська діяльність у цьому напрямку також не ведеться в потрібному обсязі [22, с. 112-115].

За результатами дослідження, представлених вище, було виявлено, що більш-менш сприятлива до розвитку туризму для людей з особливими потребами є Львівська область. Найважливішими завданнями туризму в області

є: визволення неповносправних осіб з суспільної ізоляції, піднесення бажання до життя, до здійснення спеціальних вправ в процесі реабілітації, релаксації. Найбільш терапевтичним з точки зору широкої реабілітації є активний туризм, який розвиває фізично, морально, оздоровчо, етично і естетично.

Активні форми туризму для людей з особливими потребами в Україні розвинені слабо. Організація туризму для осіб з обмеженими можливостями потребує ретельної підготовки та повинна бути здійснена досвідченими постачальниками послуг. Тому існує небагато туристичних маршрутів, за якими здійснюють подорожі неповносправні.

Побуває стереотип, що вершина мрій для людей з обмеженими можливостями – це путівка в санаторій. У таких установах спеціально створені умови, навчений персонал, є специфічний набір унікальних фізичних та фізіотерапевтичних чинників – грязі, води, кліматичні фактори, різноманітна апаратура. Відбувши свій термін у санаторії, людина нібито має вийти омолодженою і реабілітованою. Але фактично, «лягаючи» в санаторій, людина пасивно потрапляє в своєрідний конвеєр, де вона не має жодного вибору в харчуванні, не розпоряджається своїм часом, не має жодної мотивації.

Далеко не всім підходить такий стиль оздоровлення. Доведено, що чим активніша роль самого відпочиваючого, тим більша користь у плані соціальної реабілітації, самоусвідомлення, самоповаги. Не забуваймо, що більшість природних факторів – чисте повітря, сонце, водні джерела, свіжі природні продукти харчування – далеко більш доступні не у великих залюднених санаторіях, а у сільській місцевості недалеко від місць проживання потенційних клієнтів [15, с. 110-112].

У туристській практиці Львівської області вже накопичений певний досвід з організації активних видів відпочинку і туризму для людей з певними потребами за підтримки різних організацій та програм розвитку туризму для такої групи споживачів (табл.2.10) (дод.Д).

Таблиця 2.10 - Види туризму, які користуються попитом серед осіб з обмеженими можливостями

Вид туризму	Приклад
Спортивний туризм	Товариство «Зелений хрест» організувало згідно проекту під умовною назвою «Забезпечення права на активний відпочинок для неповносправних України», що фінансово підтримується Агентством США з міжнародного розвитку USAID: <ul style="list-style-type: none"> - підняття на Говерлу на візках людей з обмеженими можливостями [32, с. 20]; - сходження групи незрячих дітей на найвищу точку Карпат [32, с. 22]; - сплав на катамаранах по Дністру; - кінну прогулянку; - плавання в басейні; - прогулянку на байдарках; - подорож в горах на трьохколісному велосипеді; - в небо на аерошуті [24, с. 210-212].
Пізнавальний туризм	Поїздка незрячих в музей-заповідник «Розточчя», в зоологічний музей Львівського національного університету ім. І. Франка. Як виняток - дозволили відвідувачам всі експонати обстежити руками [45, с. 96-98].
Сільський туризм	Прожиття в агрооселі, пізнання природи та самостійне розкладання намету (сmt. Славське), рибальство, навчання в приготуванні місцевих страв, демонстрація національних костюмів та звичаїв [16, с. 183-185].

Агрооселі пропонують своїм клієнтам недорогий, простий і здоровий відпочинок на природі, свіжі незабруднені, не консервовані продукти харчування, просту і затишну родинну атмосферу. Відпочинок на природі – це діяльність, яка ідеально підходить для реалізації багатьох завдань реабілітації – тренування рухових навичок, дозованого навантаження, позитивного спілкування [16, с. 187].

Для оцінки розвитку туризму для осіб з особливими потребами у Львівській області можуть бути використані різні методичні підходи до методики аналізу. Але найбільш ефективним способом є визначення найбільш значущих чинників, які мають закладатися в основу стратегічних управлінських рішень з питань організації туризму для людей з обмеженими можливостями.

Для становлення взаємозв'язків між найбільш впливовими слабкими та сильними сторонами розвитку туризму для осіб з особливими потребами у

Львівській області побудуємо матрицю SWOT- аналізу (рис.2.6).

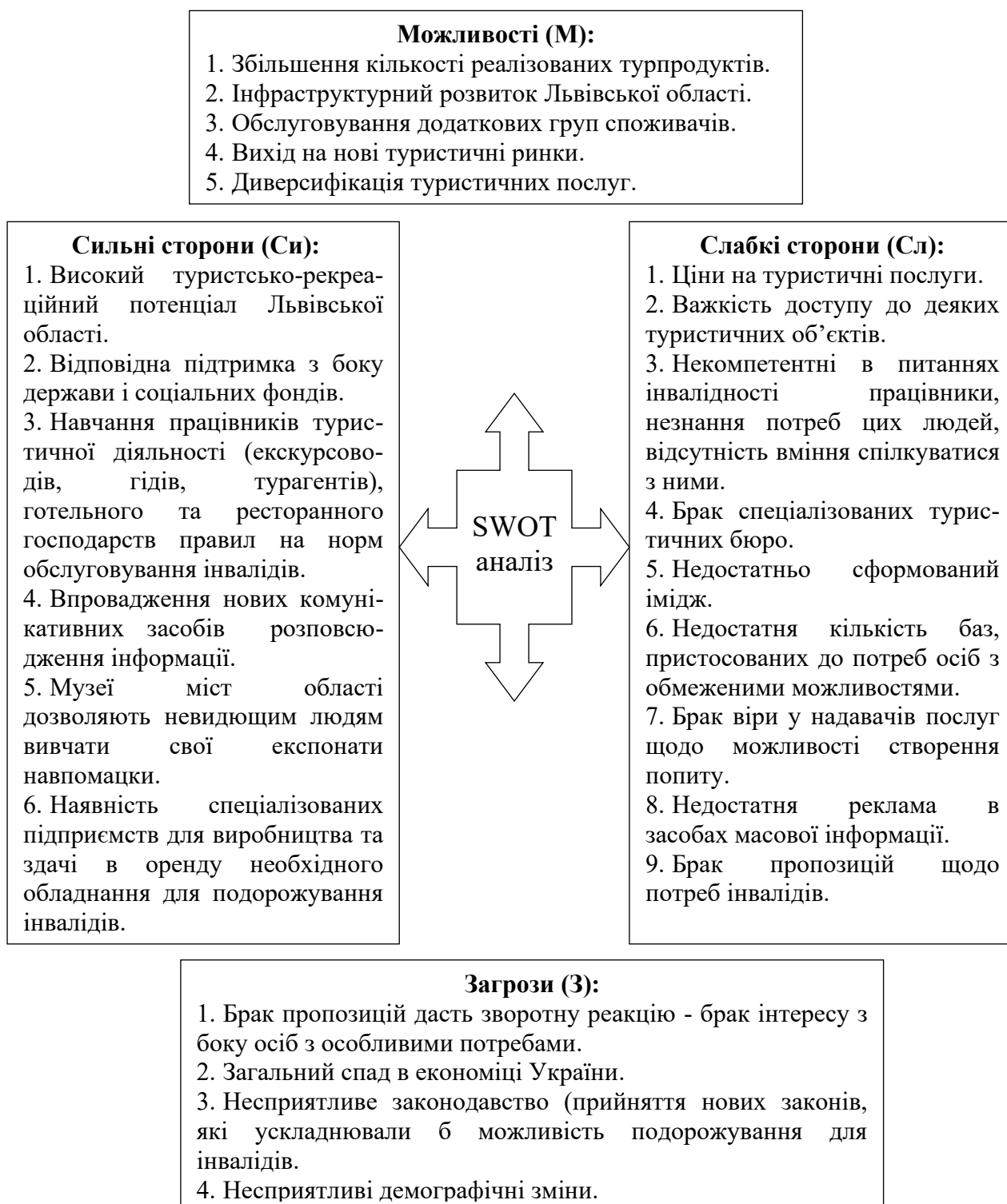

Рисунок 2.6. Матриця SWOT - аналізу розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області

Аналізуючи дані рис.2.6., можна сказати, що розвиток туризму у Львівській області для осіб з обмеженими має як сильні сторони, так і слабкі, так відповідно і загрози та можливості середовища.

Процедура синтезу факторів розвитку туризму для людей з обмеженими можливостями у Львівській області та виявлення найбільш значущих чинників, які мають закладатися в основу стратегічних рішень, наведені у табл.2.11.

Таблиця 2.11 - Синтез факторів розвитку туризму для осіб з особливими потребами у Львівській області

Поле матриці SWOT	Виявлення парних комбінацій сильних і слабких сторін розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями
СиМ	<ol style="list-style-type: none"> 1.Збільшення кількості реалізованих тур продуктів за рахунок навчання працівників туристичної діяльності правил обслуговування. 2. Вихід на новий туристичний ринок. 3.Розширення продуктової лінії з метою задоволення потреб додаткових груп клієнтів. 4. Розвиток інфраструктурного забезпечення Львівської області.
СлМ	<ol style="list-style-type: none"> 1.Збільшення віри у постачальників туристичних послуг щодо можливості створення попиту. 2. Недостатньо сформований імідж. 3. Збільшення пропозицій щодо потреб інвалідів.
СиЗ	<ol style="list-style-type: none"> 1.Зменшення інтересу з боку людей з обмеженими можливостями. 2.Прийняття нових законів про туристичну діяльність, що ускладнили б можливість подорожування осіб з фізичними вадами. 3.Відсутність спеціалізованих підприємств для виробництва необхідного обладнання для подорожування.
СлЗ	<ol style="list-style-type: none"> 1.Недостатня кількість місць проживання, які пристосовані для даної групи споживачів. 2.Невигідне місце розташування туристичних підприємств. 3.Недостатня проінформованість стосовно можливих наданих туристичних послуг.

На основі синтезу факторів, поданого у табл.2.11. з використанням матриці – SWOT виявлено, що найбільш сприятливими факторами розвитку туризму для осіб з особливими потребами у Львівській області є наступні:

- вигідне географічне положення області та значні природні, історико-архітектурні доступні ресурси;
- можливості збільшення кількості туристичних продуктів для осіб з обмеженими можливостями через регіональний розвиток туризму для даної групи споживачів;
- наявність зацікавленості великих компаній, в тому числі міжнародних, у розвитку туризму та туристичної інфраструктури в області для неповносправних;

- реалізація крупних інвестиційних проектів у даній сфері розвитку туризму.

Найбільш важливими негативними факторами розвитку туризму для людей з обмеженими можливостями у Львівській області є наступні:

- недостатність туристичних продуктів, відповідних міжнародним стандартам і вимогам;

- нерозвиненість туристичної інфраструктури та середній рівень сервісу;

- низький розвиток маркетингу стосовно просування туристичних послуг [59, с. 93-96].

Але, не дивлячись на подані дані, окремі сприятливі фактори можуть бути використаними одночасно проти цілого ряду негативних факторів.

Працівники туристичних фірм також не завжди обізнані з інформацією про особливості обслуговування, наприклад, туристів на візках (необхідно знати, що візки бувають різних розмірів, електричні і немеханізовані тощо).

Тому, при формуванні, просуванні і реалізації туристського продукту туристичні організації, індивідуальні підприємці та громадські організації повинні:

- враховувати інтереси туристів з обмеженими фізичними можливостями;

- максимально забезпечити їх різноманітними видами туристичних послуг (бажано — з оздоровчими і спортивними цілями, з пасивним відпочинком у рекреаційних центрах, короткочасним приміським відпочинком, рибалкою);

- при проектуванні та реалізації туристичних послуг для туристів з обмеженими фізичними можливостями перевагу доцільно віддавати районам зі сприятливими кліматичними і природними умовами (з усіх видів уникати ландшафтів, таких як гірські райони, райони з несприятливими або небезпечними для цих груп туристів кліматичними умовами);

- обов'язковою умовою при організації подорожей є транспортна доступність об'єктів туристичної індустрії.

Так як туризм є одним з дієвих засобів соціальної адаптації осіб з

особливими потребами, формуючи розширюючи, доповнюючи їх картину світу, саме тому необхідно вести також й просвітницьку громадську діяльність:

- поширювати інформацію діючих реабілітаційних центрів, їхні програми серед осіб з обмеженими можливостями, громадських державних організацій, також серед фахівців галузі медицини, педагогіки та туризму;

- держава повинна всіляко заохочувати до створення нових центрів, програм та проектів, а також допомагати у їхній безпосередній реалізації;

- організовувати нові благодійні фонди, метою яких буде фінансування поїздок для осіб з обмеженими можливостями;

- залучати до участі у програмах максимальну кількість професіоналів, спеціальних установ;

- випускати збірники матеріалів по роботі центрів з питань організації туризму для осіб з особливими потребами, створювати сайти в Інтернеті [59, с. 96-99].

Оцінку факторних умов розвитку туризму для людей з особливими потребами у Львівській області проведемо за 5-ти бальною системою оцінювання на основі методу експертної оцінки експертами відділу туризму Львівської обласної державної адміністрації. Результати даної оцінки представлені у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 - Результати оцінки факторних умов розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області

№	Фактори	Оцінка експертів					Сума балів	Середній бал
		1	2	3	4	5		
1	Кількість і різноманітність об'єктів туристського показу	3	2	4	3	3	15	3,0
2	Доступність і стан туристичних об'єктів	2	3	2	1	2	10	2,0
3	Забезпеченість трудовими ресурсами для обслуговування осіб з особливими потребами (екскурсоводи, гіді, інструктори і т.д.)	2	2	1	2	3	10	2,0
4	Рівень кваліфікації трудових ресурсів	2	2	2	1	1	8	1,6
5	Інвестиційний потенціал розвитку туризму для неповносправних	3	4	4	3	5	19	3,8
6	Рівень забезпеченості та стан розвитку інфраструктури	3	3	4	3	4	17	3,4
Сумарний бал							79	2,6

За результатами даної оцінки ми зможемо визначити загальний рівень туристичного забезпечення Львівської області до розвитку засобів рекреацій та туризму для осіб з особливими потребами.

За результатами оцінки факторних умов розвитку туризму, поданих у табл.2.12., ми бачимо, що сумарний середній бал по факторних умовах становить 2,6 (рівень трохи вище середнього). Найвищий середній бал (3,8) здобув фактор інвестиційного потенціалу розвитку туризму для людей з особливими потребами. Причиною цього є те, що туризм для осіб з обмеженими можливостями несе величезний потенціал завдяки тому, що він вигідний всім. Діти / підлітки / дорослі, які є потенційними туристами, отримують необхідні враження та емоції, туристські підприємства - прибуток, інвестори - відповідний імідж.

Найнижчий середній бал (1,6) має фактор рівня кваліфікації трудових ресурсів, що пов'язано із незнанням працівників туристичної сфери правил обслуговування осіб з певними фізичними вадами та відсутністю навчання даних правил.

Отже, ми можемо зробити висновок, що переваги за кількістю і різноманітністю туристського показу, наявності трудових ресурсів та інвестиційного потенціалу туризму зводяться нанівець такими факторами як доступність і незадовільний технічний стан об'єктів показу, рівень кваліфікації трудових ресурсів і низький рівень забезпеченості та стан розвитку інфраструктури у Львівській області.

На шляху таких туристів в Україні постає чимало бар'єрів, тому ми їх так рідко зустрічаємо на туристських маршрутах. Для розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями потрібен час, щоб суспільство і самі ці люди усвідомили, що туризм і нові незвідані краї для них відкриті і доступні. Том ми запропонували здійснити ряд заходів, щоб посилити розвиток туризму для людей з певними вадами у Львівській області (табл.2.13).

Таблиця 2.13 - Основні заходи щодо посилення розвитку засобів рекреації і туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області

Проблеми (слабкі конкурентні позиції)	Основні заходи
1	2
Брак кваліфікованих трудових ресурсів для обслуговування осіб з особливими потребами	Перепідготовка кадрів та підвищення кваліфікації щодо правил обслуговування осіб з обмеженими можливостями за участю залучених фахівців, реалізація тренінгових програм для персоналу, закордонні стажування фахівців у сфері туризму в рамках міжнародних проектів
Низька доступність і незадовільний технічний стан туристичних об'єктів	Розробка турів для осіб з особливими потребами, не пов'язаних із традиційними для них об'єктами показу, організація обласною радою облаштування максимальної кількості туристичних об'єктів пандусами, кнопками виклику та спеціальними маркувальними знаками, забезпечення повністю безперешкодного доступу до туристичних об'єктів
Низький рівень розвитку туристичної і допоміжної інфраструктури в поєднанні з якістю послуг	Активізація державних інвестицій в інфраструктуру, в тому числі за рахунок створення локальних туристичних комплексів, і розвитку супутньої інфраструктури (дорожньої мережі, комунікацій, соціальної інфраструктури) для неповносправних
Неефективність маркетингу та відсутність системи просування інформації про туристичні продукти	Інформаційне забезпечення громадських та туристичних організацій про можливості безперешкодного відпочинку на території Львівської області, випускати збірники матеріалів по роботі центрів з питань організації туризму для осіб з особливими потребами, створювати сайти в Інтернеті, організовувати нові благодійні фонди, метою яких буде фінансування поїздок для неповносправних, поширювати інформацію діючих реабілітаційних центрів, їхні програми серед осіб з особливими потребами, громадських державних організацій, також серед фахівців галузі медицини, педагогіки та туризму

Здійснивши всі ці заходи та при правильному підході до даної проблеми, активної участі різних суб'єктів туристичної індустрії, а також інших організацій держави, туризм для осіб з обмеженими можливостями здоров'я може не тільки виявитися одним із перспективних напрямків розвитку даної діяльності в Україні та у Львівській області в тому числі на найближчі 10 років, але й стати одним з провідних.

Як стверджують Є. Холостова та Дементьєва М., проблема інвалідності набуває актуальності через те, що у сучасному розвиненому світі українці з інвалідністю не можуть існувати без допомоги інших, вони ізольовані від суспільства, зазнають дискримінації, не мають інформації про свої права та пільги. Вони обмежені в доступі до об'єктів соціальної інфраструктури, а також через тотальні «архітектурні» перешкоди, більшість з них не може відвідувати громадські місця, установи культури, крамниці, аптеки, користуватись транспортом, працювати, вести активне та повноцінне життя [61, с.178-179].

Значення туризму для осіб з обмеженими можливостями має більш глобальний характер. Суспільство отримує нових, повноцінних, активних членів, що в свою чергу зміцнить державу, яка базується на стабільному суспільстві.

За загальною світовою статистикою в кожному суспільстві є 8-12% неповносправних осіб. З огляду на це, ми можемо констатувати, що в Україні налічується приблизно 5 мільйонів неповносправних. На даний момент, ці люди ще в деякій мірі залучені до всіх видів суспільного життя, відпочинку. Але наші прагнення до цивілізованого громадянського суспільства зобов'язують нас інтегрувати цю верству населення у загальну громаду. В зв'язку з цим, на ринку відпочинкових послуг з'явиться кілька мільйонна армія споживачів, які будуть шукати можливості задоволення своїх потреб. Ось чому підготовка технічної інфраструктури та працівників туристичних фірм, готелів, ресторанів, турбаз та відпочинково-рекреаційних зон до прийому нової категорії споживачів є актуальною та терміною.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Обґрунтування можливості запровадження нових видів туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області

Останнім часом на туристичному ринку з'являється все більше організацій, що працюють в напрямку обслуговування осіб з особливими потребами. На даний момент, на жаль, немає чітких статистичних даних щодо кількості обслуговуваних осіб з обмеженими можливостями та підприємств, які надавали б ці послуги.

У зв'язку з цим, в українському туристичному бізнесі намітилися позитивні тенденції у розвитку туризму для людей з обмеженою дієздатністю, що, мабуть, пов'язані зі зростанням економічних показників туристичного сектору в цьому виді діяльності, адже це почало викликати до себе інтерес вищих органів української влади.

Перша і головна причина вибору Львівської області для соціальної адаптації осіб з певними потребами засобами рекреації і туризму - її розташування. Тут гірські вершини північного макросхилу Українських Карпат змінюються квітучими долинами. Друга - кліматичні умови, не дарма повітря вважається найбільш екологічно чистим у Львівській області.

Крім цього, завдяки сучасним центрам, обладнаним туристичним об'єктам та закладам проживання, і розвиненою системою обслуговування осіб з обмеженою відповідальністю, що дозволяє заощадити час на пошукові шляхів доступу до певних об'єктів та туристичних ресурсів, активний відпочинок у Львівській області користується успіхом серед осіб з особливими потребами - шанувальників активного способу життя.

У Львівській області постійно розвивається інфраструктура, транспортна

доступність, що створює гарні передумови для вибору особами з обмеженими можливостями саме цей регіон для соціальної адаптації засобами рекреації і туризму. А також у районах Львівської області найбільше задіяне працездатне населення країни для обслуговування осіб з обмеженою дієздатністю.

Крім активного відпочинку для осіб з особливими потребами, Львівська область може похвалитися величезною кількістю визначних пам'яток, пристосованих для даної групи туристів. Це і Порохова Вежа, Олеський замок, Підгорецький замок, історико-культурний заповідник «Густань», Золочівський замок, Жовківський замок, різноматні печери.

Оскільки Львівська область має досить велику територію, то тут розташовані численні клуби, бари і ресторани, де можна весело провести час як і звичайним туристам, так і туристам з особливими потребами. Постійно проводяться свята та фестивалі, гірські, кінні прогулянки, сплави по річці, походи і т.д [23, с. 442 - 445].

Однак, не зупиняючись на досягнутому, ми вишукували нові можливості для запровадження нових туристичних напрямків для людей з обмеженими можливостями у Львівській області.

Основні напрямки маркетингових досліджень споживачів туристичних послуг – осіб з особливими потребами представлено на рис.3.1.

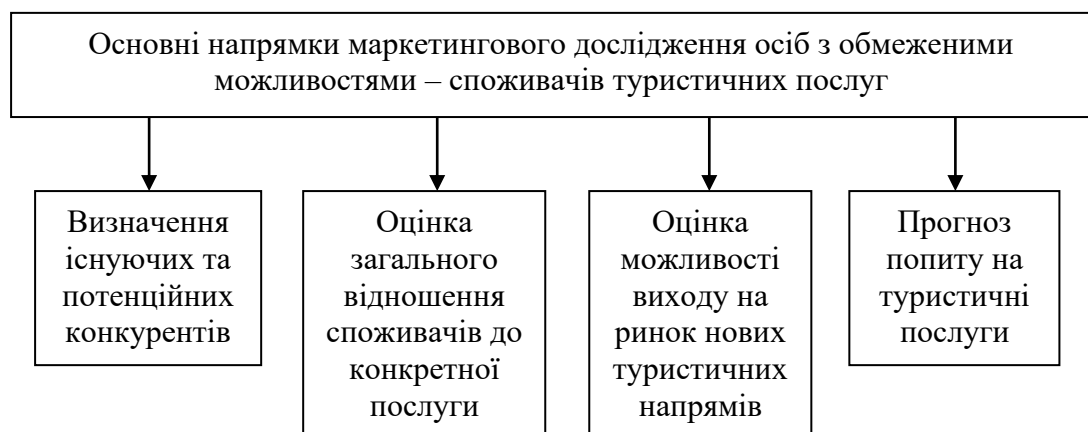

Рисунок 3.1. Основні напрямки маркетингового дослідження потенційних споживачів туристичних послуг

Існуючими та потенційними конкурентами можуть бути лише громадські організації та товариства, що займаються соціальною адаптацією людей з

обмеженою дієздатністю. Винятком можуть бути лише ті туристичні підприємства, які побачать можливий дохід від реалізації даних туристичних продуктів та збільшення кількості споживачів туристичних послуг.

Що ж до можливостей виходу на ринок нових туристичних напрямів у Львівській області, то, крім вищезазначених, можна віднести й те, що згідно з Програмою розвитку туризму та курортів рекреації у Львівській області на 2021 – 2025 роки передбачено реалізацію усіх умов проекту «Через кордони без бар'єрів – інтеграція неповносправних осіб через туризм і культуру», в рамках якого планується:

- 6 пілотних восьмиденних туристично-реабілітаційних поїздок, в загальному для 120 неповносправних осіб з Львівщини (1-2 група інвалідності);

- закупівля мобільних сходолазів для неповносправних осіб, для удоступнення музеїв та туристичних об'єктів зі сходами;

- закупівля 8 і 18-місного міні-автобусів, адаптованих для перевезення неповносправних осіб та причепу для перевезення візків (дод. 3);

- 4 дводенних тренінгових курси на тему доступності та усунення архітектурних бар'єрів для неповносправних осіб в музеях Львівського регіону (в загальному для 100 осіб);

- 4 дводенних тренінгових курси з туризму та агротуризму для неповносправних – для 120 осіб;

- створення та наповнення інтерактивної карти та путівника по туристичних об'єктах Львівщини, доступних для неповносправних осіб [94].

Всі ці заходи в більшій мірі вже виконані, що значно полегшить запровадження нових туристичних маршрутів для осіб з особливими потребами у Львівській області, адже забезпеченість спорядженням, навчанням та транспортом – це вже половина досягнутого успіху в реалізації задуманого.

Перш ніж розпочати дослідження щодо відношення осіб з обмеженими фізичними можливостями до конкретної туристичної послуги, ми визначили основні види туристичної діяльності, доступних для осіб з особливими потребами у Львівській області (табл.3.1) [34, с. 87-93].

Таблиця 3.1 - Приклади елементарних туристичних занять для осіб з обмеженою дієздатністю у Львівській області

Назва типу туристичної діяльності	Приклади елементарних туристичних занять для осіб з обмеженою дієздатністю
1	2
Купання	Плавання в критому басейні
Водні процедури	Душ, ванни, водний масаж
Сонячні ванни	Засмагання на березі річки
Спелеотуризм	Спелеотуризм
Туристський похід	Походи категорійні: піші, гірські, водні, авто-, вело-, кінні
Прогулянка	Ощадливі прогулянки
Рухливі ігри	Загальна фізична підготовка, боулінг, теніс
Спілкування	Бесіда, розмова, обмін думками
Участь у виставках	Експонування, презентація
Шопінг	Покупки роздрібні, придбання сувенірів
Кліматолікування	Використання кліматичних факторів: цілющого повітря, комфортної погоди
Бальнеолікування	Використання мінеральної води, джерельної води, кумису, кефіру
Грязелікування	Використання ропи, мулу, мінеральної грязі
Експерсії автобусні	Місцеві пізнавальні поїздки у супроводі екскурсовода з використанням автобуса
Експерсії піші	Місцеві пізнавальні прогулянки із спеціалізованим екскурсоводом
Відвідання музеїв	Пізнавальне відвідування музеїв, будинків-музеїв, виставок
Інформаційно-пізнавальна діяльність	Індивідуальна розробка маршруту, використання карт, буклетів, путівників
Рибальство	Сезонна ловля, спінінг
Полювання	Полювання літнє, з собакою
Відвідання святих місць	Відвідування монастирів, святих джерел
Круїз	Річковий
Повітряний політ	Польоти на повітряній кулі, парашуті
Кінна прогулянка	Поїздки на конях
Театр	Відвідування спектаклів, постановок, концертів
Видовища	Відвідування нічних клубів, шоу, фестивалів
Розважальне харчування	Відвідування знаменитих ресторанів, кафе, барів, національна кухня
Танці	Танці, бал
Туристська, спортивна підготовка	Навчальні, тренувальні походи, тренування
Відвідання спортивних змагань	Відвідування олімпіад, чемпіонатів, змагань, матчів
Відвідання меморіалів	Відвідування пам'ятних місць
Ландшафтні спостереження	Огляд унікальних, типових, атрактивних ландшафтів
Наукова екологічна діяльність	Охорона природи з науковими цілями

Продовження таблиці 3.1

1	2
Спостереження за незвичайними	Спостереження за незвичайним поведінкою тварин, за рослинами, діями
Навчання ремеслам	Гончарна справа, вишивання, в'язання
Участь в народних	Фольклорні, етнічні свята, концерти
Творчі заняття	Літературні заняття, живопис

При оцінці загального відношення споживачів до конкретної послуги були використані різні способи зв'язку з аудиторією, а саме: інтерв'ю по телефону, особисті та групові інтерв'ю та опитування. Особам з обмеженими можливостями групи «мандрівники» реабілітаційного центру «Промінь» та «Формула руху» (120 осіб) було поставлено питання: «При рівних умовах місцезнаходження, доступності, яким видам туристичної діяльності, представлених у табл.3.1., Ви б надали перевагу?».

Результати опитування були згруповані за мотивами потенційних споживачів: А – цільові (1-29%); В – додаткові (30-59%); С – супутні (60-99%) (табл.3.2).

Таблиця 3.2 - Аналіз результатів опитування осіб з обмеженими можливостями

Вид туристичної діяльності	Відсоток	Група
1	2	3
Водні процедури	66,7	А
Сонячні ванни	30,0	В
Спелеотуризм	39,2	В
Туристський похід	83,3	А
Прогулянка	91,7	А
Рухливі ігри	45,8	В
Спілкування	27,5	С
Участь у виставках	35,0	В
Шопінг	33,3	В
Кліматолікування	68,3	А
Бальнеолікування	55,0	В
Грязелікування	65,0	А
Експерсії	81,7	А
Відвідання музеїв	29,2	С
Інформаційно-пізнавальна діяльність	20,8	С
Рибальство	58,3	В
Полювання	55,8	В
Відвідання святих місць	27,5	С

Продовження таблиці 3.2

1	2	3
Круїз річковий	65,8	A
Повітряний політ	83,3	A
Кінна прогулянка	91,7	A
Театр	57,5	B
Видовища	28,3	C
Розважальне харчування	95,8	A
Танці	26,7	C
Туристська, спортивна підготовка	96,7	A
Відвідання спортивних змагань	26,7	C
Відвідання меморіалів	25,0	C
Ландшафтні спостереження	48,3	B
Наукова екологічна діяльність	12,5	C
Спостереження за незвичайними явищами	30,0	B
Навчання ремеслам	77,5	A
Участь в народних святах	58,3	B
Творчі заняття	97,5	A

З таблиці 3.2. ми можемо спрогнозувати, що найбільшим попитом серед людей з особливими потребами у Львівській області будуть користуватися такі види туризму: спортивно-оздоровчий, спортивно-навчальний, пізнавальний, розважальний та різні види активного туризму. Адже, найбільший відсоток здобули такі види туристичної діяльності: творчі заняття (97,5%), туристська та спортивна підготовка (96,7%), розважальне харчування (95,8%), прогулянка (91,7%), туристський похід та повітряний політ (83,3%).

На наступному етапі дослідження ми проінтерв'ювали чоловіків і жінок різного віку, з різними категоріями й групами інвалідності, що мають різні соціальні статуси та перебувають у несхожих соціальних обставинах. Це дозволило визначити багато соціальних контекстів, у яких живуть люди з обмеженими можливостями, і в той же час виявити їхні спільні інтереси, погляди та рівень можливості здійснення різних видів туристичної діяльності. Результати представлені у таблиці 3.3.

Як видно з таблиці 3.3. найбільший інтерес до різного роду відпочинку складають особи з певними фізичними обмеженнями у віці 26 - 40 років, які заявляють інтерес на 4 - 5 видів відпочинку з 8, наведених у таблиці.

Мета подорожі має значний вплив на визначення вагомості умов мандрівки.

Таблиця 3.3 - Вікові переваги видів відпочинку у Львівській області

Вид відпочинку	Домінуючий вік
Спортивний туризм	24-35
Оздоровчий туризм	18-26, 31-40, 51-55
Відпочинок у місті	31-40
Екскурсії	21-40
Риболовля	31-35
Відпочинок на оздоровчих курортах	31-40
Розважальний туризм	до 20, 36-40
Подієвий туризм	24-40

Результати опитування дають підстави зробити висновок, що природничо-кліматичні умови будуть мати велике значення для тих, хто приїде на лікування. Цікавість до історичних та культурних пам'яток насамперед виявили ті, у кого її задоволення є метою подорожі, а також ті, хто прибув би на відпочинок чи фестиваль. Особливе значення для таких туристів має зручність подорожі, тобто комфорт.

На жаль, такий ефективний метод дослідження, як анкетування, ми не змогли застосувати по причині тій, що більшість споживачів мають фізичні вади (відсутність зору, порушення опоно-рухового апарату, відсутність частин тіла і т.д.).

Вивчивши схожі пропозиції, які вже надаються особам з певними потребами і оцінивши можливості надання туристичних послуг у Львівській області, було вирішено, що запропоновані види туризму будуть максимально економічними, орієнтованими на різну вікову категорію. Це розміщення в забезпечених всім необхідним готелях, транспортування на спеціалізованому автобусі, гід, що спеціалізується на спілкуванні з людьми з обмеженими можливостями та медичний працівник, який супроводжуватиме групу на кожному етапі їхньої подорожі.

Особливо конкурентоспроможним напрямком для осіб з певними потребами у Львівській області може стати розвиток сучасного

найактуальнішого виду туризму — сільського зеленого туризму. У Львівській області існують сприятливі соціально-економічні передумови організації і розвитку агротуризму на базі сільських дворів та фермерських господарств (функціонують 5 громадських об'єднань власників агроосель, які сприяють розвитку сільського туризму, у тому числі Громадське об'єднання «Асоціація курорт Сколівський», Львівська асоціація розвитку сільського зеленого туризму, Асоціація гірських провідників «Рівінь»).

Аналіз рекреаційної інфраструктури дає підстави для високої оцінки перспективності та економічної доцільності розвитку сільського туризму й перетворення Львівщини у туристично-оздоровчий регіон загальноєвропейського значення. На території Львівської області визначені сприятливі райони розвитку сільського зеленого туризму (агротуризму) для неповносправних: Сколівський, Турківський, Жовківський, Дрогобицький та Яворівський [36, с. 68-71].

Взагалі туристичні місця Львівської області мало забезпечені базами відпочинку для людей з особливими потребами. Але цю проблему можна вирішити шляхом застосування альтернативного варіанту подібних засобів розміщення — наметів містечка. Тому пропонується організувати роботу щодо створення мереж наметових містечок для людей з обмеженими можливостями, а саме:

1. Визначити територію наметового містечка.
2. Облаштувати її необхідною інфраструктурою (медичні пункти, склади туристичного і спортивного знаряддя, переносний біотуалет та душ тощо) Визначити склад і провести підготовку обслуговуючого персоналу (інструктори, медики, гіді тощо).
3. Розробити систему постачання харчових запасів.
4. Розробити програму міні-походів, спортивних змагань, культурно-масових заходів.
5. Розробити систему безпеки туристів, природоохоронних заходів. Тривалість подібного туру може бути від 5 до 7 днів.

Перспективним для Львівської області є водний туризм для людей з обмеженою дієздатністю. Він полягає у здійсненні подорожей на байдарках малими річками Низов'я Дністра. Подібний вид туризму потребує зовсім незначних витрат на організацію. Потрібно здійснити наступні підготовчі заходи:

1. Розробити маршрути.

2. Облаштувати стаціонарні стоянки (місце для багаття, площу для наметів, місце причалювання човна, стіл та колоди-стілці, спеціалізований туалет).

3. Орендувати спеціалізовані байдарки.

Також Львівська область відзначається різноманітністю природних умов, багатством природних ресурсів та найбільшою забезпеченістю спеціальним обладнанням для людей з обмеженою дієздатністю, що дає змогу для розвитку майже всіх видів активного туризму, а саме: пішохідний (можливий як гірський, так і рівнинний), водний, велосипедний, автомобільний, кінний та повітряний. Виняток становить лише вітрильний вид активного туризму, так як область не має виходу до моря, а ріки, які течуть через область не достатньо повноводні [36, с. 72-75].

Таким чином, туризм розглядається повною мірою як засіб для соціальної інтеграції інвалідів у суспільство. Спортивно-оздоровчий, сільський, релігійний туризм, пізнавальний туризм та активний відпочинок в цілому є могутнім стимулом, що допомагає відновленню або взагалі встановленню контакту з навколишнім світом. Проте, на сьогоднішній день у суспільстві нашої країни спостерігається недооцінка тієї обставини, що засоби рекреації та туризму дуже важливі для людини з обмеженими можливостями.

Отже, на основі аналізу літературних даних, інтерактивних опитувань людей з інвалідністю та думок експертів ми визначили, що основними проблемами у сфері соціальної адаптації людей з інвалідністю у Львівській області є такі:

1. Низька поінформованість громади щодо важливості соціальної

адаптації людей із вадами здоров'я за допомогою туризму.

2. Психологія людей з обмеженими можливостями та низька самооцінка.
3. Певні недоліки в законодавстві, насамперед у можливості відпочинку неповносправних.
4. Брак ресурсів та майже повна відсутність механізму створення умов для надання туристичних послуг людям з певними потребами.
5. Відсутність безбар'єрної архітектури – особи з інвалідністю з порушенням опорно-рухового апарату практично позбавлені можливості відвідувати туристичні об'єкти.
6. Відсутність відповідних санітарно-гігієнічних умов у закладах тимчасового проживання.
7. Відсутність відповідної медичної підтримки (психологічної та соціальної) під час туристичної подорожі.
8. Певна відстороненість, байдужість туристичних підприємств щодо осіб з обмеженими фізичними можливостями [25, с. 135-138].

Але, незважаючи на дані проблеми, за результатами аналізу Львівська область вважається найбільш доступною та привабливою для соціальної адаптації осіб з обмеженими фізичними можливостями засобами туризму.

Саме тому, вивчивши інформацію, провівши маркетингове дослідження ринку серед осіб з обмеженою дієздатністю, врахувавши всі недоліки та побажання цієї категорії людей, було вирішено відкрити нові напрямки відпочинку в Львівській області для даної групи споживачів.

3.2. Проектування нових туристичних напрямків для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області та ефективність від їх запровадження

Оцінивши всі можливості розвитку туризму для людей з особливими потребами у Львівській області ми вирішили запропонувати нові туристичні напрямки для даної категорії людей:

- романтичний тур;
- активний вид відпочинку з елементами навчання;
- релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості.

Як різновид пізнавального туризму ми вирішили створити романтичний тур для осіб з особливими потребами, адже серед даної групи туристів є також закохані люди. Найромантичнішим місцем у Львівській області ми обрали місто Львів. Львів середньовічний, містичний, загадковий, таємничий, адже місто славиться не однією загадковою історією любові, як щасливою так і не дуже, любовною дуеллю, смертю когось з закоханих.

Романтичний тур представлений у вигляді здійснення одноденної екскурсії для осіб обмеженою дієздатністю місцями найдивовижніших історій кохання м. Львів та пам'ятками, які присвячені найгарнішому почутті – любові.

Історії любові, які живуть в стінах середньовічного Львова, повідають в ході екскурсії «Романтичний Львів для всіх». Дана екскурсія розрахована на 2-4 особи.

Вид екскурсії: пішохідна.

Сезонність: літо, весна та осінь у зв'язку з важкістю пересування осіб з обмеженою дієздатністю взимку.

Тривалість екскурсії складає 3,5 години та довжина маршруту – 1,5 км.

Напрямок та тип маршруту: лінійний тип маршруту, який починається з Проспекту Свободи і закінчується в кафе Мазох м. Львів. Напрямок маршруту екскурсії представлений на рис. 3.2 [33].

Тривалість та довжина переходу між об'єктами, враховуючи особливості пересування осіб з обмеженими фізичними можливостями:

- Проспект Свободи – Вірменський квартал – 5 хв. (250 м);
- Вірменський квартал – Домініканський монастир – 6 хв. (260 м);
- Домініканський монастир – площа Ринок – 9 хв. (290 м);
- Площа Ринок – кав'ярня «Світ кави» – 2 хв. (96 м);
- кав'ярня «Світ кави» – Бернардинський монастир – 13 хв. (350 м);
- Бернардинський монастир – пам'ятник Леопольду фон Захер-Мазоху та

кафе Мазох – 12 хв. (280 м).

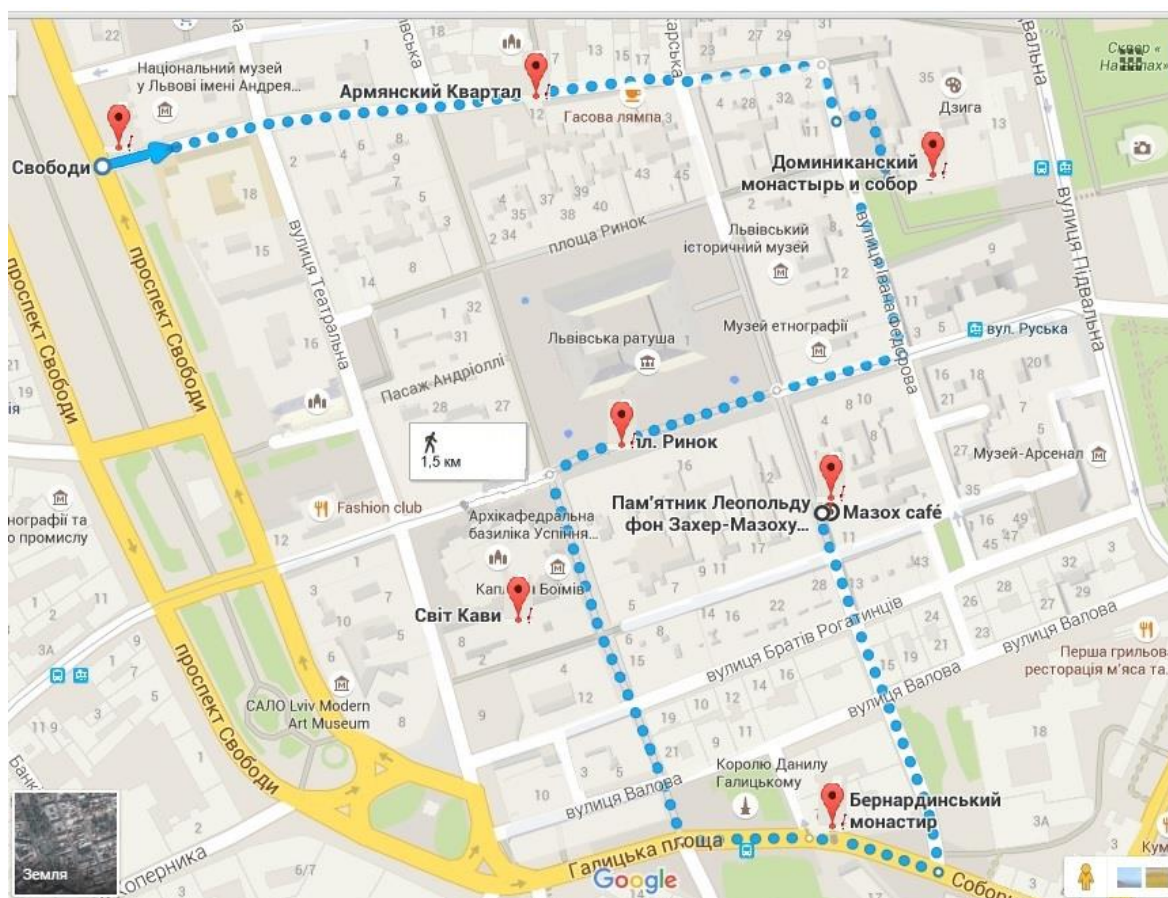

Рисунок 3.2. Картосхема маршруту екскурсії «Романтичний Львів для всіх»

Екскурсія починається із зустрічі на проспекті Свободи о 12:00 годині з висококваліфікованим екскурсоводом, який спеціалізується на обслуговуванні людей з обмеженими фізичними можливостями.

Детальна технологічна картка екскурсії «Романтичний Львів для всіх» представлена у **додатку К.**

В програму екскурсії включені такі туристичні об'єкти видовищного Львова:

1. Проспект Свободи – центральна вулиця Львова, одна з найкрасивіших і найпрестижніших в місті, епіцентр ділового і культурного життя. Скульптура знаменитого Оперного театру наскрізь пронизана духом кохання. На площі перед театром є фонтан та пам'ятник Тарасові Шевченку.

2. Вірменський квартал – тут екскурсанти перенесуться в частинку Сходу, відвідують Вірменський кафедральний собор Успіння Пресвятої Богородиці, кафе «Гасова лампа» та галерея «Дзига» [64].

3. Домініканський монастир - це одна з найвеличніших барокових споруд міста. Інтер'єр костелу прикрашають 18 барокових дерев'яних різьблених фігур святих домініканського ордену. Сьогодні у храмі проходять концерти органної музики. Даний собор пережив справжні воєнні дії і, як це бувало в старі часи, через жінок теж. Справа у тому, що князь Лев був одружений із дочкою угорського короля Бели IV – Констанцією. За законами того часу дружина повинна була прийняти віру свого чоловіка. Але Констанція залишилася католичкою і, приїхавши до Львова, привезла зі собою ченців домініканців та почала їм всіляко допомагати. Спочатку ченці жили на території давньоруського Львова, а потім перенесли свій монастир сюди [70].

4. Площа Ринок – відвідування Італійського двірця, який пам'ятає шалене кохання польського короля Яна III Собеського до французької дворянки Марії Казиміри. Можна побачити балкон закоханих, де колись польський король Владислав IV побачив дивовижну дівчину Ядвигу Лушковську – це було кохання з першого погляду, історію якого переказують до наших днів. Познайомимося із історією Львівської Ратуші та Палацом Любомирських [80], [86].

5. Кав'ярня «Світ кави» - в цьому місці закохані поринуть у світ кавоваріння, екскурсовод розповість про цікаві історії видатних осіб, які створили свої шедеври а чашечкою кави [72].

6. Бернардинський монастир - споруда збудована в стилі ренесансу з маньєристичним декором фасадів. Розкішний інтер'єр храму прикрашають 16 дерев'яних вівтарів та фресковий розпис стін. Цікавою є барокова ротонда в підвір'ї над криницею. Біля монастиря є пам'ятник князя Данила Галицького - засновника Львова [95].

7. Мазох – Cafe – останній пункт екскурсії, де можна перекусити. Перед входом у кафе знаходиться пам'ятник Леопольду фон Захер-Мазоху, який

прославився як видатний письменник на всю Європу та у своїх творах описував кохання [103].

Для осіб з обмеженими можливостями основним є рівень доступу до того чи іншого об'єкта. Саме тому у табл.3.4. ми проаналізували туристичні об'єкти екскурсії за доступністю. Що ж до наочності екскурсії до портфеля екскурсовода ми додали всі необхідні документи, в тому числі і картки об'єктів (дод. Л).

Таблиця 3.4 - Характеристика доступу туристичних об'єктів екскурсії для людей з особливими потребами

Об'єкт	Характеристика доступу об'єктів для осіб з обмеженими можливостями
1	2
Вірменський квартал	<p>Пересуватись вірменським кварталом легко, оскільки ширина тротуару 2 м, а бруківка гладенька та прийнятна для пересування. Дорогою до Вірменської церкви по вул. Вірменській, 20 знаходиться кафе «Гасова лампа», яке має цікавинки для осіб з вадами зору. Біля стіни знаходиться скульптурна група Яна Зеха і Ігнація Лукасевича – дослідників нафти та винахідників гасу, а також стіл, шухлядку якого можна спробувати відімкнути [73]. В кінці вулиці Вірменської знаходиться культурно-мистецький центр «Дзига». Тут постійно відбуваються імпрези та виставки [78]. До галереї, для осіб, які пересуваються на візках, веде пандус. Але він досить стрімкий і потрібно докласти значних фізичних зусиль або скористатись сторонньою допомогою, щоб піднятись.</p> <p>Цікавим об'єктом для осіб з вадами зору є скульптура риби (або либи, тобто посмішки моря, як її часто називають) біля входу до галереї «Дзига». Вона залюбки розправляє свої плавники та хвостик.</p>
Вірменський кафедральний собор Успіння Пресвятої Богородиці	<p>До самої церкви є можливість увійти. Ширина вхідних дверей становить 1,2 м, при потребі можна відчинити і другу половину дверей такої ж ширини. В'їзна брама до вірменського собору досить широка – 2 м. Тому для осіб, які пересуваються на візках, можливо ввійти. За вхідною брамою знаходяться надгробні плити XVIII ст. Особам з вадами зору цікаво доторкнутись до плит та зануритись у вірменську культуру.</p>

Продовження таблиці 3.4

1	2
Домініканський собор	Сьогодні оглянути інтер'єр Домініканського собору для осіб, які пересуваються на візках, досить важко, оскільки до входу ведуть сходи, але можливо. Надіємось, за якийсь час будуть зроблені доріжки і кожен зможе з легкістю оглянути величні барокові скульптури та побувати на концерті органної музики.
Площа Ринок	Направляємось площею Ринок на північний схід. На площі Ринок тротуари підняті на 6 см. Тому, можна самостійно їхати по тротуару, ширина якого становить близько 3 м. Можна також пересуватись й дорогою, бо це пішохідна зона, хоч бруківка по дорозі інколи нерівна. Біля пам'ятника Амфітрити цікавим об'єктом для осіб з вадами зору є лавочка закоханих, яка була виготовлена і подарована Львову майстрами ковалями. На лавочці можна перепочити та бути в цілковитій безпеці, оскільки з обох боків сидять леви-охоронці.
Італійський дверець	Туристам, які пересуваються на візках, є можливість оглядати королівську кам'яницю лише ззовні. Для осіб з вадами зору цікаво буде відчутти атмосферу середньовіччя в Італійському подвір'ї, яке є невід'ємною частиною королівського палацу. Тут є скульптури, що відображають епоху Ренесансу, а також затишне кафе «Світ кави», де можна погоститись філіжанкою ароматної кави з тістечками.
Палац Любомирських	Палац доступний для огляду ззовні. Біля фонтану зі скульптурою богині Діани звертаємо в напрямку до Ратуші. Тут треба бути обережними, бо хоча площа Ринок і закрита для проїзду транспорту, нею курсує трамвай, а також екскурсійний Чудо Поїзд.
Бернардинський монастир	Для того, щоб під'їхати ближче до монастиря, необхідно двічі спуститись з тротуару на дорогу та навпаки зі сторонньою допомогою, оскільки висота тротуару становить 15 см. Прямуємо в подвір'я Бернардинського монастиря. Особам на візках є можливість заїзду без жодних перешкод. Лише необхідно бути уважним, тому що в подвір'ї паркуються автомобілі.
Пам'ятник Леопольду фон Захер-Мзоху	До пам'ятника особи з особливими потребами можуть дістатися без жодних перешкод.
Мазох - Cafe	Є перешкода у вигляді трьох сходинок, але у літній сезон на вулиці виставляють столики, які є доступними для всіх

Калькуляція романтичної екскурсії. У вартість включено:

- послуги спеціалізованого екскурсовода – 70 грн. за 1 годину;

- вхідні квитки до туристичних об'єктів.

Вхід до Вірменського кафедрального собору Успіння Пресвятої Богородиці, Ратуші, Бернардинського та Домініканського монастирів, Італійського двірця для осіб пільгової категорії є безкоштовним.

До вартості не входять послуги харчування у кав'ярні «Світ кави» та Мазох – Cafe, а також оплата комісійних турагентам (табл.3.5).

Таблиця 3.5 - Розрахунок вартості екскурсії «Романтичний Львів для всіх» на 1 туриста

Послуга	Ціна, грн.	На групу з 4-х осіб, грн.	На одну особу, грн.
Послуги екскурсовода	50	180	45
Галерея «Дзига»	15	60	15
Палац Любомирських	5	20	5
Разом	70	260	65

З табл. 3.5. видно, що даний тур є економічно вигідним як для туриста, так і для туристичних підприємств чи громадських організацій. Але, не дивлячись на його низьку вартість, він є досить насиченим, пізнавальним та доступним для людей з обмеженою дієздатністю. Проблема може виникнути лише на деяких ділянках маршруту та із пошуком спеціалізованого екскурсовода.

Природа Львівщини, її неповторні ландшафти, глибоководні ріки та озера, дрімучі праліси завжди приваблювала людей з різних регіонів України своєю надзвичайною красою. Різні види рельєфу земної поверхні Львівщини викликали велику різноманітність краєвиду, що дозволяє виділити краєвидні одиниці, які належать до трьох географічних країн: Розточчя, Побужжя і Львівська височина. Також територія багата водоймами. Головні річки - Дністер із притоками, Західний Буг із притокам, Верещиця і Шкло [93].

Тобто, можливостей для розвитку активного туризму хоч відбавляй. Оцінивши всю туристичну привабливість та доступність Львівської області для людей з обмеженими можливостями в плані активного відпочинку, ми

пропонуємо здійснити чотирихденний тур з елементами навчання по Яворівському та Жовківському районах області.

Напрямок та тип маршруту: Львів – село Страдч – Природний заповідник «Розточчя» – річка Верещиця – Жовква – Львів. Кільцевий тип маршруту. Туристичний маршрут починається і закінчується в обласному центрі - м. Львів. Картосхема туристичного маршруту представлена на рис. 3.3.

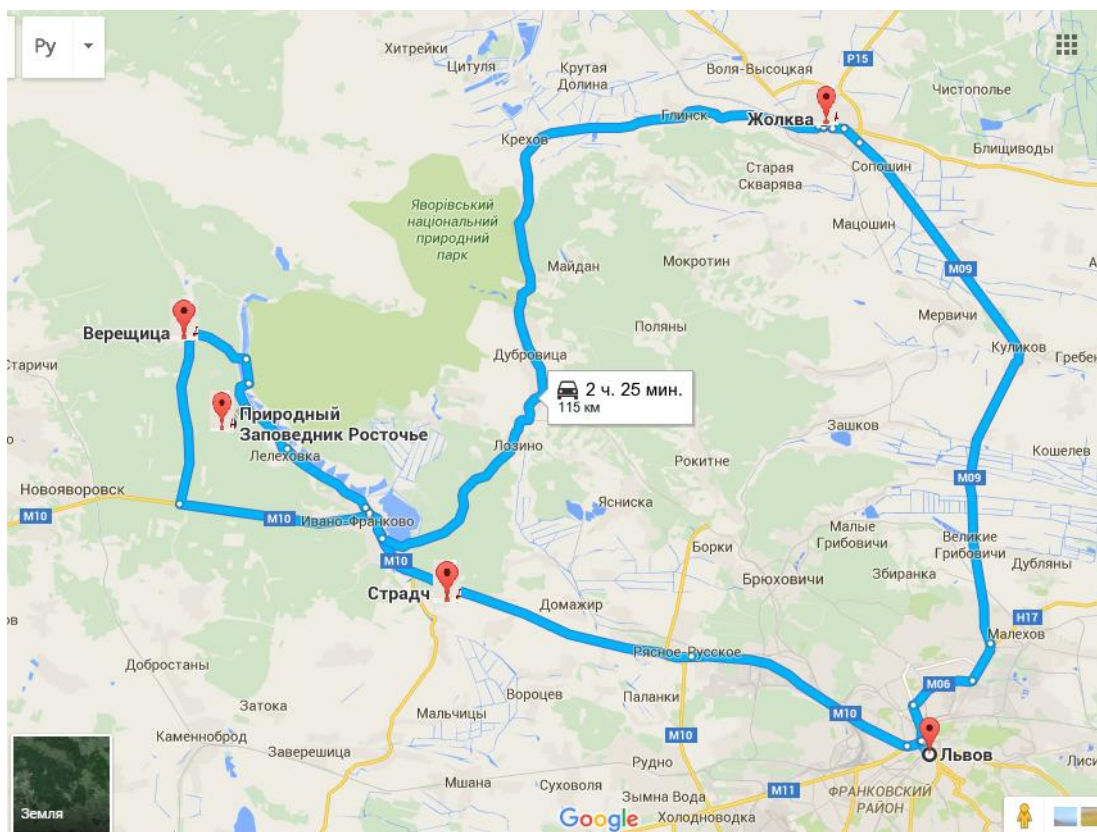

Рисунок 3.3. Картосхема туристичного маршруту активного відпочинку осіб з особливими потребами у Львівській області

За даними рис. 3.3. визначимо тривалість маршруту та його довжину. Загалом тривалість маршруту складає 2 год. 25 хв.:

- Львів – село Страдч – 29 хв.;
- село Страдч – Природний заповідник «Розточчя» – 14 хв.;
- Природний заповідник «Розточчя» – річка Верещиця – 8 хв.;
- річка Верещиця – Жовква — 56 хв.;
- Жовква – Львів – 34 хв.

Довжина маршруту - 115 км. Подорож триває 4 дні.

Вид транспорту: 18-місний міні-автобус, адаптований для перевезення

неповносправних осіб [102].

Пункти технологічної допомоги: Українське державне підприємство «Укрінтеравтосервіс» у Львові, Жовкві; по шосе М-10 різноманітні заправки, автосервіси.

Кількість туристів та сезонність: 10 - 15 осіб, від травня до жовтня.

На неповносправних осіб чекають:

- молитва у відомому відпустовому місці в Україні - Страдчанській горі, з унікальним печерним монастирським комплексом (XI-XIII ст.) [96], храмом Успіння Пресвятої Богородиці (1795р.), який згідно папської постанови наділений повним відпустом на кожен день у році та Хресною Дорогою, якій Папа Римський Пій XI в 1936р. надав статус Єрусалимської;

- милування мальовничими пейзажами Українського Розточчя – краю, де розтікаються ріки, а бук зустрічається із сосною, як брат із сестрою [71];

- годування тварин та огляд музею природи заповідника Розточчя;

- огляд приватного зоопарку з 40 різними видами птахів;

- кінна прогулянка;

- нічна риболовля;

- вільний час для забав, ігор, пікніка;

- екскурсія чудовим містом Жовква (дод. М).

Програма перебування туристів відображена у табл.3.6.

Таблиця 3.6 - Програма активного туристичного маршруту для осіб з

обмеженою дієдатністю

Дні	Програма перебування
1	2
1	07:00 - збір усієї групи біля автовокзалу м. Львів. Інструктаж по техніці безпеки. Остаточна перевірка всього оснащення та відправлення групи до села Страдч Яворівського району Львівської області на спеціально оснащеному автобусі. 08:10 - проїзд по Хресній дорозі, відвідування Храму Успіння Пресвятої Богородиці. 09:00 - вхід до Страдчанської печери, розповідь про підземний монастир. 09:40 - виїзд до Природного заповідника «Розточчя». 10:00 - відвідування музею природи природного заповідника «Розточчя», огляд музею зброї в Яворівському еколого-просвітницькому центрі та приватного зоопарку.

Продовження таблиці 3.6

1	2
	14:30 - розбиття табору біля річки Верещиця, обід, вільний час. 18:00 - розведення багаття, приготування вечері. 19:00 - вечеря, нічна риболовля.
2	08:30 - сніданок. 09:00 - пізнання природи. 10:00 - катання на надувних човнах по річці Верещиця. 12:00 - гра у великий теніс. 13:30 - обід. 14:00 - навчання щодо правил та послідовності дій при заблуканні в лісі, способів розведення вогнища, користування компасом і т.д. 19:00 - вечеря та вільний час.
3	09:00 - сніданок. 10:00 - зустріч з інструктором, навчання особливостям кінної їзди. 11:00 - кінна прогулянка. 13:00 - обід. 14:00 - знайомство із місцевими жителями та їх традиціями. Представлення національних костюмів, розваги. 19:00 - вечеря та вільний час. По бажанню: шашлик, цікаві історії гіда-екскурсовода.
4	08:00 - сніданок. 09:00 - збір табору. 11:00 - виїзд до Жовкви. 12:00 - автобусна екскурсія містом Жовква. 14:00 - обід в кафе «Акварель», вільний час. 16:30 - прибуття до автовокзалу м. Львів.

За бажанням і додаткову плату можна організувати майстер-клас із розмальовування яворівської іграшки (25-35 грн./особа) [83], майстер-клас із виготовлення ляльки-мотанки (15 грн./особа), відвідання Яворівського військового полігону (7 грн./особа) [104], купівля славетного яворівського пирога.

Розрахунок вартості проїзду (перевезення) на 1 туриста: для обрахунку використаємо наступні дані:

1. Оренда автобуса за 1 годину (разом з водієм) в організації «Зелений Хрест» для даної категорії споживачів становить символічну ціну - 35 грн.
2. Один літр дизельного палива коштує 29,60 грн.
3. Приблизно на 194 км витрачається 43 літра палива.

4. Тривалість поїздки дорівнює 19 год. (7 год. - перший день, 2 год. 25 хв. - дорога Верещиця - Львів, 2 год. 25 хв. - дорога Львів - Верещиця, 7 год. - четвертий день).

Розраховуємо вартість проїзду на 15 осіб:

$$35 * 19 + 29,60 * 43 = 1937,80 \text{ грн.}$$

Тоді вартість проїзду на 1 особу буде становити:

$$1937,80 / 15 = 129,18 \text{ грн.}$$

Калькуляція туристичної подорожі. Вартість подорожі становитиме 567,78 грн. У вартість входить:

- проїзд комфортабельним автобусом;
- супровід гіда-екскурсовода;
- супровід інструкторів;
- супровід медичного працівника;
- страхування на час подорожі;
- кінна прогулянка;
- харчування під час табору.

Додатково оплачуються: вхідні квитки в туристичні об'єкти та харчування в кафе «Акварель» (табл. 3.7) [87].

Вартість вхідних квитків:

- музей природи природного заповідника «Розточчя» – 25 грн.;
- приватний зоопарк, Храм Успіння Пресвятої Богородиці - добровільна пожертва.

Таблиця 3.7 - Калькуляція активної туристичної подорожі осіб з особливими потребами

Витрати, грн.	На 1 особу	На 15 осіб
Проїзд	129,18	1937,70
Послуги гіда-екскурсовода	55,00	825,00
Страхування	33,60	504,00
Кінна прогулянка	150,00	2250,00
Харчування	200,00	3000,00
Разом	567,78	8516,70
Оплата комісійних турагентам (10%)	56,77	851,55
Всього	624,55	9368,25

Що ж до спорядження, то його надає безкоштовно Товариство «Зелений Хрест» - незалежна громадська неприбуткова організація, створена для всебічного сприяння прогресу в духовному, діловому житті міста, інтеграції осіб з обмеженою дієздатністю у суспільство [101].

Для груп неповносправних Товариство «Зелений хрест» може надавати для використання наступне спорядження:

- надувні човни («Рафт», «Шторм-400», «Шторм-450»);
- намети (2-х, 3-х, 5-и, 6-и місні);
- бензинові генератори (2,5 кВт);
- надувні матраси;
- спальні мішки;
- рюкзаки;
- рятувальні жилети;
- газову плиту з балоном;
- тринога, каструлі;
- туристичний душ;
- біотуалет.

Спорядження надається разом із супроводжуючими інструкторами та медичним працівником. Спорядження придбано за кошти Мережі нідерландських благодійних фондів для Центральної і Східної Європи [102].

Крім зазначеного обладнання, необхідно мати особисте спорядження для походу (табл.3.8).

Таблиця 3.8 - Особисте спорядження під час подорожі

Вид	Характеристика
1	2
Килимок	Використовується для теплоізоляції і стелеться під спальник на підлогу. Річ потрібна і корисна - зовнішнє транспортування килимка в деякій мірі зручно (він завжди під рукою, економиться об'єм рюкзака), але можливі механічні пошкодження.
Столові прибори	Ложка, тарілка і кухоль - бажано, щоб ці речі були металевими або пластиковими, відповідали принципам надійності, зручності, компактності, маленької ваги.
Гігієна	З обов'язкових моментів можна назвати зубну пасту і щітку, а також туалетний папір.

Продовження таблиці 3.8

1	2
Гроші	Завжди на старті або на фініші подорожі можуть виникнути певні бажання, які можна буде реалізувати за допомогою цих папірців.
Поліетиленовий пакет	2 поліетиленових пакети, які необхідно використовувати для водонепроникнення особистих речей і одягу.
Ліхтарик*	Маленький, але важливий учасник подорожі. Сучасна промисловість пропонує велику кількість всіляких варіантів, і для туристичного побуту, через свою малогабаритність і тривалість роботи, найбільш прийнятними є ліхтарики на діодах. Вони бувають різних моделей (діодні, галогенно-діодні, налобні і ручні і так далі), виробників, вартості (від 25 до 250 грн.), і загальним для них є одне - вони світять, і світять досить довго (до 150 год.).
Аптечка	Кожен самостійно визначає, що йому може знадобитися в поході залежно від потреб (або недоліків) організму - бажано не забути про: вітроззахисний крем для осіб-губ-рук, пластир. Адже загальна аптечка міститиме стандартний набір медикаментів і не може врахувати специфічні індивідуальні потреби.
Мотузка*	Завдовжки від 3 до 5 метрів. Її можна буде використовувати для переносу дров, просушування речей і т.д.
Ніж*	Невеликий, складний і гострий ніж - це все, що потрібне.
Сірники*	При собі завжди слід мати коробку сірників. Для водоізоляції краще всього використовувати циліндрові пластикові баночки від фотоплівок.
Фотоапарат*	Щоб було про що пригадати і друзям показати.

* - це спорядження, що не є обов'язковим в подорожі, але його наявність зробить його комфортнішим.

Отже, даний вид туризму для неповносправних осіб буде мати соціальний ефект, так як задовольнить споживчі потреби людей з обмеженими можливостями в активному відпочинку, де передбачається залучення таких видів активного туризму, як водний, гірський, рівнинний, пішохідний та кінний. Адже, активний туризм як і туризм на загал, викликає контрастну зміну монотонного життя, наприклад, перебування людини з обмеженими можливостями в стінах свого будинку, що триває роками, або життя людини пенсійного віку, який опинився поза звичних соціальних контактів і не може звикнути до «порожнечі», що виникає у багатьох людей з виходом на пенсію. Він забезпечує зміну обстановки, зміну звичного способу життя. Чисте повітря, активна форма відпочинку сприяють фізичному

оздоровленню. Настає психологічне розслаблення, так як відсутні дратівливі чинники виробничої та міського середовища (шум, напруженість робочого режиму, суєтність міського життя і т. д.).

Також використання природних ресурсів у даному турові сприятиме виникненню екологічного ефекту у результаті підвищення якості природного навколишнього середовища шляхом пропагування серед туристів бережливого використання природного середовища.

Що ж до економічного ефекту для туристичних підприємств, необхідно прорахувати рентабельність запропонованого туру. Для розрахунку ціни розробленого туру використаємо метод «витрати + прибуток». Таким чином ціна туру буде визначатися по формулі (3.1):

$$Ц = C_v + П_d \quad (3.1)$$

де $Ц$ – встановлена підприємством ціна на туристичну послугу;

C_v – собівартість одиниці послуги (турпродукту);

$П_d$ – припустимий для даної галузі прибуток, що припадає на одиницю продукції.

Таким чином, $Ц = 624,55 + 160 = 784,55$ грн.

Згідно маркетингових досліджень на період з травня по жовтень приблизно заплановано здійснити 9 турів по 15 осіб, таким чином в цілому за рік буде продано 135 турів.

Прибуток, який отримає підприємства після реалізації даних турів становитиме: $M_p = 135 * 160 = 21600$ грн.

Вартість туристичного продукту для кінцевих споживачів (неповносправних) визначається згідно чинного законодавства України, що передбачає збільшення ціни на ставку ПДВ, яка дорівнює 20%. Отже, вартість турпродукту для споживачів туристичних послуг складатиме 941,45 грн. ($784,55 * 20\% / 100\%$).

Крім врахованих у собівартість запропонованого туру прямих витрат, туристична фірма понесе й постійні витрати по організації й реалізації даного та інших турів. Сума постійних витрат на даний тур складатиме всього лише

72 грн.

Визначивши величину річного маржинального доходу (M_p) і суму постійних витрат за рік ($V_{\text{пост}}$), розрахуємо річний валовий прибуток (Π_v) за формулою (3.2):

$$\Pi_v = M_p - V_{\text{пост}} \quad (3.2)$$

$$\Pi_v = 21600 - 72 \times 12 = 20736 \text{ грн.}$$

Для визначення чистого прибутку ($\Pi_{\text{ч}}$) необхідно відняти із валового прибутку податок на прибуток, що на сьогоднішній день в Україні становить 18%:

$$\Pi_{\text{ч}} = 20736 - (20736 \times 0,20) = 16589 \text{ грн.}$$

Оцінити економічну ефективність нового туристичного продукту можна за допомогою показників рентабельності й прибутковості продукції.

Показник прибутковості розраховується за формулою (3.3):

$$\Pi_{\text{п}} = \Pi_v / S_{\text{п}} \quad (3.3)$$

де $\Pi_{\text{п}}$ - прибутковість нового туристичного продукту;

Π_v - валовий прибуток підприємства, отриманий від продажів нового продукту;

$S_{\text{п}}$ - сума продажів нового туристичного продукту.

$$\Pi_{\text{п}} = 20736 / (135 \times 941,45) \times 100\% = 16,3\%$$

Коефіцієнт рентабельності розрахуємо за формулою (3.4):

$$P = \Pi_{\text{ч}} / S_{\text{п}} \quad (3.4)$$

де P - коефіцієнт рентабельності нового продукту, %;

$\Pi_{\text{ч}}$ - чистий прибуток компанії, одержаний від реалізації нового продукту, послуги, грн.;

$$P = 16589 / 127095,7 \times 100\% = 13,05\%$$

Чим вища норма рентабельності (%), тим більша сума прибутку. Рентабельність зазвичай використовують для оцінки діяльності підприємства в інвестиційній політиці та ціноутворенні. Вона показує, скільки підприємство матиме прибутку з кожної гривні, витраченої на виробництво і реалізацію

туристичного продукту. В нашому випадку підприємство матиме 14,09% прибутку з кожної гривні, витраченої на виробництво і реалізацію туристичного продукту. А коефіцієнт прибутковості – характеризує досягнутий туристичним підприємством рівень віддачі на вкладені кошти. Він становитиме для даного туру 16,3%.

Таким чином, рентабельність запропонованого туру складатиме 13,05%, що є позитивною і перспективною тенденцією при його впровадженні.

Економічно доцільним є розвивати активний туризм для осіб з особливими потребами у Львівській області через ефективність діяльності туристичних підприємств, які реалізуватимуть дані туристичні продукти, адже вони залучаться підтримкою державної влади та інвестиціями з боку інших держав для підтримки соціальної адаптації та реабілітації людей з обмеженою дієздатністю.

Останній туристичний маршрут, який ми запропонуємо, це релігійний тур з екскурсійно-пізнавальною спрямованістю. У цьому випадку туристів будуть цікавити головним чином екскурсії з відвідуванням монастирів, храмів, музеїв і виставок. Причому ці туристи можуть бути, а можуть і не бути прихильниками тієї релігії, об'єкти якої відвідуватимуть, а також можуть бути взагалі людьми нерелігійними. Слід зазначити, що релігійна тематика даного туру є складовою комбінованих подорожей культурно-пізнавальної спрямованості.

Релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості припускає відвідування релігійних центрів, в яких туристи зможуть побачити релігійні об'єкти - діючі культові пам'ятники, музеї, відвідати богослужіння, взяти участь у хресних ходах, медитаціях і інших релігійних заходах. Такі поїздки нечисленні, але вони розширюють географію туристських поїздок.

Тому ми пропонуємо одноденну туристичну подорож Львівською областю під назвою «Дивовижна Гавареччина».

План та тип туру: виїзд зі Львова (08:00) – Гавареччина (прогулянка селом, екскурсія до криївки, криниці, майстер-клас виготовлення горщиків) – Свята гора (джерело та храми) – Білий камінь (огляд костелу, площі та обід) –

Підлисся (екскурсія садибою Шашкевича) – Біла гора (за сухої погоди можна піднятися до меморіалу з нагоди 100-ї річниці дня народження Шашкевича) – Кути (огляд дерев'яної церкви) – Львів (повернення до 20:00). Кільцевий тип маршруту. Туристична подорож починається і закінчується у місті Львів (рис. 3.4).

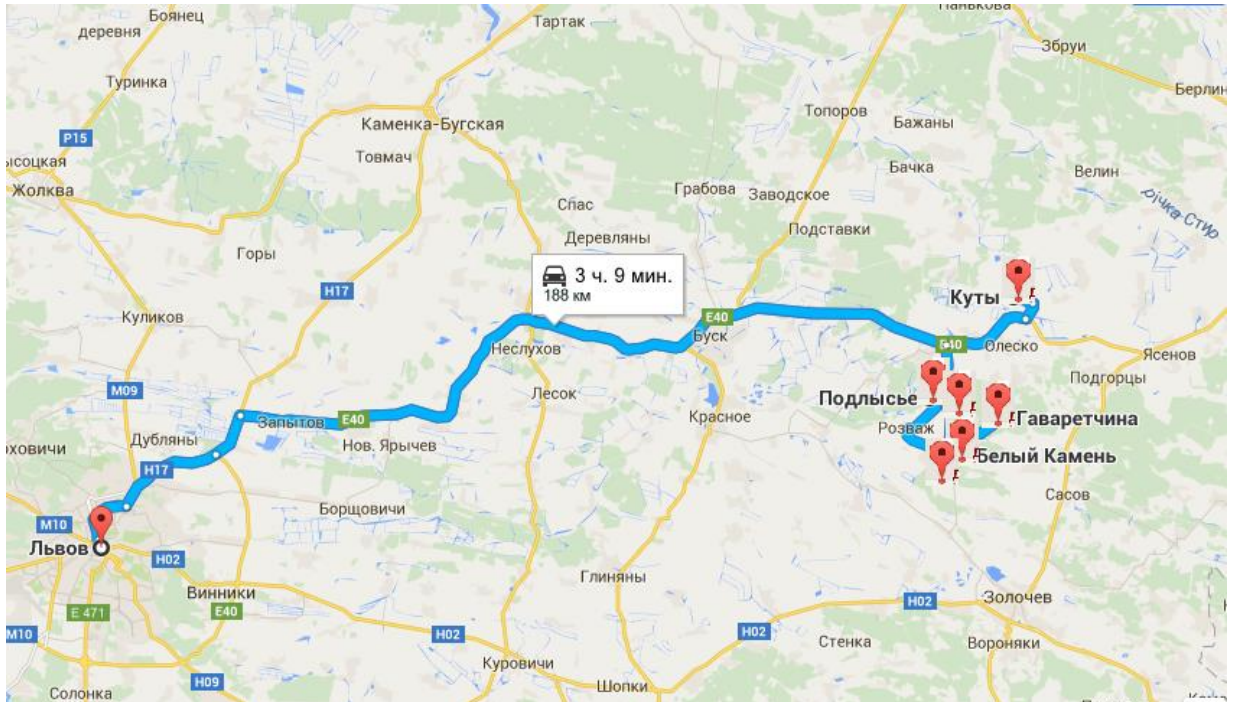

Рисунок 3.4. Картосхема туристичної подорожі «Дивовижна Гавареччина»

З рис.3.4. видно, що тривалість подорожі становить 3 год. 9 хв. Та сягає 188 км:

- Львів - Говареччина - 1 год. 21 хв. (81,6 км);
- Говареччина - Білий камінь - 8 хв. (5,3 км);
- Білий камінь - Підлисся - 12 хв. (8,8 км);
- Підлисся - Кути - 17 хв. (13,1 км);
- Кути - Львів - 1 год.12 хв. (78,8 км).

Вид транспорту: 8-місний міні-автобус, адаптований для перевезення осіб з обмеженими можливостями [102].

Пункти технологічної допомоги: Українське державне підприємство «Укрінтеравтосервіс» у Львові; по шосе Е-40 є різноманітні автосервіси та заправки.

Кількість туристів: 5-7 осіб.

Програма перебування представлена у табл. 3.9.

Таблиця 3.9 - Програма перебування туристичної подорожі «Дивовижна Гавареччина»

Час*	Місце	Характеристика
Виїзд о 08:00	Виїзд із Львова	Початок мандрівки зі Львова.
09:30 - 11:00	Гавареччина	У селі, де здається зупинився час, майстри-гончарі покажуть як із шматка глини народжується гарний керамічний виріб. Тут розкажуть технологію випалювання у печі та відкриють таємницю чому гаварецька кераміка є чорною. Село здивує криївкою-музеєм, глибокою 55-метровою криницею та мальовничою природою. Саме тут можна відпочити від метушні міста [66].
11:15 - 11:45	Свята гора	Коли Матір Божа йшла до Почаєва, вона ступила на гору біля Гавареччини. На місці, де вона зупинялася, почало бити джерело, а гору назвали Святою. Казкові панорами та щира молитва подарують душевний спокій та рівновагу особам з особливими потребами [96].
12:15 - 14:15	Білий камінь	У селі, яке колись нагадувало місто, а в радянський час приймало не одну делегацію, можна оглянути центральну площу та костел Успіння Пресвятої Богородиці 1613 року. Також тут чекає смачний обід з домашніх продуктів [63].
14:45 - 15:45	Підлисса	У садибі, де народився Шашкевич, дізнаєтесь про життєвий шлях цього видатного українського діяча [89].
16:00 - 17:00	Біла Гора	За сухої погоди можна прогулятися на гору, де у 1911-у році встановлено пам'ятний хрест на честь 100-ї річниці з дня народження Шашкевича [95].
17:30 - 18:00	Кути	У цьому селі, неподалік Олесько, необхідно оглянути дві перлини дерев'яної архітектури: церква Різдва Богородиці (1750р.) та церква святого Михайла (1697р.). Остання була врятована завдяки студентам банківської справи та Борису Возницькому [97].
18:00 - 19:30	Повернення до Львова	Спів, відпочинок, перегляд кіно — для чого кращий настрій буде.

* – вказані години можуть коливатися в ту чи іншу сторону на 15-20 хвилин в залежності від стану доріг, пересування туристів, погоди та водія, який буде супроводжувати групу

Розрахунок вартості туристичної подорожі на 1 туриста: вартість подорожі становить 160 грн. (табл.3.10). У вартість входить: проїзд

комфортабельним міні-автобусом, супровід гίδα-екскурсовода та медичного працівника, екскурсійне обслуговування в музеях, страхування на час подорожі та оплата комісійних турагенції.

Додатково оплачується: вхідні квитки в музеї та харчування.

Вартість вхідних квитків: музей-садиба Маркіяна Шашкевича (загальний, пенсіонери – 25 грн.; студенти, учні та пільговики – 12 грн.).

Орієнтовна вартість гаварецької кераміки (станом на літо 2022):

- горнятко — 35 грн.;
- глечик — від 60 грн.;
- макітра — від 60 грн.;
- горщики — від 30 грн. [66].

Таблиця 3.10 - Калькуляція туристичної подорожі «Дивовижна Гавареччина» для осіб з особливими потребами у Львівській області

Витрати, грн.	На 1 особу	На 8 осіб
Проїзд	87,50	700,00
Послуги гίδα-екскурсовода	37,50	300,00
Страхування	20,00	160,00
Разом	145,00	1160,00
Оплата комісійних (10%)	14,50	116,00
Всього	159,50	1276,00

Супровід медичного працівника та екскурсійне обслуговування в музеях надається для людей з обмеженими фізичними можливостями безкоштовно.

Інформаційний листок до туристичної подорожі «Дивовижна Гавареччина» поданий у **додатку Н**.

Що ж до економічного ефекту від реалізації даного туру, то здійснивши необхідні розрахунки за формулами 3.1-3.4, поданими вище, ми визначили рентабельність туристичного продукту, що становить 11,5%. Даний показник характеризує те, що реалізація даного туру буде не лише прибутковим для турагенції, але й сприятиме розвитку туризму для неповносправних осіб.

Для споживачів туристичних послуг даний тур буде ефективним в плані задоволення духовних потреб. Адже люди з особливими потребами зможуть відправитися в поїздку по святих місцях з різними мотивами: помолитися за

рідних і близьких, бажання зцілитися від душевних і фізичних недуг, знайти благодать, відмолити гріхи, проявити відданість вірі, знайти сенс життя, познайомитися з культурною спадщиною, виконати богоугодну роботу, висловити подяку за блага послані понад, прагнення до подвижництва в ім'я віри. Також вони дізнаються про цікаві традиції та звичаї народу Гавареччини, відкривають для себе щось нове та дивовижне.

Останнім етапом розвитку туризму у Львівській області для людей з обмеженою дієздатністю є пошук шляхів просування запропонованих нових туристичних маршрутів для зацікавлення не лише майбутніх споживачів, але й можливих партнерів та постачальників туристичних послуг.

Програму просування нових туристичних напрямків для людей з обмеженими фізичними можливостями оформимо у вигляді таблиці разом із розрахунком бюджету (табл.3.11).

Таблиця 3.11 - Програма маркетингових заходів просування нових туристичних маршрутів для осіб з особливими потребами у Львівській області

Маркетингові заходи	Витрати	Очікуваний ефект
1	2	3
Організувати розсилку листівок, які розсилаються поштою певному колу можливих споживачів. Слід надати листові характер особистого послання. Використовувати звертання до адресата як до знайомого, поіменно або з перерахуванням його звання, посади. Можна приурочити розсилку до якої-небудь майбутньої події. Наприклад, до дня Святого Валентина (Дня Закоханих).	Ціна листівки 3,50 грн. (за даними Інтернет-магазину оптових закупівель). Проаналізувавши клієнтську базу, можна виявити число клієнтів, яким будуть відправлені листівки. Наприклад, можна здійснити відправку 200 адресатам. $200 * 3,50 = 700$ грн.	50% осіб з обмеженими можливостями, які вже їздили у туристичні подорожі та яким було здійснено розсилку листівок, повинні дізнатися про нові туристичні маршрути.

Продовження таблиці 3.11

Почати реалізовувати спеціальні тури для осіб з обмеженими можливостями туристичними підприємствами.	Тури якісні, але для людей із середніми статками. Пошук нових постачальників (спеціальних екскурсиводів, гідів, закладів готельного та ресторанного господарства)	Запропонований захід сприятиме підтримці позитивної репутації туристичних фірм серед даного сектора туристів (інвалідів). Створення ніши, яка буде приносити стабільний дохід круглий рік.
Звернутися до працівника ІТ для створення сайту, на якому будуть зазначені всі можливі туристичні подорожі для осіб з обмеженими можливостями (умови, ціни).	3000 грн.	Втілення впевненості у якості наданих туристичних послуг, зростання обсягів продажу таких турів на 20%, поява нового туристичного ринку та категорії туристів (неповносправні).
Організація Дня відкритих дверей у Товаристві «Зелений Хрест», щоб максимально можлива кількість потенційних клієнтів познайомилися з можливими туристичними послугами. Кожен бажаючий може прийти, подивитися, чим займається товариство, і отримати відповіді на питання.	Витрати на оголошення у вигляді листівок та на радіо Листівки: 1000шт.=650 грн. Радіо: ролик 20 секунд 6 виходів в день (7 днів) Хит ФМ = 1210 грн. запис ролика = 350 грн.	Відсоток користування послугами товариства збільшиться хоча б на 1%.
Реалізація рекламних сувенірів (ручки, календарі, листівки з цінами, контактними телефонами та асортиментом), рекламні листівки на транспорті.	$440+200+550=1190$ грн.	Досягнення рівня інформованості цільового ринку до 80%.
Інформованість осіб з особливими потребами у всіх реабілітаційних центрах та громадських організацій.	Один раз на місяць	Збільшення обсягів збуту туристичних продуктів на 30% протягом 1 року.
Разом	7100 грн.	

Не обов'язково здійснювати всі заходи, можна обрати декілька або один, найбільш ефективний та економічно вигідний. У майбутньому основний натиск необхідно робити на рекламну діяльність, так як це дозволяє отримати не тільки довготривалий економічний, але й психологічний ефект. Необхідна нагадувача реклама, а також повідомлення, що інформують про нові напрямки в

туризмі для людей з особливими потребами, зміну цін.

Таким чином, Львівська область багата на туристичні ресурси, які більш-менш є доступними для людей з обмеженими можливостями. Також дана група споживачів потребує не лише лікувальної реабілітації, але й активного відпочинку, за допомогою якого зможуть легше адаптуватися до навколишнього середовища.

Пропоновані варіанти туристичних напрямків забезпечать сталий розвиток туризму для осіб з обмеженою дієдатністю через установаження і підтримання рівноваги між економічними інтересами і соціальними потребами, а також створення сприятливих умов для формування високоякісних національних та регіональних туристичних продуктів для даної категорії туристів.

Захист соціальних інтересів неповносправних у сфері туризму і діяльності курортів можна забезпечити через запровадження мінімальних соціальних стандартів в туризмі. Інфраструктурний характер туризму, його безпосередній вплив на значну кількість видів економічної діяльності та якість життя неповносправних зумовлює необхідність установаження таких стандартів. Водночас, наявність мінімальних соціальних стандартів у туризмі створює сприятливі передумови для розвитку соціального туризму на принципах адресної допомоги.

Отже, конкурентоспроможність запропонованих туристичних продуктів можна забезпечити через запровадження нормативних вимог до основних, найважливіших для туриста (як споживача) параметрів якості будь-яких об'єктів туристичних відвідувань та основних туристичних послуг незалежно від їх категорії. Зазначений набір якісних параметрів встановлює мінімальний рівень захисту прав неповносправних та охоплює сукупність таких основних споживчих властивостей, як безпечність, відповідність санітарно-гігієнічним нормам, доступність, прозорість тощо.

3.3. Стратегічний туристичний альянс як спосіб розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області

Аналіз сучасної стратегічно-маркетингової діяльності щодо розвитку туризму для неповносправних осіб на всіх рівнях господарювання туристичної галузі Львівської області свідчить про відсутність єдиної, взаємоузгодженої, ефективної маркетингової політики, про неузгодженість існуючих маркетинго-орієнтованих стратегій в рамках системи — національна економіка – галузь – область – місто (селище) – суб'єкт туристичного підприємництва, а також про недостатній рівень інтеграції зусиль державного та приватного сектора в процес формування позитивного туристичного іміджу серед осіб з обмеженими можливостями.

Окремі проведені державною владою чи суб'єктами господарювання туристичної галузі стратегічні заходи в більшості випадках є невзаємопов'язані, у зв'язку з цим вони не забезпечують сталої тенденції зростання кількості туристів - осіб з особливими потребами, збільшення доходів від запровадження та реалізації нових туристичних напрямків та формування єдиного позитивного іміджу регіону на українських та європейських туристичних ринках.

Виходячи із визначеної проблематики, на нашу думку, єдиним шляхом її вирішення буде створення стратегічного державно-приватного туристичного альянсу, а також впровадження авторської концепції інтеграції зусиль стратегічного туристичного альянсу в процес формування та реалізації стратегії розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області.

Завдяки інтеграції зусиль та співпраці партнерів у рамках стратегічного альянсу, створюється так званий — синергічний помножувальний ефект, оскільки спільні стратегічно-маркетингові туристичні проекти принесуть більший результат, аніж той, якого вдалося б досягти окремими зусиллями кожного з партнерів. Даний альянс може стати потужними каталізатором змін та створити належні механізми для вироблення ефективних та справедливих управлінсько-маркетингових рішень з метою вирішення тих проблем, які нині

існують у сфері розвитку туризму для неповносправних осіб.

З метою формування кращого розуміння запропонованої нами концепції, ми б хотіли, насамперед, визначити, що необхідно розуміти під поняттям —стратегічний державно-приватний туристичний альянс. А саме – це специфічний вид взаємодії та співробітництва державних структур, суб'єктів господарювання туристичної галузі, міжгалузевих та міжнародних партнерів, активних громадян та туристів, що діє на основі об'єднання громадських та особистісних інтересів та володіє такими характеристиками, як: спрямованість на досягнення спільної мети – розвиток туристичної галузі Львівської області для осіб з обмеженими можливостями; спільне формування та реалізація локальних та масштабних національно-міжнародних туристичних проектів; об'єднання ресурсів партнерів з відповідним розподілом відповідальності, ризиків та винагород; наявність інституційного визначення; довготривалість співробітництва [27, с. 23-24].

Інноваційна сутність концепції інтеграції зусиль стратегічного туристичного альянсу в процес формування та реалізації маркетингової стратегії розвитку туризму для осіб з особливими потребами у Львівській області полягає в тому, що на відміну від традиційної моделі державно-приватного партнерства до співпраці залучаються не лише вітчизняні державні та приватні структури в межах туристичного ринку Львівської області, а й міжгалузеві (партнери із інших галузей економіки), міжнародні партнери (державні та приватні організації закордонних країн), активні громадяни та й самі туристи (непоносправні особи).

На нашу думку, ключовими факторами успіху запропонованої концепції є:

- визначення чіткої мети та розробка ефективного організаційного механізму функціонування стратегічного туристичного альянсу;
- підбір партнерів на конкурсній основі;
- участь у стратегічному альянсі кваліфікованих та досвідчених партнерів;
- формування статуту альянсу, визначення механізму фінансування

проектів;

- поінформованість усіх членів альянсу про основні цілі, завдання, суспільні цінності, принципи, механізм реалізації спільних стратегічних туристичних проектів, загальні та особистісні вигоди, які будуть отримані від участі в даному проекті та інше. Даний фактор відіграє вирішальну роль у процесі мінімізації неправильного уявлення про діяльність стратегічного альянсу;

- внесення конкретних пропозицій від кожного партнера щодо здійснення ефективних заходів у процесі формування та реалізації стратегічних проектів щодо розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями, які повинні орієнтуватися не на низькій затратності, а на величині отриманої економічної цінності. Дані пропозиції можуть виступати каталізатором творчого та новаторського підходу до вирішення конкретних проблем, що стосуються як формування міжнародної стратегії, так і розвитку туризму у Львівській області загалом;

- функціонування альянсу на основі принципів гнучкості та прозорості, формування системи звітності на постійній основі;

- формування стосунків між партнерами альянсу на договірній основі з підписанням контракту, в якому б чітко було прописано права, обов'язки, потенційні ризики і вигоди, пов'язані із функціонуванням в стратегічному альянсі та частки вкладу у фінансування та формування структурованого бізнес-плану роботи стратегічного альянсу (детальний опис заходів);

- активна участь громадськості та осіб з особливими потребами, які є зацікавлені у ефективній реалізації стратегічних проектів, які можуть виступати в якості експертів та налагодження довірчих стосунків із міжгалузевими та міжнародними партнерами;

- підтримка довгострокових відносин, що має вирішальне значення для успішного функціонування альянсу [76].

Схема функціонування стратегічного туристичного альянсу є основою для визначення цільових учасників альянсу, функцій та взаємозв'язок між

ними, тому ми б хотіли запропонувати схему даного процесу, яка представлена на рисунку П.1 додатку П.

На сьогоднішній день, в діючій державно-організаційній структурі відсутня ефективна система управління туризмом для неповносправних осіб. Міжнародний досвід показує, що у більшості випадків, у зв'язку із недосконалістю структурованості організаційних структур проекти державно-приватного співробітництва зазнають невдач. У зв'язку з цим, ми вважаємо за доцільне створити спеціалізований орган влади, який би здійснював управління та координацію діяльності стратегічного державно-приватного альянсу саме у сфері розвитку туризму для осіб з особливими потребами у Львівській області.

В якості такого органу ми пропонуємо створити Стратегічний центр розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями у м. Львів, який би функціонував на засадах некомерційного співробітництва. Даний спеціалізований туристичний орган повинен виконувати посередницькі функції і виступати сполучною ланкою між бізнесовою структурою та державою.

На нашу думку, до основних функцій даного спеціалізованого туристичного органу потрібно віднести: управління розвитком стратегічного туристичного альянсу (запропонованого автором) та традиційного державно-приватного співробітництва в сфері розвитку туризму для неповносправних осіб; розробка партнерських туристичних проектів, заснованих на співпраці із державою, розподіл фінансового бюджету проекту; збір туристичних проектів від потенційних партнерів (наприклад, товариства «Зелений Хрест» або міжнародних організацій); здійснення експертизи та перевірки даних проектів; організація конкурсного відбору основних претендентів на співпрацю з державою в рамках запропонованого проекту; формування бази даних усіх діючих та потенційних проектів співробітництва та здійснення контролю за їх виконанням; організація та координація міжгалузевого партнерства між суб'єктами приватного сектора та державними органами влади туристичної індустрії Львівської області; надання консультаційно-рекомендаційних послуг.

Отже, визначивши яким повинен бути координаційний орган

стратегічного державно-приватного альянсу щодо розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями, розглянемо основні цільові групи партнерів та мотиваційні фактори їх участі у даному туристичному стратегічному альянсі.

Державний сектор. До державних структур відносяться центральні органи влади, які здійснюють регулювання як туристичної галузі (на трьох рівнях управління: державному, регіональному та місцевому), так і сфери розробки інвестиційних проектів. На нашу думку, основними завданнями державного сектора в рамках турпроектів стратегічного державно-партнерського альянсу повинні бути: формування та реалізація ефективних стратегічних туристичних програм, що спрямовані на динамічний розвиток туризму для неповносправних осіб у Львівській області.

Приватний сектор. До приватних структур у рамках стратегічного туристичного альянсу належать всі суб'єкти господарювання туристичної галузі, а також підприємства міжгалузевих та міжнародних партнерів. Основними функціональними завданнями бізнес-структур повинні бути: формування ефективних інвестиційних туристичних проектів щодо розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями та формування позитивного туристичного іміджу Львівської області як на вітчизняному, так і на закордонних ринках; підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства та турпродуктів (послуг) на туристичних ринках; здійснення пошуку можливостей скорочення та ефективного розподілу ризиків.

Некомерційний структури. До некомерційного сектора належать некомерційні туристичні, міжгалузеві, міжнародні, громадські організації, об'єднання неповносправних осіб, в яких отримання прибутку, на відміну від приватного сектора, не є основною метою. Ми вважаємо, що основними завданнями некомерційних структур повинні бути: налагодження співпраці між структурними елементами у Львівській області; поширення достовірної інформації щодо успішної діяльності державних та підприємницьких структур; формування експертного погляду на основні проблеми в галузі туризму для осіб з особливими потребами [40, с. 263-265].

Варто зазначити, що по суті всі громадяни України, можуть виступати як потенційні партнери стратегічного державно-приватного альянсу в сфері туризму. На нашу думку основними формами участі в рамках такого співробітництва повинні бути громадські та некомерційні об'єднання, фонди, асоціації, інститути колективного інвестування, церковні організації та інші. Механізм взаємодії громадськості та приватних, державних структур можна зобразити у вигляді рис. 3.5.

Рисунок 3.5. Способи взаємодії громадськості та приватного й державного сектору в рамках стратегічного державно-приватного альянсу

На нашу думку, основою ефективної стратегії розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області є, насамперед, наявність конкурентоспроможного туристичного продукту. Тому учасникам туристичних альянсів необхідно об'єднати всі свої зусилля з метою створення ефективних стратегічних проектів, які б сприяли формуванню саме такого турпродукту. Схематично процес інтеграції зусиль стратегічного державно-приватного туристичного альянсу можна зобразити у такому вигляді (рис. 3.6):

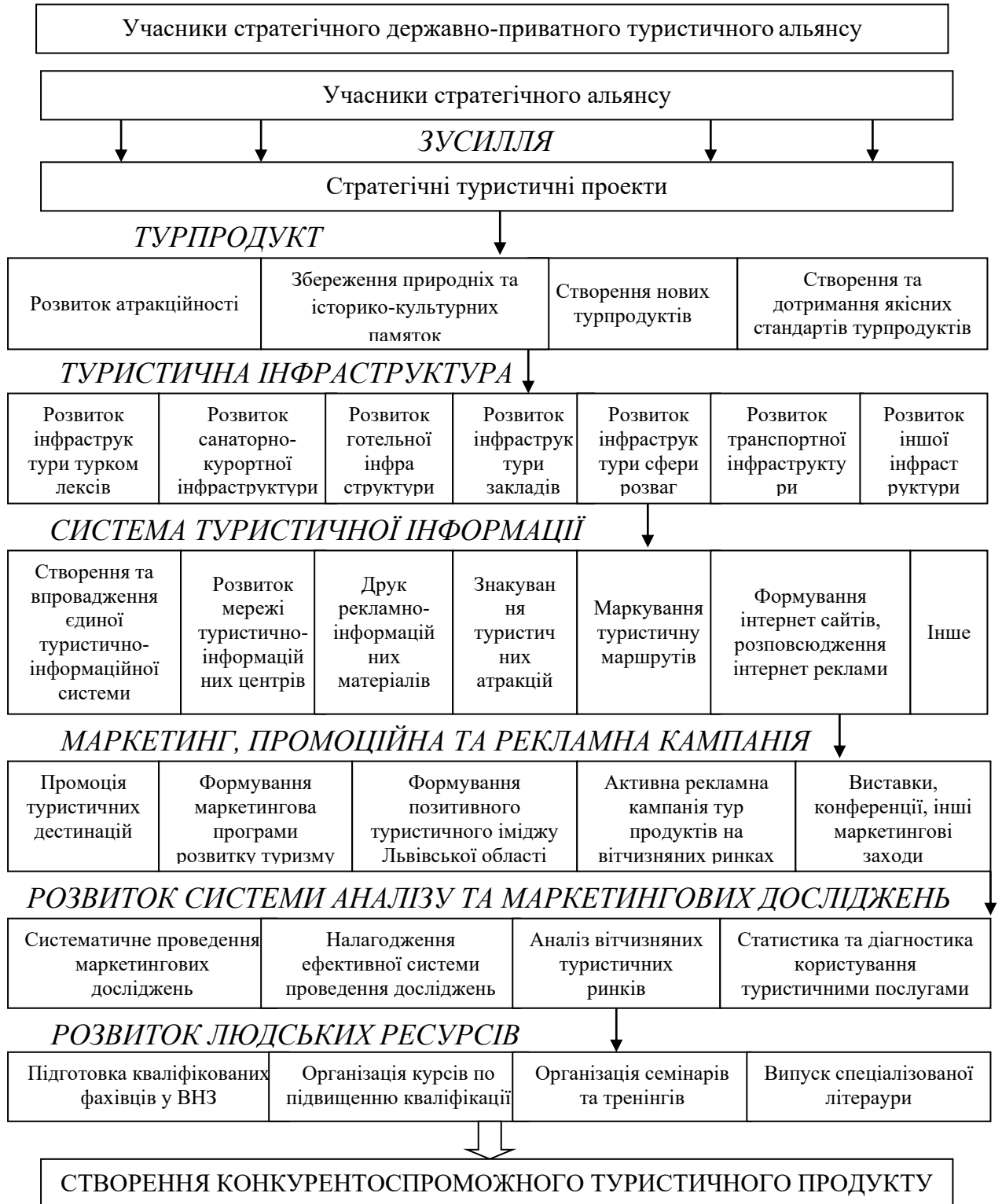

Рисунок 3.6. Інтеграція зусиль стратегічного туристичного альянсу в процес розвитку туризму для осіб з особливими потребами

З метою визначення існуючої та потенційної туристичної інфраструктури, яка потребує створення або реконструкції, було проведено багатофакторний аналіз стану туристичних об'єктів та інфраструктури Львівської області.

Методичною основою виступала статистична база, доповнена експертними оцінками та результатами маркетингових досліджень. У багатопоказниковій оцінці у центрі уваги були такі показники: стан об'єктів та інфраструктури, туристична, інвестиційна та рецепційна атракційність. На нашу думку, до туристичної інфраструктури, яка потенційно могла б стати об'єктом стратегічних проектів державно-приватних альянсів, варто відносити інфраструктуру, яка характеризується середнім, або вище середнім рівнем туристичної атракційності, оскільки ризик інвестування є значно вищим при виборі об'єкту з низьким рівнем туристичної атрактивності. На основі проведеного аналізу ми б хотіли представити ряд стратегічних проектів щодо створення нової (реконструкції) туристичної інфраструктури та рекреаційних об'єктів для осіб з обмеженою дієздатністю на прикладі Львівської області (табл. 3.12).

Таблиця 3.12 - Потенційні стратегічні проекти розвитку туристичної інфраструктури туристичного альянсу для осіб з особливими потребами у Львівській області

Місце локалізації	Пропонована діяльність щодо створення (реконструкції) туристичної інфраструктури та рекреаційних об'єктів в межах стратегічних проектів туристичного альянсу	Атракційність місця локалізації	Рівень пріоритетності заходу, %
1	2	3	4
Буський район	Пристосування 3-зіркового готелю на 100 місць з рестораном, баром, центром біологічного відновлення для осіб з обмеженими можливостями в околицях Олеська	Природна – унікальні ландшафти; історико-культурна – Палац Бадені, Онуфріївська церква, також поблизу знаходяться Олеський, Підгорецький, Золочівський замок, комплекс історичних об'єктів в Бродах, Домініканський монастир у Підгіцях	22

Продовження таблиці 3.12

1	2	3	4
Городоцький район	Модернізація санаторію Великий Любінь, а саме модернізація бальнеологічного відділення, спальних корпусів, відкритого басейну з метою його цілорічної експлуатації, а також реконструкція рекреаційної інфраструктури	Санаторно-курортна та культурно-історична атракційність	31
Перемишлянський район	Реконструкція і пристосування до готельно-рекреаційних потреб замку в с. Свірж	Культурно-історична атракційність – Свіржський замок, монастирі, костели, дерев'яні церкви. Природна – узгір'я Гологір	34
Жовківський район	Створення центру туристичної інформації для неповносправних	Атракційна локалізація	24
Сокальський район	Обладнання місць для неповносправних в межах стильного європейського ресторану та створення центру туристичної інформації	Культурна та релігійна атракційність	18
Яворівський район	Розбудова та модернізація курорту Немирів	Лікувально-оздоровча атракційність	34
Дрогобич	Створення центру туристичної інформації	Історико-культурна атракційність	9

**розробка автора на основі багатофакторного аналізу*

Необхідно зазначити, що Львівська область багата на туристично-рекреаційні ресурси, що створює базу потенційних проектів, які стратегічний туристичний альянс може втілити у життя, що стосуються не лише туристичної інфраструктури, але й просування туристичних продуктів для осіб з обмеженими можливостями (табл.3.13).

Проте варто зауважити, що серед усіх атракційно-туристичних районів найнижчими в області показниками інвестиційної та рекреаційної привабливості характеризуються Кам'янка-Бузький, Радохівський, Турківський райони. Тому ми б не рекомендували учасникам стратегічного туральянсу вкладати туди кошти [91].

Таблиця 3.13- Перелік завдань стратегічного туристичного альянсу розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями

№	Назва завдання	Виконавець заходу	Джерело фінансування	Очікуваний результат
1	2	3	4	5
1	Виготовлення та встановлення туристичних вказівників та інформаційних щитів українською та англійською мовами для ознакування туристичних об'єктів для неповносправних	Департамент міжнародного співробітництва та туризму облдержадміністрації	Обласний бюджет	Покращення доступності до об'єктів культурно-історичної та природної спадщини Львівщини, а також підвищення рівня комфорту пересування та безпеки осіб з особливими потребами
2	Картографічне забезпечення розміщення туристично-рекреаційних ресурсів, інфраструктурних об'єктів та туристичних шляхів для неповносправних осіб на електронній карті Львівщини	Департамент міжнародного співробітництва та туризму облдержадміністрації	Обласний бюджет	Електронна картосхема Львівщини із нанесеними туристично-рекреаційними ресурсами, інфраструктурними об'єктами та туристичними шляхами для неповносправних осіб в системі координат, сумісною з системами супутникової навігації
3	Наповнення туристичного кадастру об'єктами культурно-історичної та природної спадщини, доступних для осіб з особливими потребами	Департамент міжнародного співробітництва та туризму облдержадміністрації	Обласний бюджет	Інвентаризація туристично-рекреаційних об'єктів та створення універсального банку даних туристично-рекреаційних ресурсів – Туристичного кадастру об'єктів області для неповносправних осіб
4	Проведення маркетингових досліджень та моніторингу туристичних потоків осіб з обмеженими можливостями у Львівській області	Головне управління статистики у Львівській області	Обласний бюджет	Отримання статистичних даних, що відображають реальні туристичні потоки у Львівській області осіб з особливими потребами, що дозволить реагувати на зміни в попиті на ті чи інші туристичні послуги та ресурси, визначити доцільність розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури для неповносправних осіб на даній території

Продовження таблиці 3.13

1	2	3	4	5
5	Реалізація міжнародних проектів, програм та міжнародний обмін досвідом провідних фахівців в галузі туризму та рекреації для осіб з особливими потребами	Департамент міжнародного співробітництва та туризму облдержадміністрації	Обласний бюджет	Залучення міжнародної технічної допомоги сприяє приєднанню Львівщини до європейської інформаційно-туристичної системи, формуванню позитивного туристичного іміджу Львівщини та створенню якісного туристично-рекреаційного продукту для неповносправних

Також можна стверджувати, що успішність стратегічного туристичного альянсу залежить і від наявності чітко визначеного механізму фінансування стратегічних проектів, оскільки система фінансових інструментів виступає каталізатором їх реалізації. Фінансова участь туристичних партнерів (приватного чи державного) залежить від низки об'єктивних факторів, що пов'язані із характеристиками самого туристичного об'єкта та попитом на нього, ситуацією в ринковій економіці, доступністю фінансування із зовнішніх джерел та інших. Можливі такі форми фінансування:

- повне державне фінансування (за рахунок здійснення зовнішніх запозичень або за рахунок коштів державного бюджету), проте на нашу думку такий підхід не може мати далекої перспективи, оскільки подальший розвиток туристичної інфраструктури у Львівській області та в Україні в цілому, потребує значних обсягів фінансування, що не під силу витримати українському бюджету;

- часткове державне фінансування;

- фінансування за рахунок приватних структур (виділення власних коштів в рамках стратегічних туристичних проектів);

- фінансування за рахунок запозичених коштів. На нашу думку, варто

використовувати одну з нових форм довгострокового кредитування, як проектне фінансування – це особлива форма проектного кредитування на визначений термін, в рамках якого забезпечується поверненість вкладених коштів шляхом отримання доходів від експлуатації туристичного об'єкту;

- фінансування вітчизняними та міжнародними приватними фінансовими інституціями, включаючи банки та інвестиційні фонди (Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, ЄС та інші).

Таким чином основними джерелами фінансування даних проектів можуть бути:

- членські внески ід 100 до 2000 грн. на місяць;
- збір добровільних пожертв в закладах Львова через договори-доручення в рамках стратегічних програм;
- гранти та міжнародне самофінансування;
- обласний бюджет.

Для того, щоб стратегічні проекти державно-приватного туристичного альянсу, могли розраховувати на використання міжнародного фінансового ресурсу, слід докласти значних зусиль для створення комфортних умов для кредитора/інвестора.

Необхідно зосередити увагу на тому, що стратегічні державно-партнерські туристичні альянси на основі проведеного аналізу закордонних ринків повинні сформувати диференційований план маркетингових заходів для кожної країни, оскільки, кожна держава характеризується своєю специфікою: національна ментальність, надання переваги турпродуктам, які не зустрічаються в них на території, звичний лише для них рівень сервісу та обслуговування та інше. Тому ми б хотіли запропонувати механізм формування маркетингової політики в рамках консолідації зусиль партнерів стратегічного державно-приватного туристичного альянсу на прикладі виходу на туристичний ринок Польщі (табл. 3.14).

Таблиця 3.14 - Консолідація зусиль учасників стратегічного туральянсу в рамках формування маркетингової політики просування турпродуктів для осіб з обмеженими можливостями

Вихід національного туристичного продукту на польський ринок	Відповідальні учасники альянсу
Основні цілі:	
промоція українського туристичного продукту на польському ринку, налагодження контактів із польськими туроператорами	формують цілі всі учасники на основі проведеного аналізу тенденцій закордонного ринку, який може здійснити міжнародний партнер або вітчизняні спеціалізовані маркетингово-консалтингові компанії
визначення існуючих тенденцій купівлі українських турпродуктів для осіб з особливими потребами	
розвиток туристичної галузі для осіб з обмеженими можливостями	
Туристичні продукти, що пропонуються вивести на цей ринок: культурно-історичні та релігійні продукти; продукти активного туризму; лікувально-оздоровчі турпродукти, пізнавальні продукти	рішення про пропоновані турпродукти приймають всі учасники на основі проведеного маркетингового аналізу, проте найбільше враховуються пропозиції міжнародних та вітчизняних приватних структур (туроператори, агенції, готелі, ресторани, заклади розваг)
Сегменти споживачів, на який спрямований турпродукт: особи з обмеженими можливостями (інваліди, глухонімі люди, сліпі, люди похилого віку, активні туристи, сімейні туристи та інші	
Формування маркетингової програми просування на польський туристичний ринок	органи державної влади, приватний сектор, громадськість

Партнерами щодо розвитку туризму для осіб з обмеженою дієздатністю у Львівській області можуть стати:

- Інтеграційне товариство «Магнум Бонум» (Польща);
- Всеукраїнська громадська організація Наукове товариство інвалідів «Інститут соціальної політики»;
- Громадська рада при управлінні екобезпеки Львівської області;
- Західне відділення всесвітньої лабораторії;
- Карітас - Сокаль;
- Фондація Сікон (Польща);
- Polsko-niemiecka wspolpraca mlodziezy (Варшава);
- Fundacja wspierania inicjatyw ekologicznych (Krakow);
- «Tacy Sami» - інтеграційне товариство для неповносправних і їх родин

(Wielun, Poland);

- Fundacja "Nowy Staw" (Lublin, Poland);
- Асоціація екотуризму Вірменії;
- Асоціація туризму Вірменії;
- Рятувальна служба Грузії [101].

Розвиток людських ресурсів є також одним із визначальних чинників у процесі формування стратегії розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області, оскільки виступає каталізатором досягнення цілей, передбачених у стратегіях. Тому важливо в рамках стратегічного держано-приватного туристичного альянсу залучити до співробітництва державні та приватні організації, які забезпечують підготовку кваліфікованих фахівців (ліцеї, коледжі, інститути, університети), а також організують навчання громадськості та приватних підприємців з питань обслуговування осіб з обмеженою дієздатністю з метою забезпечення їх необхідними навичками для реалізації даного процесу.

На сьогоднішній день, в Україні функціонує ряд навчальних закладів різних рівнів акредитації, які здійснюють підготовку кваліфікованих майбутніх працівників туристичної галузі та які б могли підготувати і спеціалізованих фахівців в цій галузі (табл.3.15).

Таблиця 3.15 - Перелік потенційних партнерів стратегічного туристичного альянсу в сфері підготовки фахівців туризму для обслуговування неповносправних осіб

Назва ВНЗ, що готують фахівців туристичного спрямування	Бальна оцінка
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	4
Національний університет біоресурсів і природокористування України	8
Львівський національний університет імені Івана Франка	9
Київський університет туризму, економіки і права	3
Київський національний торговельно- економічний університет	4
Чернівецький національний університет імені Ю.Федьковича	5
Прикарпатський університет імені В.Стефаника	3
Інститут туризму ФПУ	7
Одеський економічний університет	6
Чернівецький торговельно-економічний інститут	2
Мукачівський технологічний інститут	2

Одним із важливих завдань учасників туристичного альянсу є визначення цільової аудиторії, на яку має бути направлено навчання. Даний процес ми відобразили у табл.3.16.

Таблиця 3.16 - Підвищення рівня обізнаності та розвиток професійних навичок основних цільових груп туризму для осіб з особливими потребами

Навчальні цілі		Цільові групи			
		Підприємці та туроператори	Державні, обласні, регіональні та місцеві організації	Перспективні підприємці	Громадськість
1		2	3	4	5
Підняття обізнаності	1.Підняття обізнаності з питань сталого розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями.	+	+	+	+
	2.Підняття обізнаності про бренд туристичної Львівської області: місцеві ресурси та фонди, зміст плану розвитку туризму; брендові цінності в регіоні.		+		+
Покращення навичок	3.Здобуття навичок планування та менеджменту розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями.		+		
	4.Поліпшення навичок маркетингу туризму та здатності використовувати місцеві ресурси.	+	+		
	5.Поліпшення навичок туристичних операторів.	+			
Покращення	6.Передача знань та методів для надання консультацій та допомоги при започаткуванні нової ланки туристичного бізнесу.		+	+	+
	7.Підвищення якості навичок ведення бізнесу та управління. Використання можливостей, які пропонує Львівська область.	+		+	

Навчання спрямоване на задоволення навчальних потреб, визначених в пунктах 3 та 4 зведеної таблиці необхідно зосередити на таких темах: стратегічний розвиток туризму для осіб з обмеженими можливостями, формування туристичного продукту для даної групи споживачів, підвищення якості послуг в туристичному бізнесі. Навчання щодо поліпшення навичок туристичних операторів повинне включати всіх туроператорів з метою розвитку навичок, необхідних для ефективного просування туристичного продукту для неповносправних осіб.

Інтеграція зусиль учасників стратегічного туристичного альянсу в процес підготовки та навчання кваліфікованих працівників сприятиме підвищенню якості надання послуг, зростанню рівня продуктивності та запровадженню новітніх маркетингових технологій. Як результат, формування конкурентоспроможних туристичних продуктів, що позитивно вплине на реалізацію запланованої стратегії розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області.

Отже, підсумовуючи наведені позитивні результати від запровадження нових туристичних напрямків для осіб з особливими потребами у Львівській області, можна стверджувати, що нині виникає необхідність якнайшвидше створити такі умови, які б сприяли активізації об'єднанню зусиль вітчизняних та закордонних державних та приватних структур з метою формування успішного розвитку нового сектору туристичної діяльності Львівської області.

ВИСНОВКИ

У всьому світі значна увага приділяється пересуванню туристів з обмеженими можливостями, розробляються спеціалізовані туристичні програми. Дані поїздки є дієвим інструментом соціальної адаптації до середовища здорових людей. Проте, неможливо не відзначити приголомшливий факт нестачі цих розробок у нашій країні, як і слабкий розвиток інклюзивного (соціального) туризму в цілому.

Більш-менш сприятлива до розвитку туризму для осіб з обмеженою дієздатністю Львівська область. Туризм для осіб з обмеженими можливостями – одна із найбільш перспективних галузей економіки Львівщини. Область має об'єктивні і вагомні передумови для її розвитку: природно-кліматичний потенціал, мальовничі ландшафти, чисте повітря, цілющі мінеральні води, привабливі туристичні маршрути, збережені національні традиції і фольклор, архітектурні пам'ятки, рекреаційні можливості. Тобто, Львівщина має великий потенціал для розвитку різних видів сучасного інклюзивного туризму:

- рекреаційного (наявність на території області джерел мінеральних вод, системи повноводних рік, груп пралісів, чисельних баз відпочинку, санаторіїв та ін.);

- пізнавально-екскурсійного (область багата на соціокультурні ресурси, зокрема пам'ятки містобудування, архітектури, історії, монументального мистецтва та археології, музеї, історико-культурні та історико-архітектурні заповідники);

- активного (через Львівську область пролягають гори Карпати, що дає змогу для розвитку всіх видів активного туризму, наявність системи річок, зокрема через область протікає одна з найбільших річок України – Південний Буг, крім того – Західний Буг, Стир, Збура та ін.);

- подієвого (в області часто проводяться всілякі концерти, етнофестивалі («Підкамінь», «Белзька земля», «Буг»), джазові фестивалі, спортивні змагання, міжнародні туристичні виставки, зокрема «Україна: відпочино, індустрія гостинності», «Україна, подорожі, туризм» та ін.);

- релігійного (Львівщина є релігійним центром всеукраїнського значення. У ньому перебуває управлінський центр Римо-Католицької Церкви в Україні. Крім того, Львівщина посідає перше місце за кількістю релігійних організацій в Україні);

- зеленого (у Львівській області існують сприятливі соціально-економічні передумови організації і розвитку агротуризму на базі сільських дворів та різноманітних фермерських господарств);

- екологічного (у Львівській області нараховують 1 природний заповідник «Розточчя»; 2 національних природних парки – «Яворівський» та «Сколівські Бескиди»; 3 регіональних ландшафтних парки – «Верхньодністровські Бескиди», «Надсянський» та «Знесіння»; 37 заказники; 176 пам'ятки природи; 48 заповідних урочищ; 261 парк-пам'яток садово-паркового мистецтва; 3 ботанічні сади та 1 зоологічний парк).

Надійною базою для розвитку всіх цих видів туризму для людей з обмеженими можливостями є сучасна інфраструктура розвитку туризму у Львівській області. На даній території організацією туризму для неповносправних займаються різні інституції: громадські та церковні організації, навчальні заклади та школи. На жаль, звичайні туристичні підприємства неохоче обслуговують осіб з особливими потребами через специфічні видатки (придбання спеціалізованого транспорту з підйомниками для колясок, супровід, медичний контроль над станом здоров'я інвалідів, додаткове обладнання екскурсійних маршрутів і місць проживання тощо).

Але, дослідивши інфраструктурне забезпечення Львівської області, було виявлено підприємства, які безкоштовно надають в оренду спеціалізоване обладнання, наприклад, Товариство «Зелений Хрест». Екскурсійні маршрути обслуговують близько 50 кваліфікованих екскурсоводів та гідів-перекладачів. Готельні послуги надають понад 141 готельних підприємств, спеціалізованих засобів розміщення для осіб з особливими потребами налічується 67 одиниць, а саме 40 санаторіїв, 5 дитячих санаторіїв, 3 пансіонати з лікуванням, 4 санаторії-

профілакторії, 3 пансіонати відпочинку, 12 баз відпочинку. У цих закладах налічується 16 тис. місць.

Сфера громадського харчування у Львівській області для осіб з обмеженими можливостями представлена різноманітними видами підприємств – їдальні, бари, кафе та ресторани. Як правило, дані заклади або оснащені пандусами та спеціалізованими місцями для інвалідів, або завжди є персонал, який не відмовить у допомозі з очевидним бар'єром. Також від травня до жовтня майже всі заклади виставляють перед входом столики, отже, можна просто на вулиці перекусити, відпочити без жодних перешкод для осіб з особливими потребами.

Що ж до транспортування людей з фізичними обмеженнями, то «Укрзалізниця» має у своєму розпорядженні спеціально обладнані вагони купейного типу для неповносправних осіб, але таких на всю Україну — шість штук. Є також організації у Львівській області, які здійснюють безкоштовну оренду міні-автобусів, пристосованих для транспортування осіб з особливими потребами.

Ринок же розважальних послуг у Львівській області динамічно зростає, що обумовлено стабілізацією економічної ситуації, зростанням рівня доходів населення і його потребою в активних видах розваг та відпочинку. Більшість з цих закладів є доступними і для неповносправних осіб.

Таким чином, хоча Львівська область й здійснює заходи для покращення інфраструктурного забезпечення розвитку туризму для осіб з обмеженою дієздатністю, але цього недостатньо. Необхідно, щоб вся країна переглянула погляди щодо можливості розвитку інвалідного туризму.

Саме тому, у заключному розділі ми проаналізували можливості розвитку нових туристичних маршрутів для людей з особливими потребами та їх схильності до певних видів туризму. За результатами дослідження найбільш перспективними для розвитку є такі види туризму: спортивно-оздоровчий, пізнавальний, розважальний, спортивно-навчальний, релігійний та різні види активного туризму.

Тому було запропоновано три туристичні маршрути, які найдоцільніше представляють інтереси неповносправних осіб та туристичні ресурси області загалом, а саме:

- романтичний тур «Романтичний Львів для всіх» (одноденна екскурсія місцями найдивовижніших історій кохання м. Львів та пам'ятками, які присвячені найгарнішому почутті – любові);

- активний тур з елементами навчання (здійснення чотирьохденного активного туру по Яворівському та Жовківському районах області, де передбачається залучення таких видів активного туризму, як водний, рівнинний, кінний та пішохідний);

- релігійний тур екскурсійно-пізнавальної спрямованості (одноденна подорож туристичним маршрутом «Дивовижна Гавареччина» з відвіданням найбільш привабливих монастирів, храмів, музеїв і виставок та майстер-класом виготовлення керамічних виробів).

Одержані в процесі наукового дослідження результати підтверджують гіпотезу, що є його основою, а реалізована мета та завдання дають можливість сформулювати такі висновки: в черговий раз підтверджено, що подальший розвиток туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області гальмується недосконалістю нормативно-правової бази, відсутністю системи регулювання інвалідного туризму, недостатньою кількістю баз, пристосованих до потреб осіб з особливими потребами та некомпетентністю в питаннях інвалідності працівників, незнання потреб цих людей, відсутністю вміння спілкуватися з ними.

Для вирішення даних проблем та просування нових туристичних напрямків у Львівській області ми пропонуємо здійснити ряд заходів:

1. Провести у Львові міжнародну конференцію про проблеми розвитку інклюзивного туризму на Львівщині.

2. Розробити та впровадити в ліцензовані програми підготовки екскурсів спеціалізованих навчальних тем по роботі з туристами-інвалідами.

3. Видати перший в Україні посібника для професіоналів туристичного супроводу по роботі з різними категоріями неповносправних осіб.

4. Видати двомовний (українською та англійською) туристичний довідник Львівщини для осіб з обмеженими можливостями.

5. Провести безкоштовні семінари з перепідготовки практикуючих екскурсоводів та гідів-перекладачів стосовно специфіки обслуговування та роботи з людьми з обмеженими фізичними можливостями.

6. Створити інтернет-сторінку з інформацією про можливості та умови відпочинку у Львові та на Львівщині для інвалідів.

7. Розробити проекти з облаштування/приспосовування інженерно-технічних елементів вздовж туристичного маршруту Львовом під потреби неповносправних.

Можна зробити висновок, що в Україні дуже мало об'єктів туризму, доступних для відвідування осіб з обмеженими можливостями, наприклад, обладнаних пандусами або спеціальними підйомниками. Кращим станом спеціальної («безбар'єрної») інфраструктури та розвитком інвалідного туризму відрізняється Львівська область, де існують різноманітні програми та центри з питань розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями.

Хоча протягом останніх десятиріч і відбувається суттєва зміна підходу суспільства щодо ставлення до людей з інвалідністю, визнання їх рівності з іншими членами суспільства та права на повноцінне життя, яке забезпечується створенням державами реальних умов для реабілітації та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю. Але на шляху таких туристів в Україні постає чимало бар'єрів, тому ми їх так рідко зустрічаємо на туристських маршрутах. Для розвитку інклюзивного туризму потрібен час, щоб суспільство і самі ці люди усвідомили, що туризм і нові незвідані краї для них відкриті і доступні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ДБН В.2.2-16-2006. Будинки і споруди. Культурно-видовищні та дозвіллієві заклади.
2. ДБН В.2.2-20-2008. Будинки і споруди. Готелі.
3. ДСТУ-Н БВ.2.2-31:2011. Настанова з облаштування будинків і споруд цивільного призначення елементами доступності для осіб з вадами зору та слуху.
4. Про охорону культурної спадщини: Закон України // Відомості Верховної Ради: №1805-III 2000 - 25.07. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
5. Про становище інвалідів в Україні та основи державної політики щодо вирішення проблем громадян з особливими потребами: Державна доповідь. – К.: Соцінформ, 2022. – С. 56-57.
6. Про становище осіб з інвалідністю в Україні: національна доповідь / Науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин.–Київ, 2022.– С.7-10.
7. Абрамов В. В., Бублій М. В. Вплив сучасного стану соціальної інфраструктури на розвиток туризму для громадян з обмеженими фізичними можливостями в Україні / В.В. Абрамов, М.В. Бублій // Научно-технический сборник. Коммунальное хозяйство городов. – 2020. – С. 420-424.
8. Абрамов В. В., Шарикіна К. А. Розвиток туризму для осіб з обмеженими життєвими можливостями / В.В. Абрамов, К.А. Шарикіна // Коммунальное хозяйство городов. – 2019. – №. 119. – С. 63-65.
9. Алпатова П.С., Зуб Т.С. Людина з обмеженими фізичними можливостями в міському середовищі / П.С. Алпатова, Т.С. Зуб // Соціологія.– К.,2019.-С.7-16.
10. Атаманюк Д., Дмитрів І., Пилипенко Н. Місце галузі туризму в економіці Львівської області / Д. Атаманюк, І. Дмитрів, Н. Пилипенко // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. - Львів, 2019. - Вип. 15, т. 4. - С. 6-11.
11. Бейдик О.О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських

ресурсів України: автореф. дис. д-ра геогр. наук: 11.00.02 / О.О. Бейдик / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2020. – С. 26-28.

12. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. - К, 2021. - С. 42.

13. Бріскін Ю., Жданова О., Блацишин М. Форми та засоби рекреації і туризму неповносправних / Ю. Бріскін, О. Жданова, М. Блацишин // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2019. – №. 2 (20). – С. 65-71.

14. Воловик В.М. Ландшафтний аналіз рекреаційних умов та ресурсів Східного Поділля: автореф. дис. канд. геогр. наук / В.М. Воловик. – К., 2021. – С. 15-17.

15. Волошинський О., Горбацьо І., Мацелюх А., Сварник М. Теорія і практика організації активного відпочинку та туризму для неповносправних осіб: навч. посібник / О. Волошинський, І. Горбацьо, А. Мацелюх, М. Сварник. – Львів: ТОВ «Простір М».– 2019. – С. 110-112.

16. Волошинський О., Каспрук І., Малинович Л., Сварник М. Сільський відпочинок для неповносправних: посібник для власників агроосель та людей з інвалідністю, котрі бажають розпочати власну справу / О. Волошинський, І. Каспрук, Л. Малинович, М. Сварник. – Львів: Ліга-Прес.– 2021. – С. 183-185, 187-191.

17. Габовецький В.В. Народні музеї Львівщини / В.В. Габовецький. – К: Книжково-журн. видання, 2020. – С.144-152.

18. Географія та туризм: наук. зб. /Ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін. - К.: Альтерп-рес, 2022. - Вип. 19. – С.178-182.

19. Гончар М.В., Малявська І.М., Пшеничний В.М. Львівщина туристська: путівник / М.В. Гончар, І.М. Малявська, В.М. Пшеничний та ін. – Львів: Каменярь, 2021. – С. 89-93.

20. Гулич О.І. Концептуальні засади екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчих територій: автореферат дис.канд.екон.наук / О.І. Гулич // Національна академія наук України. – Львів, 2014. – С. 18-23.

21. Довідник адміністративного поділу Львівської області / Книжково-

журн. видання. – Львів, 2020. – С. 65.

22. Жирак Л. М. Стан, проблеми і перспективи розвитку активного туризму для осіб з особливими потребами в Україні/Л.М. Жирак.–Київ, 2020.–С.112-115.

23. Зінько Ю.В., Мальська М.П., Мандюк Н. Л. Модель перспективного територіального розвитку санаторно-курортної та рекреаційно-туристичної галузей Львівщини до 2030 року / Ю.В. Зінько, М.П. Мальська, Н.Л. Мандюк // Географія і туризм: європейський досвід. Матеріали III міжнародної наукової конференції (Львів – Брюховичі, 9-11 жовтня 2019 р.). – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. – С. 442-445.

24. Іваненко А. Особливості організації екскурсій для осіб з обмеженими руховими можливостями / А. Іваненко // Молода наука – 2019: збірник наукових студентів, аспірантів і молодих вчених.– Запоріжжя, 2019.– Том IV. - С. 210 - 212.

25. Кириченко А. Г. Визначення якості життя в осіб з обмеженими можливостями / А.Г. Кириченко // Журнал «Медичні перспективи». - №1. – 2019. – С. 135-138.

26. Кравців В., Матолич Б., Гулич О. Рекреаційний потенціал Львівської області та стратегія його освоєння / В. Кравців, Б. Матолич, О. Гулич // Регіональна економіка. – Львів, 2023. – №2. – С.134-143.

27. Кравчук Н. В. Стратегічні державно-приватні альянси як ефективний інструмент розвитку туристичної галузі України / Н. В. Кравчук // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: — Проблеми сучасної економіки (30-31 травня 2023 р.). – Донецьк, 2023. – С. 23–26.

28. Кузик С. П. Історико-культурні ресурси Українсько-Польського прикордоння та особливості їх використання для туристичних цілей / С.П. Кузик, Д.С. Литвин. - Ювілейний збірник НАН України ім. І. Крип'якевича. - 2022. - №21. - С.475-482.

29. Кузик С.П., Касянчук З. О. Оцінка туристичної придатності території Карпат // Карпати. Український міст в Європу: проблеми і перспективи. Тези доп. міжн. наук.- практ. конф.- Львів, 2023.- С. 100-103.

30. Курорти Львівської області / Книжково-журнальне видавництво. – Львів, 2020. – С. 45-49.
31. Лесик О.В. Замки та монастирі України / О.В. Лесик. - Львів: Світ, 2023. – С.103-107.
32. Лозинська Л. На Говерлу можна й на візку / Л. Лозинська // За вільну Україну. – 2021. - №68. – С.20-22.
33. Львівська область. Туристична карта. Масштаб 1:350000 / за редакцією Мальської М.П., Зінько Ю.В. – Львів: Видавництво «Карти і Атласи», 2020.
34. Мальська М. П. Туристичні кластери Львівської області / М. П. Мальська // Географія та туризм: Наук. зб. / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Альтерпрес, 2022. – Вип. 17. – С. 87-93.
35. Мальська М., Біла Т. Історико-культурні ресурси як чинник розвитку приміського туризму м. Львова / М. Мальська, Т. Біла // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – Львів, 2023. – Вип.43. – Ч.І. - С.52-58.
36. Мальська М., Зінько Ю., Лозинський Р., Рутинський М., Купець Г. Напрямки і можливості інвестицій у туристичну галузь Львівської області / М. Мальська, Ю. Зінько, Р. Лозинський, М. Рутинський, Г. Купець та ін. // Матеріали регіонального семінару. – Львів, 2023. – С. 68-75.
37. Мамчин М.М., Чучмарьова С.Й., Мархевка О.І. Тенденції розвитку туристично-рекреаційної галузі Львівщини / М.М. Мамчин, С.Й. Чучмарьова, О.І. Мархевка // Науковий журнал «Львівська політехніка». – Львів, 2023. - №7. – С. 419-426.
38. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб.// П.О. Масляк. - К: Знання, 2020. - С. 77.
39. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. - Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 2020. – С.98-101.
40. Мельник Н. В. Інтеграція зусиль стратегічних державно-приватних туристичних альянсів у процесі формування міжнародної маркетингової стратегії розвитку туризму України / Н. В. Мельник // Вісник Дніпропетровського університету. Серія економічна. – 2023. –

Вип. 7 (3). – С.263–265.

41. Монастирський В. Організація туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області / В. Монастирський // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – Львів, 2019. – Випуск 29. – Ч 2. – С. 164-169.

42. Новосад Н.О. Країнознавчі аспекти аналізу туристської привабливості регіонів України / Н.О.Новосад // Географія та туризм. – 2020. – Вип. 6. – С. 140-142.

43. Осінчук О., Романів П. Оцінка історико-культурних туристичних ресурсів Львівської області / О. Осінчук, П. Романів // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – Львів, 2020. – Вип.24.– С. 279-283.

44. Петранівський В.Л. Туристичне краєзнавство: навчальний посібник / В.Л. Петранівський, М.Й Рутинський: /За ред. Ф.Д. Заставного. - К.: Знання, 2021. – С.356-359.

45. Практика активного туризму та відпочинку для неповносправних: матер. міжнар. конф. «Практика активного відпочинку та туризму для неповносправних». – Львів: Каменяр, 2020. – С. 96-98.

46. Рекреаційний потенціал Львівщини / Статист. збірник. - Львів: Головне управління статистики у Львівській обл., 2021. – 96 с.

47. Романів П., Монастирський В. Структурно-функціональні аспекти діяльності санаторно-курортної галузі у Львівській області / П. Романів, В. Монастирський // Географія.Економіка.Екологія.Туризм:Регіональні студії. – Львів, 2022. – Вип.3. – С. 118-126.

48. Руда О. М. Проблеми використання і охорона природних ресурсів Яворівського району Львівської області / О.М. Руда. – 2020. - С. 78-80.

49. Савіцька О.П. Культурний туризм: реалії та перспективи розвитку у Львівській області / О.П. Савіцька // Науковий вісник НЛТУ України. – 2023. – Вип.24.1. – С. 376-383.

50. Семеряк І.В. Сучасний стан туристичної діяльності в Україні та Львівській області / І.В. Семеряк // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів, 2019. С.305-308.

51. Смирнов І.Г. Логістичний менеджмент рекреаційно-туристичних ресурсів / І.Г. Смирнов // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.Сковороди». Спец. випуск. – 2020. – С. 270-272.

52. Смирнов І.Г. Про привабливість та логістичність рекреаційно-туристичних об'єктів та ресурсів (в контексті логістичної моделі сталого розвитку туризму) / І.Г. Смирнов // Географія та туризм. – 2020. – Вип. 4. - С. 106-114.

53. Теодорович Л. В., Хомин О. Й. Вирішення проблем соціального туризму України / Л.В. Теодорович, О.Й. Хомин. - Київ, 2020. - С.43-49.

54. Туризм Львівщини: проблеми та перспективи розвитку // Урядовий кур'єр. – 2021. – С.43-46.

55. Фарат О. В., Марущак М. В. Інноваційні напрями розвитку туристичної галузі Львівського регіону / О.В. Фарат, М.В. Марущак // Економіка. Управління. Інновації. – 2022. – №. 2. – С. 93-99.

56. Харічков С.К., Дишловий І.М., Нездоймінов С.Г. Регіональна парадигма цільової програми розвитку рекреації та туризму / С.К. Харічков, І.М. Дишловий, С.Г. Нездоймінов // Маркетинг і менеджмент інновацій. – К., 2021. - №2. – С.221-226.

57. Арсененко І., Топалова О. Інвалідний туризм: поняття, класифікація/ І. Арсененко, О. Топалова. - Київ, 2019. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/663>

58. Білий камінь: загальна інформація, місця відвідування / Золочівський район Львівської області. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.karpaty.info/ru/uk/lv/zl/bily.kamin/>

59. Вірменський квартал м. Львів / Офіційний туристичний сайт міста.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lviv.travel/ua/index/what_to_do/architecturelviv/armenian

60. Гавареччина: загальна інформація, ціни / Золочівський район Львівської області. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.karpaty.info/ru/uk/lv/zl/havarechyna/>

61. Головне управління статистики у Львівській області: офіційний сайт.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/>

62. Державний реєстр нерухомих пам'яток України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.mincultkmu.gov.ua/mincult/uk

63. Діяльність колективних засобів розміщення та туристичних організацій Львівської області у 2019 році / Головне управління статистики у Львівській області: прес-реліз. – 2020. - №29. - [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/press/2020/pdf>

64. Екскурсія підземеллями колишнього Домініканського монастиря у Львові / Львівський музей історії релігії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.museum.lviv.ua/>

65. Заповідники Львівської області / Львівська обласна державна адміністрація. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://loda.gov.ua/zapovidniku>

66. Кав'ярня «Світ кави»: офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svitkavy.com/>

67. Кафе «Гасова лампа» / Львів відкритий для світу. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lviv.travel/ua/index/wheretoeat/~23/gasova-lyampa>

68. Кількість інвалідів за групами інвалідності у містах та районах Львівської області (осіб) / Головне управління статистики у Львівській області. - [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/themes/23/theme_23_2_02.php?code=23&ind_page=statables

69. Конвенція про права інвалідів ООН. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_g71

70. Львів доступний для всіх: путівник. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tic.lviv.ua/ua/Putivnyk_Lviv.pdf

71. Львівська газета: щоденне інтернет - видання / Офіційний сайт. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gazeta.lviv.ua/culture>

72. Львівська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://loda.gov.ua/>

73. Львівська Ратуша: історичні будівлі / Подорожуй Україною. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stezhkamu.com/places/122_lvivska_ratusha

74. Львівський інститут економіки і туризму: офіційний сайт / Центр з фізичного виховання та спортивного туризму. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.liet.lviv.ua/>

75. Львівщина: дивовижні відкриття. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.loda.gov.ua/kurorty/girskolyzhni-kurorty/slavske>

76. Майстер-клас з яворівського розпису: ціни, замовлення / Етнографічний комплекс «Українське село». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno-selo.com.ua/>

77. Міністерство соціальної політики України: офіційний сайт. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>

78. Національна Асамблея інвалідів України: офіційний сайт. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://naiu.org.ua/live/pro-stanovishche-osib-z-invalidnistyu-v-ukrajini/>

79. Палац Любомирських: історичні будівлі / Подорожуй Україною. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stezhkamu.com/places/160_palac_lubomyrskykh

80. Парк - готель «Акварель»: офіційний сайт. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://restaurant-aquarel.virtual.ua/ua/>

81. Петров Д. Світ на дотик. Інвалідний туризм — розкіш чи необхідність? - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/svit_na_dotik__invalidniy_turizm__rozkish_chi_neobh_idnist.html

82. Підлісся: батьківщина українського поета М.Шашкевича / Сайт «Золочів.нет». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zolochiv.net/pidlyssya/>

83. Природні ресурси Львівської області / Львівська обласна державна адміністрація. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://loda.gov.ua/prurodni_resyrsu

84. Програма розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2015-2020 роки / Львівська обласна рада. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www..oblrada.lviv.ua>

85. Проект «Сприяння розвитку можливостей внутрішнього туризму для неповносправних осіб України та захист громадянського права на активний відпочинок людей з особливими потребами, які проживають на Львівщині»: умови проекту. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://galinfo.com.ua/news/na_lvivshchyni_startuvav_proekt_shchodo_rozvytku_vnu_trishnogo_turyzmu_dlya_nepovnospravnyh_osib_53329.html

86. Проект «Через кордони без бар'єрів – інтеграція неповносправних осіб через туризм і культуру»: про проект. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ab.gcs.org.ua/>

87. Реєстри пам'яток Львівської області / ВІКІ любить пам'ятки. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wikilovesmonuments.org.ua/>

88. Свята гора Страдчанська / Новий погляд: офіційний сайт. -[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pohlyad.com/mandry/n/4328>

89. Селище Кути Львівської області: офіційний сайт. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kuty.kosiv.net>

90. Стан та перспективи розвитку інфраструктури регіонів України: статистичні дослідження. – Київ, 2019. - [Електронний ресурс].– Режим

доступу: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/InfrASTRUKTURA.pdf>

91. Статистичний щорічник Львівської області за 2019 рік / За редакцією С.І. Зимовіної. – Львів, 2019. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/yearbook.php>

92. Таксі для інвалідів / Безбар'єрна Україна. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://netbaryerov.org.ua/lvivska?start=36>

93. Товариство «Зелений хрест»: офіційний сайт. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gcs.org.ua/ukr>

94. Туристичне спорядження для подорожей / Товариство «Зелений Хрест». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gcs.org.ua/ukr/equipment>

95. Універсальний Львівський довідник: офіційний сайт. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dlab.com.ua/>

96. Яворівський військовий полігон: історія, галерея / Wikiwand. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wikiwand.com/uk/>